

ตำนานศุลกากร

พระยาอุนฺมานราชชน

(ขง เศรษฐีบรมโกเศศ)

เรียบเรียง

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิริราช

วันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ณ เมรุสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

ตำนานศุลกากร

พระยาอนุমানราชชน

(ยง เศรษฐโกเศศ)

เรียบเรียง

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพวงศ์อิธิราช

วันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ณ เมรุสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

คำนำ

เจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธรรมา ได้แจ้งความจำนงมายังกรมศิลปากร ขอต้นฉบับหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระศพสัก เรื่องหนึ่ง เพื่อสนองเจตนาของเจ้าภาพและเพื่อจัดหาเรื่องที่จะ พิมพ์ให้เหมาะแก่งาน พระขานนุมาณราชชน ผู้ช่วยอธิบดี กรมศิลปากร ทั้งที่งานอื่นอยู่มากแล้ว ก็ยินดีรับภาระเรียบเรียง พระประวัติของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธรรมา และตำนานสกุลกากรให้เจ้าภาพได้พิมพ์ตามความประสงค์ ซึ่งเป็นที่พอใจของข้าพเจ้าอย่างยิ่ง

ตำนานสกุลกากรที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ กล่าวข้อความละเอียดละเอียด การที่เรียบเรียงได้เช่นนี้ ก็เพราะพระขานนุมาณราชชน เป็นทั้งนักหนังสือ และเคยรับราชการในกรมศิลปากรมาจนมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีในกรมนั้น นอกจากประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์โดยตรงแล้ว หนังสือนี้ย่อมอำนวยความสะดวกส่วนหนึ่งในทางประวัติเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งอาจเป็นคู่มือของนักศึกษาในทางนี้ได้ด้วย

ในนามของกรมศิลปากร ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในกุศลราศีสั่งเจ้าภาพได้มีเอกราชที่บำเพ็ญเป็นส่วนอนุปทานทักษิณาและพิมพ์

หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นธรรมวิद्याทานนี้ จงอำนวยอัญมผลคณัน
ดาลให้สัมฤทธิแต่พระวรรังศ์เชอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อชราช
โดยสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ เทอญ.

ธีรธรรม

๑๔ มีนาคม ๒๔๘๒

สารบาญ

คำนำ	หน้า พิเศษ
พระประวัติ	
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธิดราช	” ก
ตำนานสกุลกากร	” ๑
๑. ภาษีอากร	” ๑
๒. พระคลังสินค้า	” ๑๑
๓. การค้าด้วยสำเนา	” ๒๑
๔. ภาษีภายใน	” ๓๓
ประกาศให้ภาษีตั้งอยู่กับท่าน	” ๔๐
ประกาศตั้งท่านภาษีภายในในกรุงเทพ ฯ	” ๔๓
๕. การสกุลกากร — สมัยก่อนรัชกาลที่ ๔	” ๔๕
๖. กาลสกุลกากร — ก่อนสมัยกรมสกุลกากร	” ๖๔
๗. กรมสกุลกากร สมัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธิดราช เป็นอธิบดี และต่อมา	” ๗๗
แบ่งส่วนราชการ	” ๗๘
๘. การตรวจเก็บภาษีสกุลกากร	” ๘๖
กฎสำหรับการสะตวงกรมสกุลกากร	” ๙๘
พิกต์อัครภาษีขาออก	” ๑๐๒

(๖)

๕. การศุลกากรหัวเมือง	หน้า ๑๐๖
๑๐. การเก็บภาษีสุรา	” ๑๑๗
ภาคผนวก	” ๑๓๘
บัญชีหัวเมืองฝ่ายเหนือกรมมหาดไทยซึ่งได้ตั้ง เรียกชักภาษีทั้งขาเข้าและขาออก	” ๑๓๘
บัญชีหัวเมืองฝ่ายใต้กรมพระกลาโหม	” ๑๓๕
ทำเนียบข้าราชการผู้ใหญ่ในกรมศุลกากร	” ๑๔๐
อธิบดี	” ๑๔๐
ที่ปรึกษา	” ๑๔๑
รองอธิบดีและผู้ช่วยอธิบดี	” ๑๔๑
เจ้ากรมกองภาษีขาออก	” ๑๔๓
สารวัตรใหญ่ฝ่ายขาออก	” ๑๔๔
หัวหน้ากองภาษีขาเข้า	” ๑๔๔
สารวัตรใหญ่กองตรวจภายนอก	” ๑๔๖
หัวหน้ากองตราค่า	” ๑๔๗
หัวหน้ากองรับเงิน	” ๑๔๘
หัวหน้ากองสถิติหรือกองรายงานเดิม	” ๑๔๕
กองศุลกาธิการ	” ๑๕๐
ข้าหลวงตรวจการศุลกากร	” ๑๕๐
เจ้ากรมกองภาษีภายใน	” ๑๕๑

(ก)

ผู้ช่วยอธิบดีกรมสุราเมื่อยังรวมอยู่กับกรม

ศุลกากร

หน้า ๑๕๒

ลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับศุลกากร

” ๑๕๓

ตำนานศุลกากร

ของ

พระยาอนุমানราชัน

ผู้ช่วยอธิบดีกรมศุลกากร

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิธราช

พระประวัติ
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธิดา
พระยาอนุমানราชชน เรียบเรียง

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ธิดา ป.จ; ป.ช;
ป.ม. พระนามเดิม หม่อมเจ้าพร้อม เป็นโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (ต้นสกุล สนธิวงศ์ อนุชญา)
หม่อมพริ้งเป็นมารดา ประสูติเมื่อวันที่ ๖ ๑๑ เดือน ๙ ปีมะโรง ตรง
กับวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ณ พระราชวังเดิม คือโรงเรียน
นายเรือทุกวันนี้ ซึ่งในเวลานั้นเป็นที่ประทับของพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
พร้อมพงศ์ธิดา มีพระชันษาได้ ๑๒ ปี ได้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนหลวงในโรงเรียนพระราชวังนั้นต่อทูตยาน
ได้ทรงศึกษาวิชาอยู่จนจบหลักสูตรของโรงเรียนนั้น ทั้งภาษาไทย
และภาษาอังกฤษ แล้วเสด็จเข้ารับราชการในกระทรวงพระคลัง
มหาสมบัติ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ในตำแหน่ง
เสมียนเอกกองปลัดบัญชีกลางได้ปีหนึ่ง ก็เลื่อนขึ้นเป็นนายเวร
แล้วเป็นนายเวรวิเศษประจำพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้า กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติอยู่ในเวลานั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ในปีนี้ได้

ตามเสด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ไป
ราชการแหลมมะลายู พะม่า และญวน เพื่อตรวจดูการภายใน
ประเทศที่ใกล้เคียง เมื่อเสด็จกลับจากราชการต่างประเทศครั้ง
นี้แล้ว ได้เลื่อนขึ้นรับราชการในตำแหน่งเจ้ากรมกองบัญชีเบงก
อยู่ป็นหนึ่ง ถึง พ.ศ. ๒๔๓๔ เลื่อนขึ้นเป็นรองอธิบดีกรมสารบัญชี
หรือกรมบัญชีกลางในเวลาใน พ.ศ. นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง
ราชานุภาพไปราชการประเทศยุโรป ในตำแหน่งเลขานุการ นอก
จากราชการในตำแหน่งเลขานุการ ได้ทรงเป็นผู้รักษาเงินจ่าย
เงินทำบัญชีการใช้จ่ายกับรวบรวมใบสำคัญต่างๆ ส่งมายังกระทรวง
พระคลังฯ และตรวจการบางอย่าง เช่น การพิมพ์ธนบัตร และ
ใช้ธนบัตรในประเทศต่าง ๆ รายงานส่งมายังกระทรวงพระคลังฯ
ด้วย ครั้นเสด็จกลับจากราชการพิเศษครั้งนี้แล้ว ถึงปลายปี
พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์ พระราชปิตุลาเจ้า
๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วงศ์
๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ๑ สมเด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๑ และสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฎ์ ๑ เป็นกรม-
การ ตรวจราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อม

ພ້າງາທການກຸມສຸດທານ ເມື່ອວາງ ພ.ສ. ໒໔໔໓

พงศ่อธิราช พร้อมด้วยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการ หม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ สุประดิษฐ์ พระยานนารถภักดี (เอม ณหาศัย) และพระยาพิพิธโภคัยสุวรรณย์ (ชม สุวรรณทัต) เป็น อนุกรรมการตรวจบัญชีเงินรายได้รายจ่ายในกระทรวงพระคลังมหา สมบัติ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน พระองค์เจ้าพร้อมพงศ่อธิราช ขึ้นเป็นอธิบดีกรมศุลกากร

ราชการศุลกากร สมัยที่ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ่อธิราช มาทรง บัญชาการในครั้งแรก มีลักษณะผิดกว่าที่เป็นอยู่เดิมนั้นมาก เพราะเป็นเวลาหัวต่อหัวเลี้ยวจากที่จะเปลี่ยนเก่ามาเป็นใหม่ให้ เป็นไปตามแบบแผนที่จัดทำกันอยู่ในต่างประเทศ ย่อมมีอุปสรรค แวดล้อมอยู่มากประการ จะจัดให้ลุล่วงก้าวหน้าไปได้โดยไม่มีให้ เกิดเป็นเรื่องกระทบกระเทือนขึ้นถึงกับเสียหาย ก็ต้องอาศัย ดำเนินการก้าวหน้าให้เหมาะสมแก่ความเป็นไปของกาลสมัย ยกตัว อย่าง การศุลกากรเมื่อครั้งพระองค์เจ้าพร้อมพงศ่อธิราชแรกมา เป็นอธิบดี การลงบัญชีมีทั้งที่จัดทำเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ถ้าจะจัดเปลี่ยนเป็นบัญชีไทยให้หมด โดยเอา สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเข้าปรับ ดูก็น่าจะทำได้ง่าย แต่ถ้าว ึ่งถึงสมัยนั้น จะไปหาเสมียนพนักงานที่มีความรู้ทั้งภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษ และเข้าใจเรื่องการค้าขายของชาวต่างประเทศได้สัก กี่คน ที่มีอยู่ก็ไปรับราชการตำแหน่งสูง ๆ เสียหมด ไม่พอ ใช้ในราชการเสียอีก ที่พระองค์เจ้าพร้อมพงศ่อธิราชได้ทรง

ดำเนินการแก้ไขกิจการของกรมศุลกากรเจริญเรื่อยเป็นลำดับมา
อย่างไร มีแจ้งอยู่ในตำนานศุลกากรนั้นแล้ว

ระหว่างที่พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ อธิราช ทรงดำรงตำแหน่ง
อธิบดีกรมศุลกากรอยู่นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

(๑) ยกงานภายในซึ่งกรมสรรพภายในกระทรวงพระ-
คลังฯ จัดการอยู่ มาสมทบเข้าในกรมศุลกากร เรื่องภายใน
ในมืออย่างไร แจ้งอยู่ในตำนานศุลกากรนั้นแล้ว

(๒) จัดซื้อฝิ่นดิบ คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ กระทรวงพระ-
คลังฯ ได้ให้กรมศุลกากรเป็นเจ้าหน้าที่จัดซื้อฝิ่นดิบมาเก็บรักษา
ไว้ สำหรับขายให้แก่นายอากรฝิ่นและกรรมฝิ่นตามจำนวนที่ต้อง
การ การจัดซื้อฝิ่นดิบและเก็บรักษาฝิ่นดิบไว้ขายให้แก่นายอากร
ฝิ่นและกรรมฝิ่น ไม่สู้เป็นการยากลำบากสิ่งใดนัก เพราะมีพ่อค้า
ทั้งในกรุงเทพฯ และสิงคโปร์ อินเดีย ต้องการจะขายฝิ่นให้แก่
กรมศุลกากรมากมายด้วยกัน ฝิ่นที่ต้องการใช้ในประเทศไทย
ก็ต้องการฝิ่นพาราณสีอย่างเดียว ฝิ่นที่ส่งมาทางยูนนาน (ฝิ่นลัน
กระบือ) มีบ้างก็เป็นจำนวนน้อย ส่วนฝิ่นพาราณสี รัฐบาล
อินเดียจัดตั้งบมรรจุที่บ่อออกจำหน่าย มีชนิดและจำนวนน้ำหนัก
เสมอกันทุกหีบ เป็นการง่ายแก่การตรวจชนิดและจำนวนฝิ่น
และรัฐบาลอินเดียได้นำออกขายทอดตลาดตามจำนวนที่ได้กำหนด
ไว้เดือนละครั้ง และได้มีประกาศบอกชื่อผู้ซื้อ ราคาขายและ
ราคาถัวในคราวที่ได้นำฝิ่นออกขายทอดตลาดทุก ๆ คราว กรม

ศุลกากร อาจจะถือเป็นหลักสำหรับการพิจารณาราคาฝิ่นที่พ่อค้าบอกขายได้อยู่ทาง ๑ และกรมศุลกากรยังได้ทำโทรเลขลับให้กงสุลไทยที่สิงคโปร์และกลักตา บอกราคาฝิ่นในท้องตลาดที่ขึ้นลงเข้ามาให้ทราบทุกคราวที่มีการเปลี่ยนแปลง แต่โดยเหตุที่ฝิ่นเป็นของมีราคามาก และราคาในท้องตลาดก็ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่เสมอ การที่จะรับซื้อฝิ่นรายใด ราคาเท่าไร ก็แล้วแต่อธิบดีกรมศุลกากรจะรับซื้อไว้หรือไม่ และจะต้องรับตกลงหรือไม่รับตกลงทันที ไม่มีเวลาพอที่จะหารื้อต่อกระทรวงพระคลัง ฯ ก่อนได้ การรับผิดชอบจึงได้ตกอยู่กับเจ้าอธิบดีกรมศุลกากรผู้เดียว

อีกประการ ๑ เป็นธรรมดาของพวกพ่อค้าที่จะต้องการขายสินค้าของตนให้ได้ มักไม่เลือกกว่าจะเป็นการสุจริตหรือทุจริตอย่างไร จึงได้มีพ่อค้าทั้งในกรุงเทพ ฯ และต่างประเทศ ได้ตามถึงการที่กรมศุลกากร จะรับซื้อฝิ่นดิบด้วยวิธีการอย่างไรมาขาย อธิบดีกรมศุลกากรมากราย และที่ได้มาหาสนทนาคด้วยตนเองก็มาก เพื่อต้องการทราบว่า การที่กรมศุลกากรจะซื้อฝิ่นจากเขาจะต้องมีข้อตกลงกับอธิบดีกรมศุลกากรอย่างไรบ้าง ข้อที่พวกพ่อค้าต่าง ๆ ต้องการทราบ หรือปรารถนาจะทำความตกลงนี้ ก็คือเมื่อกรมศุลกากรได้ตกลงรับซื้อฝิ่นจากพ่อค้าเหล่านั้นแล้ว ผู้ขายจะต้องให้ค่าส่วนลดแก่ผู้ซื้ออย่างไรบ้าง และบางคนก็บอกขอให้มาตรง ๆ ก็มี พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ ฯ ได้ทรงชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจกันทุกคน ว่าไม่ได้ทรงหวังต่อประโยชน์อย่างอื่น นอก

ได้มีพ่อค้าบางคนจะยอมขายฝิ่นให้แก่อังกฤษตามราคา
 รัฐบาลอินเดียได้นำฝิ่นออกขายทอดตลาด คิดเฉลี่ยเป็นราคาถัว
 ทุกๆคราวไป แล้วแต่รัฐบาลไทยจะต้องการซื้อฝิ่นในเดือนใด
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวง
 พระคลังมหาสมบัติ จึงได้โปรดให้เซอร์วอลเตอร์วิลเลียมสัน ที่
 ปรีกษาราชการกระทรวงพระคลังฯ ในสมัยนั้นมาตรวจบัญชีและ
 หนังสือสำคัญต่างๆ ในการซื้อฝิ่นที่กรมศุลกากร คิดเทียบว่า
 ถ้าจะจัดซื้อฝิ่นดิบตามราคาถัวที่รัฐบาลอินเดียนำออกขายทอด
 ตลาดจะเป็นทางที่ได้ประโยชน์ดีกว่าวิธีการที่กรมศุลกากรจัดซื้อ
 อยู่หรือไม่ เซอร์วอลเตอร์วิลเลียมสัน ได้มาตรวจบัญชีและ
 หนังสือสำคัญในการจัดซื้อฝิ่นถูกต้องตลอดแล้ว และได้คิดเทียบ
 ราคาฝิ่นที่กรมศุลกากรจัดซื้อ กับราคาถัวที่รัฐบาลอินเดียนำฝิ่น
 ออกขายทอดตลาด ก็ได้ความว่าราคาฝิ่นที่กรมศุลกากรจัดซื้อ ได้
 ราคาต่ำกว่าราคาฝิ่นคิดถัวในเวลาที่รัฐบาลอินเดียนำออกขายทอด
 ตลาดมาก ทั้งนี้เพราะกระทรวงพระคลังฯ อนุญาตให้กรมศุล-
 กากรจัดซื้อฝิ่นในเวลาทีราคาในท้องตลาดลดต่ำลงได้เป็นจำนวน
 มากไม่มีกำหนด พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
 จึงได้ประทานพระวินิจฉัยว่า เมื่อการจัดซื้อฝิ่นดิบตามวิธีการที่
 กรมศุลกากรได้จัดซื้อมาเป็นทางที่ได้ประโยชน์ดี ถึงแม้จะหา
 ทางตรวจสอบได้ยาก แต่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์
 อธิราช เป็นผู้ทรงไว้วางพระทัยได้ ยังเป็นผู้จัดซื้ออยู่ ก็ยังไม่

จากประโยชน์ของรัฐบาล ที่จะซื้อฝิ่นให้ได้ราคาต่ำอย่างเดี๋ย
 และบางคนยังเข้าใจว่าเป็นมารยา และพยายามชี้แจงขี้ยาวต่อ
 ไป จนต้องพูดเสียดตรง ๆ ว่า ผู้ที่จะขายฝิ่นให้แก่กรมศุลกากร
 โดยเข้าใจว่าจะต้องให้สินบนแก่พระองค์ท่านนั้น เป็นการหมิ่น
 ประมาทต่อตำแหน่งหน้าที่ และทำไมให้เชื่อถือความสุจริตของ
 ผู้นั้นด้วย จึงต้องยุติและขอโทษ ผู้เรียบเรียงเขียนเรื่องตอนนี้ไว้
 ก็เพื่อให้เห็นเป็นนิตศานุหาทรณ์ในพระเกียรติคุณของพระวรวงศ์-
 เชอในพระองค์นั้นไว้ด้วย

ในจำนวน พ.ศ. ๒๔๓๕ กรมศุลกากรได้จัดซื้อฝิ่นดิบ ๑,๔๔๒
 หีบ เป็นราคา ๑,๖๕๖,๕๔๐ บาท ๒๒ สตางค์ และในปีต่อ ๆ ไป
 ก็ได้จัดซื้อฝิ่นดิบเป็นจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง ตามความต้องการ
 ของนายอากรฝิ่นและกรมฝิ่น กับราคาฝิ่นที่ขึ้น ๆ ลง ๆ เวลาใด
 ที่ฝิ่นราคาต่ำก็รับซื้อไว้มาก ด้วยฝิ่นเป็นของที่เก็บไว้ได้นาน กรม
 ศุลกากรได้จัดซื้อฝิ่นให้แก่ นายอากรฝิ่นและกรมฝิ่น จนถึง พ.ศ.
 ๒๔๖๐ รวมเป็นเวลา ๒๒ ปี เป็นจำนวนฝิ่น ๓๖,๐๖๔ หีบ เป็น
 ราคา ๕๘,๔๐๐,๑๕๓ บาท ๔๘ สตางค์ คิดเฉลี่ยตกเป็นปีละ
 ๑,๖๓๕ หีบเศษ ราคา ๒,๖๕๕,๐๐๘ บาท ๗๕ สตางค์

วิธีการที่กรมศุลกากรจัดซื้อฝิ่นดิบดังได้เล่ามาข้างต้นนี้ เป็น
 การยากที่จะตรวจสอบให้ทราบได้ว่า จะมีการทุจริตอย่างใดบ้าง
 หรือไม่ และความรับผิดชอบมาตกอยู่แก่พระวรวงศ์เชอ พระ
 องค์เจ้าพร้อมพงศ์อัครราชผู้เดียว เพื่อแก้กัณการเสียหายข้อนี้

ควรจะเปลี่ยนแปลงวิธีจัดซื้อฝิ่นเป็นซื้อตามราคาตัว ที่รัฐบาล
อินเดียนำฝิ่นออกขายทอดตลาด และโปรดให้พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิธราช เป็นผู้จัดซื้อฝิ่นคืบตามวิธีเดิมต่อ
มา จนภายหลังกรมศุลกากรได้ทราบว่า รัฐบาลแหลมมะลายู
และอินโดจีนได้ตกลงว่าซื้อฝิ่นคืบจากรัฐบาลอินเดียได้โดยตรง
ได้หยุดซื้อจากพ่อค้าในท้องตลาด กระทรวงพระคลัง ฯ จึงได้ขอ
ให้กระทรวงการต่างประเทศ ว่าซื้อฝิ่นกับรัฐบาลอินเดียโดยตรง
หยุดการซื้อจากพ่อค้ามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ กรมศุลกากรเป็น
แต่คอยรับฝิ่นเมื่อเข้ามาถึง และส่งฝิ่นให้แก่กรมฝิ่นมาจนถึง
เวลานี้ นับว่าการจัดซื้อฝิ่นคืบที่ต้องใช้จ่ายเงินมาก ซึ่งพระ
วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิธราช ได้ทรงเป็นเจ้าหน้าที่
ทำการฉลองพระเดชพระคุณมาเป็นเวลานาน ไม่ได้มีการปลั่ง
พลาดอย่างใดเกิดขึ้น ถึงแม้จะเป็นการเล็กน้อยที่มิใคร่จะได้มี
ผู้ใดคิดถึงก็ได้ แต่พระองค์ท่านได้ทรงบันทึกไว้ว่าทรงมีความยินดี
ที่ได้ทำการนี้ลุล่วงตลอดมาได้

(๓) ขกกรมสุราซึ่งเดิมอยู่ในกรมฝิ่นมารวมอยู่ในกรมศุลกากร
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ การจัดเก็บภาษีสุราในสมัยนั้น มี
เรื่องยุ่งยากอยู่มาก ผู้เรียบเรียงได้เรื่องสุราตอนนั้นจากข้อความ
ที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อม ฯ ทรงบันทึกไว้ เห็นว่าเป็น
ความรู้เกี่ยวกับตำนานการจัดเก็บภาษีสุราส่วนใหญ่ สมควรจะ

กรรมการตรวจรายจ่ายแผ่นดิน ศก ๓๓๑

นำมากล่าวไว้ด้วย แต่เป็นเรื่องมีข้อความอยู่มาก จึงได้แยกเป็นส่วนหนึ่ง และรวมไว้ในตำนานศุภการแล้ว

นอกจากราชการพิเศษ ๓ เรื่อง ดังเล่ามาข้างต้น ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อริราช เป็นตุลาการศาลรับสั่งพิเศษ และเป็นกรรมการพิจารณาราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระทรวงพระคลังฯ อีกหลายครั้ง ครั้งหลังที่สุด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้เป็นประธานกรรมการผู้ตรวจการใช้จ่ายของรัฐบาล

โดยเหตุที่พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อริราชได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาในตำแหน่งอธิบดีกรมศุภการ และทั้งในหน้าที่ราชการพิเศษอันเป็นราชการสำคัญและยากยิ่งมาหลายคราว เป็นผลบรรลุลงไปได้ด้วยพระปรีชาสามารถเป็นที่เรียบร้อยสมตั้งพระราชประสงค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ดังมีสำเนาประกาศดังต่อไปนี้

“อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าพร้อม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ได้เข้ารับราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๐๖ และได้ทำการตั้งแต่เป็นเสมียนเอกและเลื่อนเป็นนายเวร เป็นเจ้ากรม และเป็นรองอธิบดีกรมสารบัญชี ครั้นวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๐ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีกรมศุภการ ในระหว่างรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ มาจนบัดนี้ได้เพิ่มงานในกรมศุภการขึ้นเป็น

ลำดับ คือรวมการเข้าและขาออกเบ็ดเสร็จส่วน ๑ การ
สรรพภายในส่วน ๑ การจัดซื้อฝืนฉบับจำหน่ายแก่เจ้าภายในส่วน ๑
การเก็บภาษีสุราต่างประเทศและภาษีสุราชั้นในมาสมทบในหน้าที่
กรมศุลกากร ได้รับราชการตลอดมาจนบัดนี้

“ส่วนราชการพิเศษ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๘ ได้ตามเสด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ ไปราชการแหลมมะลายู
พระมอและญวน เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ ได้เป็นเลขานุการตามเสด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ไปราชการประ-
เทศยุโรป กับทั้งได้รับราชการเป็นตระลาการศาลรับสั่งพิเศษ
และเป็นกรรมการพิจารณาราชการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกระทรวงพระ-
คลังฯ หลายครั้ง กับในคราวหลังที่สุด คือ ในสภานี้ ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นประธานกรรมการผู้ตรวจการใช้จ่าย
ของรัฐบาล อันเป็นหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบมาก ก็ได้ปฏิบัติ
ราชการในหน้าที่นี้โดยเรียบร้อย นับว่าหม่อมเจ้าพร้อม เป็น
ผู้ที่มีปรีชาสามารถรอบรู้ในราชการก็มีความสุจริตจงรักภักดี และ
ซื่อตรงต่อหน้าที่ราชการอย่างยิ่ง สมควรที่จะทรงยกย่องสถาปนา
ไว้ในตำแหน่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เพื่อเป็นพระยานแห่ง
ความไว้วางพระราชหฤทัย และเป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศแห่ง
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ได้พระองค์หนึ่ง

“จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้า
พร้อม ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจารึกใน

ญ

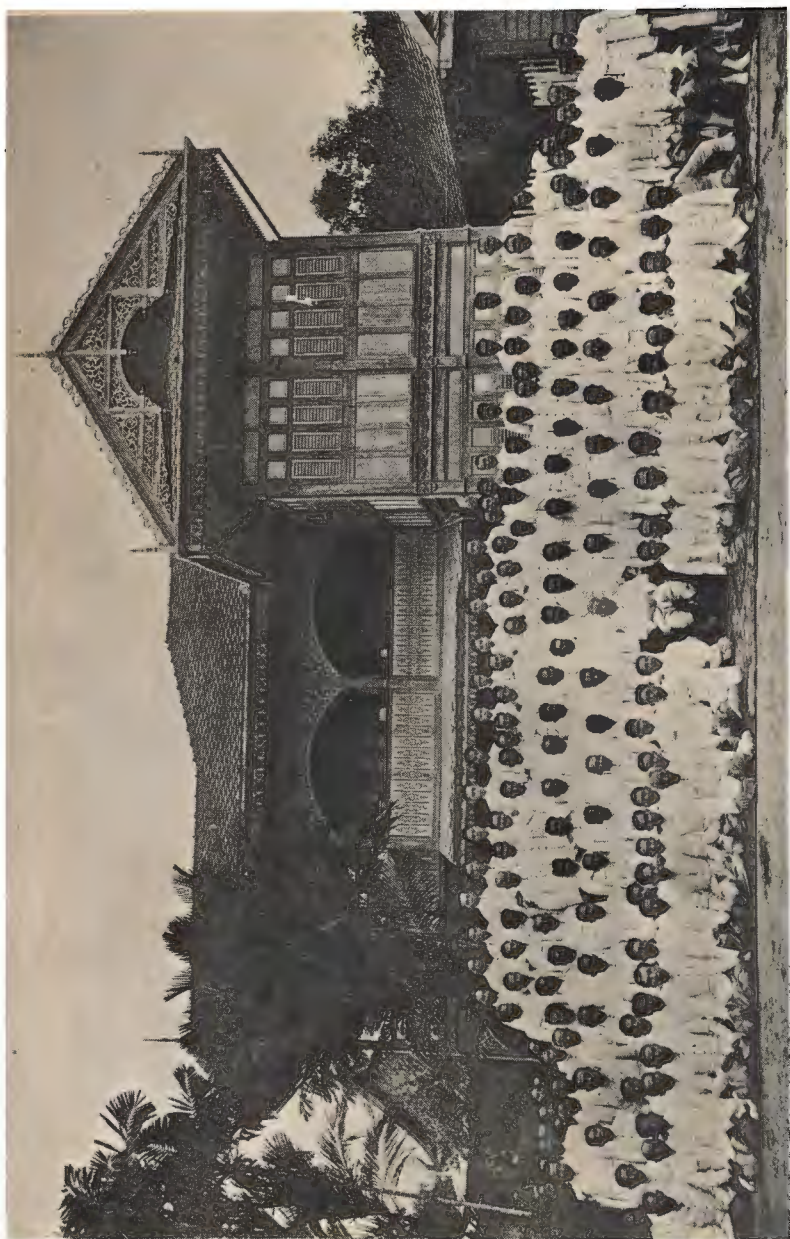
พระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิริราช มุสิกนาม ทรงศักดิ์นา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์ เจ้านั้น จึงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลทุกประการเทอญ”

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิริราช ทรงตรากตรำ อยู่ด้วยราชการโดยฉะเพาะเรื่องการเก็บภาษีสุรา ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยาก ไม่มีเวลาได้ทรงพักผ่อน ในที่สุดก็เริ่มประชวรมีพระอาการเป็นไข้เป็นหลายคราว แต่กระนั้นก็ยังทรงฝืนพระกายเสด็จ มารับราชการทั้ง ๆ ที่แพทย์ทูลห้าม เพราะถ้าทอดพระเนตร หนังสือแม่แต่น้อย ก็อาจทำให้พระโรคกลับชุดอีกได้ แต่ก็ไม่ทรงยอมทำตามที่แพทย์แนะนำ ดุรัสว่ราชการสำคัญกว่า จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงประชวรเป็นไข้ร่ากสาด ครั้นพระอาการค่อยทุเลาขึ้นแล้ว ก็กลับทรงรู้สึกลัวว่าพระเนตรมัวไป แพทย์มีความเห็นว่าเนื่องมาจากพิษไข้ ทำให้พระอวัยวะบางส่วนที่ไม่แข็งแรง กลับมีอาการอ่อนเพลียมากขึ้น เพราะทรงมีพระโรคสายพระเนตรอ่อนอยู่แล้ว จึงทรงหยุดพักราชการ เพื่อรักษาพระโรคเป็นเวลา เกือบ ๒ เดือน อาการประชวรทุเลา จึงเสด็จกลับไปรับราชการได้ต่อไป ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ กลับทรงรู้สึกพระเนตรมัวมากขึ้น จึงไม่ได้เสด็จไปรับราชการที่กรมศาลากร ทรงบัญชาการงานอยู่ที่วังบางจาก ส่วนราชการต่าง ๆ ในกรมศาลากร ทรงสั่งให้เจ้าหน้าที่นำไปเสนอที่วังในเวลาเย็นทุกวัน

เช่นเดียวกับที่เคยเสด็จไปรับราชการประจำอยู่ที่ว่าการกรมศุลกากร และทรงสั่งการต่าง ๆ ในวันรุ่งขึ้น ไม่มีราชการสิ่งใดค้าง ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้ใดมีราชการ จะมาเผ้าหรือก็โปรดให้มาเผ้าได้ตลอดเวลา การทรงบัญชาการงานอยู่ที่วังเมื่อสมัยประชวรพระเนตร คือ ทรงจัดให้มีผู้อ่านหนังสือถวาย และตรัสบอกให้เขียนเป็นคำสั่งหรือร่างตอบทันที แต่ราชการในแผนกภาษีสุราเวลานั้น กลับมีภาระงานมากขึ้น ด้วยได้ขยายการออกไปในมณฑลต่าง ๆ และตรวจตราจัดการให้ถ้วนถี่ยิ่งขึ้น ผู้เรียบเรียงเมื่อครั้งรับราชการอยู่ในกรมศุลกากร ได้เคยนำข้อราชการกรมศุลกากรไปเรียนปฏิบัติ ก็ได้พบพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงษ์ศรีราช ทรงงานอยู่ทุกคราว แม้แต่วันหยุดราชการ ได้ทราบวาทรงเริ่มงานแต่ ๘ น. ลางคราได้ถึง ๒๔ น. เมื่อมีงานชุก จะต้องรีบเร่งจัดให้แล้วเสร็จไป เนื่องด้วยทรงมีงานทางแผนกสุรามากขึ้น ไม่มีเวลาจะทรงบัญชางานทางแผนกศุลกากรได้ตลอด มาใน พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงพระคลังฯ จึงได้ให้พระยาสุพรรณสมบัติ (ดิณ บุนนาค) เป็นผู้ทำการแทนอธิบดีกรมศุลกากร แต่ให้รับราชการทางแผนกศุลกากรทางเดียว ราชการสิ่งใดที่มีความสงสัย ก็ให้มาเผ้าหรือก่อน ราชการสิ่งใดซึ่งมีแบบอย่างอยู่แล้ว ก็ให้สั่งการไปได้ทีเดียว แล้วจึงส่งเรื่องถวายไปให้ทรงทราบ แต่ที่เป็นอยู่นี้ก็ในปีแรก ต่อมาในปีหลัง ๆ ราชการ แผนกศุลกากร ตกเป็นหน้าที่ของพระยาสุพรรณสมบัติ

บัญชาการโดยลำพัง เป็นการแบ่งเบางานกรมศุลกากรไปได้ส่วน
 หนึ่ง ครั้นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุพรรณ
 สมบัติไปเป็นอัครราชทูตประจำราชสำนักกรุงโตเกียวแล้ว ได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาชัยสุนทร (ตาล บุนนาค)
 มาเป็นผู้ทำการแทนอธิบดีกรมศุลกากร จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๒ จึง
 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
 พร้อมพงศ์อัครราช ออกรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ จนถึงวันที่
 ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เริ่มประชวรด้วยพระโรคชุกฉิบหาย
 และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ สิริรวม
 พระชันษาได้ ๗๒ ปี ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากรตั้งแต่มี
 อัตราเงินเดือนๆ ละ ๒๔๐ บาทมาจนถึงเดือนละ ๑๘๐๐ บาทเป็น
 ที่สุด รวมเวลารับราชการในตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากร ๓๖ ปี
 นับว่าผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งอธิบดีนานเท่ากับ พระวรวงศ์เธอ พระ
 องค์เจ้าพร้อมพงศ์อัครราช เห็นจะมีน้อยท่าน ถ้าวรวมเวลาที่ทรง
 รับราชการอยู่ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์กระทรวงพระคลังมหาสมบัติอีก
 ๖ ปี ก็เป็น ๔๒ ปี.

ข้าราชการกรมศุลกากรและกรมศูวา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

๑ - ภาษีอากร

การเก็บภาษีอากรจากสินค้าเข้าออก จะมีมาแล้วแต่เมื่อไรเห็นจะทราบไม่ได้ เพราะหลักฐานที่มึเหลื่ออยู่ ถ้าสาวขึ้นไปให้ไกลก็ถึงสมัยที่เราจะรู้อะไรไม่ได้แน่ นอกจากสันนิษฐานเอาตามเหตุการณ์เท่าที่คิดเห็นซึ่งอาจถูกหรือผิดได้ อย่งไรก็ดีเราอาจคิดเอาได้ว่า ถ้าเกิดมีบ้านเมืองขึ้นแล้ว ก็ต้องมีผู้นำสินค้าเข้ามาขายหรือส่งออกไปจำหน่ายยังบ้านเมืองอื่น และจะต้องมีเก็บภาษีอากรเป็นทำนองส่วนช้กจากสินค้าเหล่านั้น จะเก็บเป็นชนิดอย่างไรบ้าง และจะมีมากน้อยเท่าไร ก็แล้วแต่ความเจริญของบ้านเมือง ถ้าเป็นระยะสมัยต้น การเก็บภาษีอากรก็คงจะเป็นอย่างง่าย ๆ จะยังไม่ได้แบ่งสรรปันส่วนแยกเป็นชนิดภาษีอากรมากมายเหมือนทุกวันนี้

ว่าถึงหลักฐานการเก็บภาษีอากรในประเทศไทย อย่างเก่าที่สุดเท่าที่พบ ก็ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งมีอายุไม่เกิน ๖๕๐ ปี ในนั้นแห่งหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหงเมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ามีปลาในน้ามีเข้ เจ้าเมืองบ่อเอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้ทอง ค้า” ดังนี้ แสดงว่ากรุงสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง มีข้าว

ปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ใครจะไปค้าขายก็ได้ เจ้าเมืองไม่
เก็บจกอบแก่ราษฎรเลย

จกอบว่าเป็นคำภาษาเขมร หมายถึงความถึงภษาชนิดหนึ่ง
เก็บแก่สัตว์และสิ่งของซึ่งนำเข้ามาจำหน่าย สมัยต่อมาครั้งกรุง
ศรีอยุธยา มีคำว่าจกอบและจำกอบอยู่หลายแห่ง เช่นใน
กฎหมายเก่าสุดพระธรรมนูญมาตรา ๓ มีว่า “อนึ่งพระราช
ทานจกอบขนอนแก่ผู้ใด ๆ ไซ้” และในลักษณะอาญาหลวง
มาตรา ๑ ว่า “และเก็บจกอบในสำเภานาวาเรือใหญ่น้อยก็ดี”
ในหนังสือสัญญาค้าขายซึ่งทำกับฝรั่งเศษครั้งแผ่นดิน สมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชมีว่า “พระราชทานจำกอบขนอนและวิตซาหัง
ปวงแก่กุ่มบั้นหลูฝรั่งเศษ ให้เข้าออกจกสะดวก อย่าให้ผู้ใดลง
ตรวจ และให้แต่ย่นหางว่าวสินค้าซึ่งบั้นทุกมานั้น แก่เจ้า
พนักงานในเมืองบาดบุรีย และเมื่อบั้นทุกสินค้าจะออกไปนั้น
ก็ให้ย่นหางว่าวสินค้าซึ่งบั้นทุกนั้น แก่เจ้าพนักงาน ณ กรุงเทพพระ
มหานคร และเอาตราเบิกด่านสำหรับเข้าออกทุกครั้ง” อีก
แห่งมีว่า “และจำกอบสินค้าทั้งปวง” ดังนั้น คำว่าจกอบ จกอบ
และจำกอบ น่าจะเป็นคำเดียวกัน และข้อความที่ยกมาอ้าง ก็
แสดงว่า จกอบ เป็นภษาชนิดหนึ่งเรียกเก็บจากสินค้าเข้าออก
การเก็บจกอบในสมัยสุโขทัยหรือเหนือขึ้นไป จะเก็บ
จากสินค้าที่มาหรือออกไปต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งหรือไม่ ข้อ
นี้ทราบไม่ได้ ข้อความในศิลาจารึกกล่าวแต่เพียงว่า ใครจะมาค้า

ชายก็ได้ เจ้าเมืองไม่เก็บจังกอบแก่ราษฎรเท่านั้น น่าจะต้อง
เข้าใจว่า ใครจะนำสินค้าเข้ามาหรือออกไป ไม่ว่าจะเป็นอย่าง
ภายในประเทศหรือภายนอกประเทศก็ตาม ได้มีประเพณีเก็บ
เป็นจังกอบแก่สินค้าเหล่านั้นมาแล้ว

ตามธรรมดา ที่สำหรับคอยดักเก็บจังกอบซึ่งสะดวกที่สุด
ก็คือปากทางที่จะเข้าเมือง ถ้าเมืองตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ ไซ้แม่น้ำ
ถ้าคลองเป็นที่สัญจรไปมา ที่สำหรับเก็บจังกอบ ก็มักตั้งอยู่
ตรงทางน้ำร่วมกัน สถานที่ซึ่งกล่าวนี้เรียกว่าขนอน ในหนังสือ
เก่ากลางแห่งไซ้เรียกว่าจังกอบขนอนก็มี เรียกว่าขนอนแทนคำ
ว่าจังกอบก็มี เช่น “อกรขนอนหัวป่าคำที่เชิงเรือน” ดังนี้
เป็นต้น ขนอนคงจะเป็นที่คอยเก็บจังกอบสินค้าต่างๆ ไป ไม่
จำเป็นจะต้องหมายความว่าตั้งเก็บแก่สินค้าเข้ามาและออกไปต่าง
ประเทศเท่านั้น เพราะมีคำว่าขนอนบกขนอนน้ำขนอนชั้นนอก
ขนอนชั้นในและขนอนตลาดเป็นต้น ดังปรากฏอยู่ในกฎหมาย
เก่าลักษณะอาญาหลวงกล่าวไว้ว่า “นายพระขนอนธนบุรี ขนอน
น้ำขนอนบกแห่งใดในพระนครศรีอยุธยา และจะเก็บจังกอบ
ในสำเภานาวเรือใหญ่เรือ่น้อยก็ดี หนักหนกเกวียนหนทาง
อันจะถึงขนอนใน ท่านให้นับสิ่งของจนถึง ๑๐ ถ้ำถึง ๑๐ ไซ้
ท่านจึงให้เอาจังกอบนั้น ๑ ถ้ำมีถึง ๑๐ ไซ้ ท่านมิให้เอาจังกอบ
นั้นเลย” ในที่นี้ ได้ความรู้ข้ออย่างหนึ่ง คือพิกัตอดรจังกอบ
นั้นเก็บ ๑๐ ซัก ๑ และการเก็บนั้นคงไม่ได้เก็บเป็นตัวเงินเสมอ

ไป เพราะในสมัยโบราณ วัตถุใช้เป็นเงินตราคงมีน้อย น่าจะเก็บเป็นของแทนตัวเงิน เป็นต้นว่านำมะพร้าวเข้ามา ๑๐ ผล เก็บเป็นจังกอบเสียบผลหนึ่ง คือ ๑๐ ซักหนึ่ง ประเพณีนี้ยังเหลือติดมาจนอยู่ในหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฉบับก่อน พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งกำหนดไว้ว่า พ่อค้าจะเสียบภาษีเป็นตัวเงินหรือเป็นสิ่งของก็ได้ และกรมศุลกากรก็เคยยอมรับสิ่งของแทนค่าภาษีในลักษณะนี้ ในบันทึกการประชุมปรึกษาเรื่องภาษีอากร ซึ่งที่ปรึกษา ๑๒ นาย กราบบังคมทูลกระแสรพระราชดำริ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ ตอนหนึ่งกล่าวว่า “แต่ลูกค้าไม่มีเงินจะเสียบภาษีเอาสิ่งของดีให้กับเจ้าภาษีนั้น ให้เจ้าภาษีนรักษาไว้ก่อน ถ้าลูกค้าขายสิ่งของนั้นเสร็จแล้ว จึงให้เจ้าภาษีเอาสิ่งของที่ลูกค้าดีให้ไว้นั้นมาส่งเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ” (๓)

กลางที่ท่านจะสงสัยว่า เมื่อเรียกเก็บเป็นของดังนี้ จะแลกเปลี่ยนเป็นตัวเงินได้อย่างไร ถ้าพูดถึงสมัยโบราณ ก็เห็นจะไม่เดือดร้อนนัก เพราะการค้าขายมักเป็นไปในวิธีแลกเปลี่ยนของต่อของ อย่างวิธี “แลกข้าว” อะไร ๆ เขาก็ชอกกันได้แลกเปลี่ยนได้

(๓) ในสารตราเจ้าพระยาจักรี ฯ เรื่องตราภูมิคุ้มห้าม (พระราชบัญญัติรัชชกาลที่ ๔ เดิม ๔) มีคำว่า “นายบ้านนายอำเภอ นายหน้า นายอากรชนอนตาด” ชนอนในที่นี้ ใช้ในความหมายเป็นอย่างภาษีอากร แต่อีกแห่งเปลี่ยนเป็นค่าตาดไป ดูเห็นว่าใช้ชนอนให้เข้าสัมพันธ์กับคำว่า อากร เท่านั้น จะเป็นความหมายที่เดี๋ยวนั้น ๆ มาแต่

ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน แรงงานก็ไม่ค่อยได้จ้าง ขอแรงช่วยกันได้ เพราะฉะนั้นเงินทองจึงยังไม่เป็นแก้วสารพัดนึกเหมือนทุกวันนี้ เมื่อทางบ้านเมืองเรียกเก็บจังกอบเป็นของส่วนชัก ก็เป็นธรรมดา อยู่เองที่จักต้องตั้งยุ้งฉางคลังสินค้าขึ้น สำหรับสะสมสิ่งของที่เก็บเป็นจังกอบขึ้นไว้ สิ่งของเหล่านี้้นำเอาไปใช้สอยในราชการ หรือจะไปจำหน่ายจ่ายแจกอย่างไรก็ได้แต่กรณี

สิ่งของที่เก็บสะสมไว้ ไม่ใช่ว่ามีแต่ของส่วนชักเป็นจังกอบเท่านั้น ยังมีของที่เป็นส่วยส่งเข้ามาด้วย “ส่วยนั้นคือยอมให้บุคคลลงจำพวก ส่งสิ่งของซึ่งรัฐบาลต้องการใช้ แทนที่คนเหล่านั้นต้องมาประจำทำราชการด้วยแรงของตน ยกตัวอย่าง ดังเช่น ขอมอนุญาตให้ราษฎรที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ชายดงพระยาไฟ หาดินมูลค้างคาวอันมีตามถ้ำที่ภูเขาดงนั้น มาหุงดินประสีส่ง หลวงสำหรับทำดินปืน หรือเช่นยอมให้ราษฎรชาวเมืองกลาง หาดับุก อันมีมากในเกาะนั้นส่งหลวงสำหรับทำลูกปืน แทนแรงรับราชการเป็นต้น” (๑) นอกนั้นก็ยังมีส่วยเป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งประเทศราชส่งตามพระราชกำหนดอีกอย่างหนึ่ง กับ ส่วยทรัพย์สินมรดกของผู้มรณภาพ ซึ่งต้องพัฒนา (คือเกินกำลังของทายาทจะเอาไว้ใช้สอย) และส่วยสิ่งของแทนแรงงาน ซึ่ง

(๑) คำอธิบายในตำนานภาษีอากรบางอย่าง ตัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๖

บรรดาชายฉกรรจ์มีหน้าที่เข้ามารับราชการปีละ ๖ เดือน^(๑) สิ่งของ
 เหล่านี้เมื่อมีมาก เหลือใช้สอยในบ้านเมืองก็ต้องส่งไปจำหน่าย
 ยังต่างประเทศ หรือขายให้แก่พ่อค้าพาณิชบรรทุกเรือออกไป
 เป็นมูลเหตุของคลังสินค้า และการค้าทางทะเลของรัฐบาลอัน
 เกิดเป็นเรื่องต้องโต้เถียงกับชาวต่างประเทศพัวพัน กันอยู่กับเรื่อง
 ศุลกากรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้อยู่มาก จะได้พูดอ้างถึงใน
 เรื่องที่เล่าตอนหลัง ๆ

ตอนนี้ จะกล่าวถึงสถานที่เก็บจังกอบเสียด้วย

ต้นทางที่จะเข้ามาสู่บ้านเมือง ทางราชการขอมไปตั้งสถาน
 ที่สำหรับเจ้าพนักงาน ไปตักคอยตรวจตราคนเข้าออกและของ
 ต้องห้าม ตลอดจนคอยสกัดรับฟังข่าวเหตุการณ์อันจะมีมา
 สถานเช่นว่านี้เรียกว่าด่าน และเรียกผู้เป็นหัวหน้าว่าขุนด่าน ตั้ง
 ปราบกฏในกฎหมายแก่ลักษณะ อาญาหลวง มาตรา ๒ ว่า “แขก
 พราหมณ์ ญวน ประเทศฝรั่ง เศสอังกฤษ จีนจามวิไลนดาชวามะลายู
 กวย ขอมพะม่ารามัญ เข้ามาสู่โพธิสมภารก็ดี เข้ามาค้าขาย
 ทางบกทางเรือก็ดี ให้ท้าวพระทวารด่านคอยเจ้าพนักงานตรวจ
 ตรา ดูดีและร้ายเก็บเครื่องศาสตราวุธไว้ อย่าให้เที่ยวเตร่
 ลอบลักซื้อขายกฤษณาฝางดีบุก ถ้าลักค้าจะต้องการสิ่งใดให้บอก

(๑) ความหมายทางภาคอีสานจะเป็นเครื่องบรรณาการภาษ
 อากกรอย่างไร ๆ ก็เรียกว่าด้วยทั้งนั้น ในภาษาจีนและภาษาเขมร
 ก็เรียกว่าด้วยมีความหมายอย่างเดียวกัน

แก่ล้ามนักงาน ถ้าต่างประเทศลูกค้าจะขาดรไปทางบกก็ดี เมื่อ
 สำเภาจะขาดราก็ดี ให้เจ้าพนักงานดูตรวจตราสิ่งของต้องห้ามผู้
 คนซึ่งลอบลักข่มซ่อนพาไปนั้น” ด้านชะนิคนี้ภายหลังในสมัย
 ปัจจุบัน ในที่ต่างแห่งจึงมาเป็นด้านตรวจของกรมศุลกากร อย่าง
 ด้านศุลกากรที่จังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบัน แล้วแยกการ
 ตรวจตราคนเข้าออกเป็นด้านตรวจคนเข้าเมืองเป็นอีกส่วนหนึ่ง
 ด้านในความหมายเดิมแปลว่าแดน เช่นด้านข้างก็คือแดนของข้าง
 ไปตรวจด้าน ก็คือไปตรวจแดน หากจะไปตรวจด้านดังเข้าใจกัน
 อยู่ในเวลานี้ไม่ เมื่อทางการไปตั้งแดนสำหรับตรวจตราคนเข้า
 ออกและของต้องห้ามขึ้นที่คันทาง สถานที่นั้นจึงเรียกว่าด้าน
 ไปด้วย ด้านก็ย้ายความหมายจากที่แปลว่าด้านโดยตรง มา
 เป็นสถานที่เช่นนั้น เพราะฉะนั้นด้านกับขนอนจึงผิดกัน ด้วย
 ลักษณะที่พรรณามา

อันที่จริงด้านกับขนอน อาจอยู่ห่างไกลไม่เกี่ยวข้องกันก็มี
 (ดูเรื่องอธิบายแผนที่กรุงศรีอยุธยา ในประชุมพงศาวดารภาคที่
 ๖๒) เป็นอย่างด้านตรวจคนเข้าเมืองกับด้านศุลกากร ซึ่งต่าง
 แห่งก็อยู่ไกลกันมาก แต่โดยเหตุที่คันทางด้านตั้งอยู่ มักเป็น
 ย่านที่พ่อค้าผ่านเข้าออก ทางกรจึงไปตั้งขนอนเก็บจังกอบอยู่
 ในที่ใกล้กับด้าน จึงทำให้เข้าใจรวม ๆ กันไปว่าเป็นที่แห่ง
 เดียวกัน มาในสมัยรัตนโกสินทร์ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทรงแก้ไข
 วิชาเก็บภาษีอากรเดิม โดยตั้งเป็นอากรขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง

อาคารเหล่านี้ให้เรียกว่าภาษี และมีวิธีให้มีผู้รับประมวลผูกขาดตัด
 ตอน ไปจัดเก็บเป็นส่วนชั้กจากผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหา
 ได้ ในสิ่งของซึ่งได้กำหนดไว้เป็นละเพาะอย่าง ๆ ไป การ
 เก็บภาษีที่ตั้งใหม่นั้น ผู้รับผูกขาดจากหลวงซึ่งเรียกว่าเจ้าภาษี ไป
 ตั้งสถานที่สำหรับเรียกเก็บยังทำเลที่สินค้าจะผ่านไปมา เรียกว่า
 โรงภาษี เป็นทำนองเดียวกับขนอน เห็นจะต่างกับขนอนเพียงที่
 ขนอนเป็นสถานที่ซึ่งเจ้าพนักงานไปตั้งเก็บ แต่โรงภาษีเป็นเจ้า
 ภาษีตั้งเก็บเอง หรือจะผิดแผกไปจากลักษณะที่พูดนี้อย่างไรอีก
 ก็ไม่ทราบ คำว่าขนอนเห็นจะหมดที่ไ้ใช้กันในตอนนี้ เพราะ
 สถานที่เรียกเก็บส่วนชั้กจากสินค้าเปลี่ยนจากขนอนเป็นโรงภาษี
 ไปหมด มาในรัชกาลที่ ๕ เลิกวิธีผูกขาดเปลี่ยนเป็นรัฐบาล
 จัดเก็บเสียเอง และเรียกชื่อใหม่ว่าภาษีภายใน สถานที่สำหรับ
 เรียกเก็บภาษี ก็เปลี่ยนจากคำว่าโรงภาษีเป็นด่านภาษีไป คำ
 ว่าด่านก็มาเกาะอยู่กับคำว่าภาษี เมื่อพูดแต่ว่าด่านก็ชวนให้เข้าใจ
 ใจว่า ด่านภาษี มากกว่าด่านตรวจ นคงเป็นอีกประการหนึ่งที่ทำ
 ให้ด่านเลื่อนความหมายเป็นที่ตรวจเก็บภาษี และใช้ตลอดมา
 ถึงด่านศุลกากรจนทุกวันนี้ ภาษีภายในเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ
 กรมศุลกากรอยู่ตอนหนึ่ง จึงจะแยกเล่าไว้ต่างหาก ลักษณะ
 ภาษี นอกจากเก็บจากสินค้าเมื่อผ่านด่าน ยังผูกขาดจัดเก็บจาก
 สินค้าขาเข้าขาออก หรือจัดเก็บในท้องถิ่นซึ่งทำสินค้า เช่น
 ภาษีพริกไทย เก็บจากชาวไร่ที่ปลูกพริกไทยเป็นต้น หรือจัดเก็บ

จากผู้ทำขาย เช่นภาษัจฉับ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาษีย่อมหมายความถึงภาษีกายใน ภาษาเข้าขาออก และภาษาที่มีลักษณะเป็นอากรด้วย และในตอนนี้คำว่าจังกอบ เห็นจะตายตามคำว่าขนอนไปด้วย เพราะไม่ปรากฏว่าได้มีใช้อีกต่อไป ถึงว่าจะได้กลับเป็นขึ้นมาใหม่ ก็อนำเอามาใช้เรียกพระราชบัญญัติจังกอบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แต่จังกอบที่เกิดขึ้นใหม่ กลายเป็นเงินส่วนซั๊กที่เรียกเก็บสำหรับบำรุงท้องถิ่น

ยังอากรอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีมาก่อนภาษียุคก่อน ตามคำอธิบายในตำนานภาษียาคร ว่าเป็นส่วนซั๊กจากผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหาได้โดยประกอบกิจการต่าง ๆ เช่นทำนาทำสวน เป็นต้น หรือโดยได้สิทธิของรัฐบาล เช่นอนุญาตให้เก็บของในป่า จับปลาในน้ำและต้มกลั่นสุรา เป็นต้น เพราะฉะนั้นอากรตามคำอธิบายจึงผิดกับภาษียุคก่อนที่อากรนั้นเรียกเก็บจากผลประโยชน์ซึ่งทำได้ ส่วนภาษียุคก่อนที่เรียกเก็บจากสินค้าเมื่อผ่านด่านแต่การเก็บภาษียุคก่อนโดยมาก มีผู้ผูกขาดรับประมูลเอาไป และลักษณะการในทางอย่างก็คล้ายคลึงกันหรือปน ๆ กัน จึงมักเรียกรวม ๆ กันไปว่าภาษียาคร (ถ้าเป็นอากรที่มีมาแล้วแต่ก่อนเรียกว่าอากรตามเดิม ถ้าเป็นอากรที่เกิดขึ้นใหม่เรียกว่าภาษียุคก่อน) และเรียกผู้รับประมูลได้ว่าเจ้าภาษีนายอากร ในกาลต่อมาสมัยปัจจุบัน ภาษียาครผูกขาดมีเหลืออยู่น้อยแล้ว เช่นอากรรังนก เป็นต้น แต่คำทั้งสองนี้ก็ยังมิใช่อยู่ในลักษณะที่ไม่ใช่เป็นผูกขาด

ก็มี เช่นภาษีเงินได้อากรแสดมบีเป็นต้น เพราะฉะนั้นในการเล่าเรื่องต่อไป แม้เมื่อเล่าถึงสมัยก่อนมีภาษหรืออากรที่เกิดใหม่ก็จะใช้คำว่าภาษเพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

ต่อมาสมัยปัจจุบันเมื่อมีผู้ประกอบอุตสาหกรรม จัดทำเป็นสินค้าขึ้นในพื้นเมืองมากอย่างขึ้น มีปูนซีเมนต์ ไม้ขีดไฟเป็นต้นทางการจึงจัดเก็บเป็นอากรจากสินค้าอุตสาหกรรม และให้เป็นหน้าที่ของกรมสุรา เพราะสินค้าเหล่านี้มีลักษณะเป็นพวกเดียวกับสุรา ในข้อที่เป็นของทำขึ้นและเพื่อจะให้ผิดกับอากรลักษณะอื่น ซึ่งส่วนมากเก็บจากผลที่เกิดขึ้นตามธรรมดา ภาษีที่เกิดจากผลที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยอุตสาหกรรมไม่ เมื่อกรมสุราทำหน้าที่ไม่ใช่เก็บแต่อากรสุราอย่างเดียว จึงเปลี่ยนชื่อกรมสุราเป็นกรมสรรพสามิต และรวมกรมฝิ่นหลวงเข้าด้วย เพราะฝิ่นแต่เดิมมาก็เป็นอากรผูกขาดอย่างเดียวกับสุรา ส่วนอากรที่ไม่ใช่เกิดจากผลประดิษฐ์ขึ้น ยังคงตกอยู่ในหน้าที่สรรพากร แต่ก็มีอากรบางอย่าง ที่ได้จากผลประโยชน์ซึ่งเกิดจากสิทธิที่ได้รับจากรัฐบาล ให้ทำในบางประการ เช่นทำเหมืองแร่และป่าไม้เป็นต้น เรียกเป็นค่าภาคหลวง และโดยเหตุที่การเก็บภาษีขาเข้าขาออก แต่ก่อนเป็นภาษีผูกขาด และถึงแม้ว่าต่อมารัฐบาลจะได้ตั้งเก็บเอง และเรียกชื่อว่าศุลกากรเป็นครั้งแรกเมื่อภายหลัง พ.ศ. ๒๔๒๖ ก็ดี แต่คำว่าภาษียังติดมาและเรียกสถานที่ซึ่งตั้งเก็บศุลกากรเป็นสามัญว่าโรงภาษีมาจนทุกวันนี้ ส่วนการ

เรียกเก็บเงินค่าภาษีสุลตากร ทางราชการได้เปลี่ยนเป็นเรียกว่าค่า
อากรสุลตากรแล้ว เป็นอันว่าจังกอบกลายเป็นภาษี ๆ กลายมา
เป็นอากร ส่วนขนอนหรือสถานที่เก็บจังกอบ (ซึ่งในกลางคราว
กลายเป็นจังกอบ) ก็กลับมาเป็นโรงภาษีและเป็นด่านภาษีด้วย
ประการฉะนี้

๒ - พระคลังสินค้า

ในการเล่าเรื่องสุลตากรตอนต้น จำเป็นต้องเล่าเรื่อง
พระคลังสินค้า. คือเรื่องการค้าขายกับฝรั่ง ส่วนหนึ่ง และเรื่อง
การค้าสำเภา คือเรื่องการค้าขายกับจีน อีกส่วนหนึ่งเสียก่อน
เพราะสองเรื่องนี่ยกยวมเรื่องสุลตากรครั้งโบราณอยู่มาก ตอนนั้น
จะว่าถึงเรื่องพระคลังสินค้าก่อน.

พระคลังสินค้าเกิดขึ้นแต่การค้าขายกับฝรั่ง กล่าวคือ เมื่อ
พ.ศ. ๒๐๓๕ วัสโกตากามา นักเดินเรือชาวโปรตุเกส แล่นเรือ
อ้อมแหลมกู๊ดโฮบมาทางตะวันออกก็ได้แล้ว แต่นั้นมาก็มีชาว
โปรตุเกสพากันมาตั้งสถานีการค้าเป็นที่พักตามเมืองที่เป็นท่าเลค้า
ขายขึ้นในประเทศอินเดียภาคใต้ และเมืองมะละกาในแหลม-
มะลายู^(๑) แล้วชาวยุโรปชาติอื่น ๆ ก็เอาอย่าง พากันมาค้าขาย

(๑) ดูความพิสดารในคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิ
ธานภพ ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขา เล่ม ๑ หน้า

ยังประเทศตะวันออกมากขึ้นโดยลำดับ สถานที่พวกฝรั่งมาตั้ง
 ชนนั้น คงเป็นคลังสินค้าสำหรับพักสินค้า ซึ่งบรรทุกมาจาก
 ยุโรปก่อนจำหน่ายขายแก่ชาวเมือง และเป็นที่พักสินค้าซึ่งซอ
 หาได้ในพื้นเมืองบรรทุกเรือส่งไปยุโรป เรื่องราวที่ชาวยุโรปเข้า
 มาค้าขายทางตะวันออก นับแต่ันตลอดมาเป็นเวลาช้านาน เป็น
 เรื่องเกี่ยวกับการรบราฆ่าฟัน และการประกาศเผยแผ่กิติคุณของ
 ลัทธิศาสนาคริสต์ไปด้วยในตัว ซึ่งเป็นผลในที่สุด ให้ชาวยุโรป
 มาได้ประเทศต่างๆ ทางตะวันออกหลายประเทศเป็นเมืองขึ้น.

ชาวยุโรปที่ได้รับอนุญาตให้มาค้าขายในประเทศไทย คือ
 ชาวโปรตุเกสเป็นชาติแรก มาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ ต่อมาก็มีชาว
 ฮอลันดา มาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๗ ชาวอังกฤษ มาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕
 ชาวเดนมาร์ก มาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๓ และชาวฝรั่งเศส มาเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๐ (๑)

การค้าขายทางทะเลของประเทศไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา
 “ครั้นเมื่อมีการค้าขายกับเมืองจีน แต่งสำเภาลงออกไปค้าขาย
 เป็นการเกี่ยวข้องในการที่จะจำหน่ายและเก็บพระราชทรัพย์โดย
 ตรง การแต่งสำเภานั้นจึงจะต้องตกเป็นหน้าที่กรมพระคลัง เมื่อ
 กรมพระคลังเป็นผู้ค้าขายกับต่างประเทศเช่นนั้น ก็คงเป็นผู้ที่กว้าง
 ขวางในหมู่คนต่างประเทศ เมื่อมีคนที่ต่างประเทศเข้ามาในบ้าน

(๑) ดูเรื่องคดีฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบ
 ราชนาภาพ.

เมือง จึงต้องมอบให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้รับรองพนักงาน
 เจ้าทำสำหรับรับคนต่างประเทศ จึงตกอยู่ในกรมพระคลัง^(๑) เพราะ
 ฉะนั้นเจ้าหน้าที่กรมพระคลัง จึงเป็นทั้งเสนาบดีว่าการคลังและ
 เสนาบดีว่าการต่างประเทศรวมกัน ภายหลังเจ้าพระยาพระคลัง
 ต้องมีงานมากล้นตำแหน่ง มาในรัชกาลที่ ๔ จึงแยกงานทั้งสอง
 แผนกนี้ออกเป็นคนละส่วน และมากำหนดเป็นกระทรวงว่าการ
 ต่างประเทศกระทรวงหนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ ๕^(๒) แล้วเปลี่ยนชื่อ
 กระทรวงพระคลังเป็นกระทรวงการคลัง เปลี่ยนคำเสนาบดีว่าการ
 กระทรวงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ในสมัยเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ตำแหน่งเจ้าพระยาพระคลัง
 ครั้งโบราณ (หรือนัยหนึ่งเรียกกันว่า ที่โกษาธิบดี หรือเรียกย่อ
 ว่าพระคลัง) นั้น หนังสือฝรั่งสมัยนั้นเขียนว่า Barcalon หรือ
 เขียนเพี้ยนเป็นอื่นอีกหลายอย่าง.

เมื่อพวกฝรั่งโปรตุเกส, ฮอลันดา และอังกฤษมาค้าขายถึง
 กรุงศรีอยุธยา มาตั้งสถานการค้าเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ที่ริมแม่น้ำ
 ข้างใต้พระนคร การค้าขายของพวกฝรั่งต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาล
 หลายอย่าง เป็นต้นว่า ถ้าเอาของที่ต้องใช้ในราชการ หรือเครื่อง
 ศัสตราวุธเข้ามาขาย รัฐบาลไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่นนอกจาก

(๑) พระบรมราชธิบายในรัชกาลที่ ๕ แก่ใ้ช้การปกครอง
 แผ่นดิน หน้า ๖.

(๒) ตั้กษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ.

รัฐบาล ถ้าเป็นสินค้าธรรมดา รัฐบาลต้องเลือกซื้อเสียก่อน สำหรับเอาไว้ใช้ในราชการ เหลื่อนอกนั้นเอาไปจำหน่ายในพื้นที่เมืองเป็นการหลวง คือเอาไปค้าเป็นรายปลีกหากำไรเข้าท้องพระคลังอีกที เมื่อรัฐบาลเลือกซื้อแล้ว สินค้าที่เหลืออยู่ นายเรือจึงจะไปซื้อขายกับคนอื่นได้ ส่วนสิ่งของที่ฝรั่งปรารถนาจะซื้อหาเพื่อบันทุกะวางเรือออกไปต่างประเทศ ถ้าเป็นสินค้านั้นมีราคามาก คือเป็นของมีน้อยและหายาก รัฐบาลก็เป็นพระเจ้จัดหามาขายให้เป็นการสงเคราะห์ฝรั่งไปด้วยในตัว และเป็นทางที่ได้กำไรเป็นผลประโยชน์แก่รัฐบาลอีกอย่างหนึ่ง ถึงรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง จึงขยายการหาผลประโยชน์ในทางนั้นให้มีผลยิ่งขึ้น ด้วยตั้งคลังสินค้าของหลวง ให้มีเหมือนอย่างฝรั่ง เป็นที่รวมสินค้าต่างๆ ที่หามาขายฝรั่ง และรับซื้อเหมาสินค้าต่างประเทศที่ฝรั่งเอาเข้ามา ไว้ในคลังสินค้าสำหรับขายออกไปแก่ชาวเมือง เมื่อตั้งคลังสินค้าแล้ว ตั้งบัญญัติเพิ่มสินค้าต้องห้าม ให้ซื้อขายได้แก่รัฐบาลอีกหลายอย่าง สินค้าที่ฝรั่งเอาเข้ามาขาย ก็ตั้งบัญญัติสิ่งซึ่งให้ขายแก่รัฐบาลเพิ่มขึ้นอีกหลายสิ่ง คือ ผ้าแดง เป็นต้น แม้สินค้าสามัญ เช่น เครื่องถ้วยชาม ก็ต้องให้รัฐบาลเลือกซื้อได้ก่อนผู้อื่น ว่าโดยย่อ รัฐบาลทำการค้าหากำไรขึ้นในกรมพระคลังสินค้าอีกอย่างหนึ่ง มูลของกรมพระคลังสินค้านั้นมาดังนี้^(๑)สิน

(๑) ดูประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒ หน้า ๓๕ และพระอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตอนค่าน้ำ.

คามราคาตามรายชื้อที่ปรากฏอยู่ในหนังสือสัญญาค้าขาย ที่ทำกับฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ๆ มี ดื่บูก งาช้าง ดื่บูกดำ หมากกรอก และฝาง และยังมีสินค้าต้องห้าม มีดินประสีขาว, ดินประสีดำ, สุพรรณถัน, ปั้น และเครื่องศัสตราวุธ เหล่านี้ต้องได้รับ "พระราชทานให้ชื้อไปมา จึงให้ชื้อไปมา ถ้าและมีได้พระราชทานให้ชื้อไปมา ก็อย่าให้ชื้อไปมา" ดังนี้.

อีกอย่างหนึ่ง ชาวยุโรปที่เข้ามาตั้งห้างค้าขายในกรุงศรีอยุธยา ได้รับเอกสิทธิ์ผูกขาดจากรัฐบาล ให้ชื้อสินค้าลงอย่างบันทุกลงเรือไปได้แต่ผู้เดียว เป็นอย่างที่เราเรียกในภาษาอังกฤษว่า Monopoly เช่นสินค้าหนังโค หนังกวาง ไม้ กล้าพักและรงนก ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ๆ ยกให้แก่ชาววิลันดาผูกขาด^(๑) สินค้าพริกไทย ยกให้แก่บริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสเป็นผู้ผูกขาด ชื้อพริกไทยที่ปลูกในประเทศไทยได้ทั้งหมด โดยให้ราคาขึ้นบาทละ ๑๖ ปาดาก (เงินสเปญใช้ในเมืองมะนิลา รว ๖ ตำลึงกึ่ง) พ่อค้าต่างประเทศชาติอื่น จะมาชื้อพริกไทยได้เป็นอันขาด บริษัทจะต้องทำบัญชีขึ้นต่อพระคลัง สินค้าบอกจำนวนพริกไทยที่บริษัทชื้อไว้ และในพริกไทย ๑๐๐ บาทนั้น ให้พระคลังชื้อเอาไว้ ๑๐ บาท สำหรับใช้ในราชการ ถ้าที่ชื้อเอาไว้ยังไม่พอแก่

(๑) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ หน้า ๓๒๗ และภาคที่ ๔๔ หน้า ๗๗, Records of the relations between Siam and Foreign Countries in the 17th century. vol. II p. 72.

ราชการ ก็ให้ชักไว้อ้อยละ ๒๐ ก็ได้ ถ้าพระคลังต้องการ
 พริกไทย ก็ให้บริษัทรับซื้อไปทั้งหมด ส่วนหัวเมืองให้ยื่น
 บัญชีกับเจ้าเมืองเพื่อส่งพระคลัง^(๑) การผูกขาด ถ้าบริษัทนั้นจะ
 เลิกซื้อ ต้องบอกล่วงหน้าสองปี^(๒) ถ้าพ่อค้าต่างประเทศอื่น
 ฝ่าฝืนรับซื้อพริกไทย มีความผิดรับพริกไทยและปรับเท่าราคา
 ของพริกไทย^(๓) เพื่อตอบแทนการผูกขาดนี้ บริษัทรับสัญญาว่า
 จะส่งเรือเข้ามาลำหนึ่งทุกปี มีกำหนดระหว่างสินค้าและต้องบันทุก
 ผ่าต่าง ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินต้องประสงค์ เป็นจำนวนและราคา
 ซึ่งกำหนดไว้ โดยคิดให้กำไรแก่บริษัท ๒๐ ถึง ๒๕ ในร้อย
 และจะพระราชทานคืนประสวให้อีกส่วนหนึ่ง นอกจากอนุญาต
 ให้บริษัทซื้อทองแดงและดีบุก ซึ่งพระคลังเคยขาย โดยคิดกำไร
 ร้อยละสิบ แต่กำไรนี้จะยกให้บริษัท^(๔) กับจะซื้อสินค้าอย่างอื่น
 ซึ่งชาวต่างประเทศนำเข้ามาได้โดยไม่ให้ผู้ใดขัดขวาง^(๕) ยกเว้น
 แต่สินค้าที่ผิดกฎหมาย ซึ่งจะต้องซื้อแต่จะเพาะพระคลังสินค้า
 หรือจากพ่อค้านั้นจากพนักงานพระคลัง^(๖) ถ้าหลวงต้องการ

(๑) ดูประชุมพงศาวดารภาค ๔๓ หน้า ๖๖.

(๒) หน้า ๕๔.

(๓) หน้า ๗๓.

(๔) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๘๕.

(๕) หน้า ๗๐.

(๖) หน้า ๓๒.

สินค้าที่บริษัทรับผูกขาดซื้อแต่ผู้เดียว เพื่อมันทุกสำเนาไปขาย
 ชั่งเมืองจีนและญี่ปุ่นเป็นการหลวง บริษัทจะต้องขายสินค้านั้น
 ให้แก่หลวงตามจำนวนที่ต้องการ หลวงคิดราคาให้เท่าที่บริษัท
 ซื้อไว้^(๑) ในการซื้อต่อบุคนั้น อนุญาตบริษัทให้ค่าที่ถูกต้องได้ (ใน
 เวลานั้นเห็นจะเรียกว่าถกลาง) ประเทศอื่นห้ามขาด ให้บริษัทส่ง
 เรือมากุก่อตั้งปละลำ และอนุญาตให้บริษัทสร้างห้างในเมืองกุก่อตั้ง
 ได้ แต่ต้องส่งแบบห้างให้รัฐบาลดูก่อน เห็นชอบแล้วจึงทำได้
 และบริษัทต้องนำสินค้าต่าง ๆ อันจำเป็น ขายแก่พลเมืองด้วย
 ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้ พลเมืองกุก่อตั้ง จะไปทำการค้ากับประเทศอื่น
 ก็ได้^(๒)

การค้าทางทะเลโดยวิธีผูกขาด ว่าโดยทั่วไป คงจะมีลักษณะ
 ดังเล่ามาข้างต้นนี้ ว่าในทางที่ดีหรือไม่ดี ก็ย่อมมีได้ทั้งสองสถาน
 สุดแล้วแต่จะหนักเบาไปทางไหนมาก และแล้วแต่เหตุการณ์
 สิ่งแวดล้อมว่าจะเป็นอย่างอยู่ในสมัยไหน เรื่องที่ว่าด้วยการค้าขาย
 ทางทะเลในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งฝรั่งแต่งไว้ มีเค้าเห็นว่าใน
 สมัยนั้นชาวต่างประเทศชาติต่าง ๆ มุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ใส่ตน
 เกียดกันผู้อื่นให้ไปเสีย มีเรื่องแข่งขันชิงดี ประจบประแจง
 ประเทศไทย และกล่าวร้ายป้ายหมิ่นให้กัน ลางคราวก็กลายเป็น

(๑) ดู Records of the relations between Siam and
 Foreign Countries in the 17th century. vol. II p. 69.

(๒) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๓๗

เรื่องวิวาทบาดหมาง ซึ่งทางประเทศไทยก็ลำเอียงไปทางฝ่ายโน้นบ้างฝ่ายนี้บ้าง เป็นเรื่องยาหม้อใหญ่ จึงจะยกไว้ จะกล่าวต่อไปเพียงว่า การค้าผูกขาดนี้ได้เป็นประเพณีสืบต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ถึงขณะที่อนุญาตให้ชาวยุโรปผูกขาดซื้อขายสินค้าบางอย่าง เหมือนเมื่อครั้งก่อน ๆ ถึงตอนนี้เห็นจะไม่มีแล้ว เพราะไม่ปรากฏหลักฐานในหนังสือต่าง ๆ ว่ายังคงมีอยู่ คงปรากฏแต่การผูกขาดอย่างใหม่ขึ้นคือเรียกว่าภาษี ซึ่งรัฐบาลอนุญาตให้มีผู้ประมูล ไปจัดเก็บเงินค่าภาษีแก่สินค้าที่นำผ่านด่านหรือนำเข้ามาและออกไปต่างประเทศ ตามกำหนดอัตราที่วางไว้ การผูกขาดเพื่อเรียกเก็บภาษี จึงผิดกันกับการผูกขาดชนิดที่ให้เป็นผู้ซื้อขายสินค้าบางอย่างได้แต่ผู้เดียว แต่ถึงจะผิดกัน เรื่องก็ลงรอยเดียวกัน คือผู้ที่รับผูกขาดเก็บภาษี ก็มักเป็นพ่อค้าเกี่ยวข้องกับการค้าทางทะเลด้วยในตัว วิธีการใด ๆ ที่จะเป็นผลประโยชน์กับตน ก็จะต้องดำเนินไปตามลักษณะและเหตุการณ์ที่ตนอาจจะทำได้ ส่วนเรื่องการค้าผูกขาดการค้า ซึ่งพระคลังสินค้าจัดทำเป็นทุนหลวงนั้น คงมีอยู่ เพราะปรากฏว่าในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ ดอกเตอร์จอนครอฟเฟิต หรือเรียกกันในสมัยนั้นว่าการะฝัด รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ให้เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเจรจากับประเทศไทย ในเรื่องการเมืองเกี่ยวกับไทรบุรี และเรื่องเกี่ยวกับการค้าขาย ก็จะขอลดหย่อนวิธีเก็บภาษีอากรของไทยในบางประการ

เช่นวิฑูที่เจ้าพนักงานลงไปตรวจเลือกซื้อสิ่งของที่ต้องพระราชประสงค์หรือต้องการใช้ในราชการเสียก่อน ไม่ยอมให้นายเรือขายแก่ผู้อื่น และรังเกียจเรื่องวิธีการค้าต่างอย่างเป็นของหลวง ห้ามไม่ให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ แก่ผู้ใด สินค้าประเภทนี้ ข้าวเปลือก ข้าวสาร เป็นต้น ก็ห้ามขาดไม่ให้บันทุกออกจากเมืองไป^(๑) แต่การค้าผูกขาดของหลวงนี้ ดอกเตอร์ครอเฟิตยอมรับว่าเป็นรายได้แผ่นดิน ซึ่งดูเหมือนจะมากกว่ารายได้ผู้อื่น และชมว่าการค้าผูกขาดของหลวง ไม่กินไปถึงสิ่งของส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นของจำเป็นแก่ราษฎร เช่น ข้าว เหล้า น้ำมัน เป็นต้น คงผูกขาดการค้าแต่สิ่งของอย่างที่ตลาดเมืองต่างประเทศต้องการ อันเป็นของฟุ่มเฟือย การผูกขาดนี้ก็ไม่สู้จะเข้มงวดนัก เมื่อได้กำหนดสินค้าชนิดใดเป็นของผูกขาด และต้องการเป็นจำนวนเท่าไรเป็นการแน่นอนแล้ว ถ้าสินค้าชนิดนั้นเกินกว่าที่ได้กำหนดไว้ ก็ยอมให้ซื้อขายกันได้ สินค้าสำคัญที่รัฐบาลผูกขาด คือ พริกไทย, กระจวาน, รง, ฝาง, เนื้อไม้, กายาน, งาช้าง, ดีบุก, ริงนก และฟองเต่าตนุ^(๒).

ในรายงานของดอกเตอร์ครอเฟิตแห่งหนึ่ง กล่าวว่า มีเรือใบสองเสาขนาดเล็กจากเมืองสุหรัต์ในอินเดีย เข้ามากรุงเทพฯ ปีละ ๒ ลำ เรือเหล่านี้บันทุกผ้าเข้มขาบ, เครื่องเทศ, ผ้าวิลาส

(๑) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๓๘-๔๐.

(๒) The Crawford Papers, p. 132.

และผ้าอื่น ๆ ษะนิตเลวเข้ามาจำหน่าย แล้วซื้อน้ำตาล, งาม้าง, เนื้อไม้, กำยาน, รวง บันทุกกลับไป การปฏิบัติของเจ้าพนักงานพระคลังซึ่งเกี่ยวกับสินค้าเหล่านี้ ใช้อำนาจกำหนดราคาของที่จะซื้อขายบันทุกลงเรือไป เอาตามชอบใจ ส่วนของที่บ้านทุกมาขาย ก็เลือกซื้อเอาตามราคาที่กำหนดให้ แล้วเอาไปขายปลีกหากำไรเข้าตน^(๑).

ในรัชกาลที่ ๓ นี้ การแต่งสำเภาของหลวงลดน้อยลง เพราะเกิดอากรขึ้นใหม่ ๆ ซึ่งเรียกว่าภาษี ได้เงินมาใช้ในราชการแผ่นดินแน่นอนดีกว่ากำไรค่าสำเภา การจัดซื้อสินค้าลงสำเภาของหลวงเหมือนแต่ก่อนในที่สุดก็ไม่มี จึงโปรดให้พระคลังสินค้าเป็นเจ้าจำนวนภาษี ให้มีหน้าที่บังคับบัญชาภาษีอากรที่เกิดขึ้นใหม่ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้จัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ คือกระทรวงการคลังขึ้น จึงยกพระคลังสินค้านี้มารวมกับกรมคลังมหาสมบัติ ยกกรมคลังมหาสมบัติขึ้นเป็นเสนาบดีว่าการคลัง^(๒) แยกการต่างประเทศที่เรียกว่ากรมท่ายกขึ้นเป็นอีกกระทรวงหนึ่ง กรมพระคลังสินค้าก็หมดหน้าที่กับเรื่องสินค้า กลายเป็นกรมเจ้าจำนวน มีราชการเกี่ยวข้องกับจัดการเรื่องภาษีอากร มีอากรบ่อนเบี้ยและอากรหอย ก.ข. เป็นต้น เมื่อเลิกอากรเหล่านี้แล้ว กรมเจ้าจำนวนก็กลายเป็นกรมตรวจแล้วเป็นกรมที่หลวงและกลับนา

(๑) Burney's Papers, vol. II pt. IV p. 79.

(๒) พระบรมราชาธิบายเรื่องแก้ไขการปกครองแผ่นดินหน้า ๔๓.

และในที่สุดยุบลงเป็นกองที่หลวง ขึ้นกับกรมคลังมาจนบัดนี้

๓-การค้าด้วยสำเภา

การค้าทางทะเล แต่โบราณมา ว่าในส่วนประเทศทาง
ตะวันออก ข้อมใช้เรือสำเภาเป็นยานพาหนะ พวกจีนเคยแล่น
เรือสำเภามาติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน อินเดีย
และประเทศอื่น ๆ เป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่ ๑,๕๐๐ ปีขึ้นไป
ในสมัยเมื่อแหลมอินโดจีนส่วนมาก ยังเป็นประเทศซึ่งจีนเรียกว่
ว่าฟูนัน ครั้นต่อมาแหลมอินโดจีนก็มีความเปลี่ยนแปลงไป
ตามเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ จนเกิดเป็นประเทศไทยขึ้น
การติดต่อกับประเทศจีนก็ยังมีอยู่ และปรากฏว่าประเทศไทย
ได้แต่งสำเภาไปเจริญทางพระราชไมตรีกับจีนแต่สมัยกรุงสุโขทัย
เป็นต้นมา^(๑) จนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๔

ก็แลการที่ไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศจีน ก็
เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าทำการซื้อขายกันได้สะดวกเท่านั้น เป็น
อย่างเดียวกับที่ไทยทำทางพระราชไมตรีกับชาวยุโรปในรุ่นหลัง
แต่ในสมัยเมื่อห้ากร้อยปีที่ล่วงมานี้ ประเทศจีนกำลังมีบุญ
หนักศักดิ์ใหญ่ แผ่อำนาจเขตต์ออกไปกว้างขวาง พระเจ้า
แผ่นดินจีนจึงมีแว่มาอยู่ด้วยอำนาจวาสนา ซึ่งตามธรรมดาก็น่า

(๑) ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕

จะต้องคิดเห็นเป็นเช่นนั้น จนถึงไม่ยอมยกเกียรติยศให้แก่
พระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่นที่เป็นเอกราชว่าเป็นฮ่องเต้เหมือนกับ
จีน ให้เป็นได้แต่เพียงฮ่องไม่เลือกหน้าว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ประเทศไหน การที่นานาประเทศจะไปเป็นมิตรไมตรีกับจีนอย่าง
บ้านพี่เมืองน้องจึงไม่มี มีก็แต่ไปจ้บกองทัพเป็นเมืองออก
เพราะฉะนั้นถ้าประเทศใดไม่ว่าจะเป็นฝรั่ง แขนหรือไทยแต่งทูต
ไปเมืองจีน จีนก็เหมาเอาว่าไปขอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้น
นั้น ในสมัยนั้น ประเทศเอกราชประเทศใดมีเขตต์แดนติดต่อกับ
จีน ถ้าไม่ไปอ่อนน้อมขอมจ้บกองทัพ เมื่อจีนมีทางจะยก
กำลังมาปราบปรามได้ จีนก็เป็นต้องยกทัพมารุกราน โดย
อ้างสาเหตุว่า เป็นบ้านเล็กเมืองน้อย ควรจะขอมอ่อนน้อมเป็น
เมืองขึ้นเสีย หากควรถือทิวภูมิฐานะแห่งกระด้างอยู่ไม่ เป็น
อย่างผู้น้อยที่คูดังไม่มาอ่อนน้อมผู้ใหญ่นั้น

เหตุที่ประเทศไทยจะเป็นไมตรีกับประเทศจีน เกิดแต่
เรื่องไปมาค้าขายถึงกันทางทะเล ไทยมีสินค้าหลายอย่าง ซึ่ง
เป็นของต้องการในเมืองจีนแต่โบราณมา และจีนก็มีสินค้า
หลายอย่างที่ไทยต้องการเหมือนกัน การไปมาค้าขายกับเมืองจีน
ไทยได้ผลประโยชน์มาก แต่ประเพณีจีนครั้งนั้น ถ้าเมืองต่าง
ประเทศไปค้าขายต้องมีเครื่องราชบรรณาการเป็นจ้บกองทัพถวาย
พระเจ้ากรุงจีนจึงจะปล่อยให้ค้าขายได้สะดวก แต่ที่ไทยไป
เจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศจีนครั้งโบราณ ที่เรียกว่าจ้บ

ก้องนั้น ไม่ใช่ว่าไทยยอมไปขึ้นเป็นเมืองออกของจีน หรืออย่าง
 ที่จีนเหมาเอาว่าเมืองไทยเคยเป็นเมืองขึ้นของจีน หากเป็น
 เพราะการแต่งพระราชสาส์นไปเมืองจีน ล่ามจีนแปลเป็นภาษา
 จีนว่าจิ้มก้อง แล้ว “แต่งยกย้ายเสียใหม่ตามชอบใจของตัว ไม่
 ให้ไทยทราบด้วย ครั้นแต่งเป็นหนังสือจีนก็กลับความเสียอย่าง
 อื่น เขียนใจความว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยลุกขึ้นขึ้นกบฏไปถึงพระ
 เจ้าแผ่นดินปะกิ่ง ขออ่อนน้อมยอมตัวถวายเป็นข้าขอบขัณฑ์
 เสมออาณาจักรของพระเจ้ากรุงปะกิ่ง และขอถวายเมืองเป็น
 เมืองก้องสามปีครั้งหนึ่ง ขอพึ่งพระบารมีพระเจ้ากรุงปะกิ่งซึ่งเป็น
 เอกอัครมยุ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งปวงทั่วโลก จะขอให้พระเจ้า
 กรุงปะกิ่งทรงพระมหากรุณา อนุญาตให้สำเภาของพระเจ้าแผ่นดิน
 ไทย ได้ไปมาค้าขายที่เมืองจีน เหมือนได้โปรดให้ซื้อสิ่งของ
 บนสวรรค์ มาใช้ในเมืองไทยไกลทะเลเกินดารนั้นเถิด”^(๑) เรื่อง
 เป็นเช่นนี้ ไทยหลงเข้าใจผิดกันมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ จึงได้ทราบ
 ความข้อนี้ ตั้งมีความพิสดารแจ้งอยู่ในพระบรมราชาธิบาย
 รัชกาลที่ ๔ เรื่องก้องนั้นแล้ว แต่จีนยังหลงเข้าใจผิดอยู่ตลอด
 มาจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ จีนก็มาทวงก้อง เพราะไทยหายเข้า
 ใจผิดเล็กมาเสียนานแล้ว ในครั้งนั้นได้มีการปรึกษาในคณะซิล
 ออฟสแตดส์ (ประชุมรัฐมนตรี) ซึ่งเรียกเป็นสามัญว่าเกาซิล

(๑) หนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ ๔ หน้า ๕๘ เป็น
 ต้นไป

เป็นการใหญ่ ผลที่สุดก็เป็นอันเลิกสัมเต้ดขาดแต่นั้นมา

การค้าสำเภาของประเทศไทยที่เป็นการหลวง ได้มีมาแล้วช้านาน เพราะปรากฏว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๘ ก็ยังมีรายชื้อตำแหน่งพนักงานประจำเรือสำเภา ในทำเนียบศักดินาข้าราชการครั้งแผ่นดินสมเด็จพระไตรโลกนาถอยู่ ในหนังสือฝรั่งที่แต่งไว้ในสมัยต่อมา ก็พูดถึงเรือสำเภาหลวงอยู่บ่อยๆ เช่นในที่แห่งหนึ่ง^(๑) กล่าวว่า เรือสำเภาของพระเจ้าแผ่นดิน ๒ ลำ มีเงินและแขกเป็นลูกเรือ บันทุกหนักวาง หนักโค, ฝาง, น้ำรัก, น้ำตาล ทรายแดงและงาช้างออกไปเมืองญี่ปุ่น ดังนี้ นอกจากนี้เรือสำเภาของหลวงไปค้ายังท่าเมืองประเทศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๓ ปรากฏว่าเจ้านายข้าราชการผู้ใหญ่ แต่งสำเภาไปค้าขายต่างประเทศด้วย^(๒) จึงน่าจะต้องเข้าใจว่า ประเพณีนี้คงมีมาแล้วแต่ก่อน

เรื่องแต่งสำเภาไปค้า นายร้อยเอกเบอร์นีย์ที่เป็นทูตเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เขียนไว้ว่า การค้าของไทยกับประเทศจีนทางท่ากรุงเทพฯ มีมาแล้วแต่ตั้งค้ำบรรพ์ และเป็นการค้าส่วนใหญ่ที่สุดของประเทศ มีเรือสำเภาระวางบันทุกเกือบ ๓๐,๐๐๐ คัน ออกจากท่ากรุงเทพฯ ไปเมืองจีน ในระยะปีหนึ่ง ๆ มีเรือสำเภามาจากเกาะไหหลำตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๔๕ ลำ จากเมืองท่าอื่น ๆ ใน

(๑) Records of the relations between Siam and Foreign
Countrie p.39.

(๒) คำานานภาษีอากรค้ำนำหน้า ๒๓

เมืองจีน ๓๖ ถึง ๕๐ ต้า มีกำไรในการค้าตั้ง ๓๐๐ เปอร์เซนต์
พ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯ ฯ ยังได้ทำการค้ากับท่าเมืองต่าง ๆ ของ
มลายู มีเรือสำเภามาจากกรุงเทพฯ ฯ ไปเมืองสิงคโปร์ และเมือง
เกาะหมากปีหนึ่ง ๓๐ ถึง ๔๐ ต้า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ หมอครอ
เฟ็ดรายงานว่ามีเรือสำเภามันทุกสินค้าไทยไปยังท่าเมืองสิงคโปร์
ถึง ๓๐ ต้า มีระวางมันทุกสินค้าสี่ถึงห้าพันตัน ขากลับมันทุก
เอาสินค้าอังกฤษและอินเดียเป็นราคาเกือบ ๒๕๐,๐๐๐ เหรียญ
การค้ากับประเทศจีนอยู่ในบังคับบัญชาของพระคลัง มีเจ้าพนักงาน
จัดการซื้อพระยาโชดิก

การค้ากับเมืองญวน ใช้เรือสำเภามาขนาดเล็ก ๒๐ ถึง ๕๐ ต้า
มันทุกเหล็กเปลือกไม้สำหรับข้อม (ฝางและแกแลเป็นต้น)
หนังสือตัวขาว ๆ ล ฯ ไปขาย ขากลับมันทุกเอาเสื้อสำหรับทำใบ
เรือสำเภา แพร, เครื่องปั้นดินเผาและหมากเข้ามา ^(๓)

ในหนังสือเรื่องสยามของเซอร์ยอนเบวริง (Bowring's Siam
vol. I. p. 246) ได้นำเรื่องการค้าสำเภาซึ่งหมอกัดสลัฟแต่งมากล่าว
ไว้ว่า ในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคมและต้นเดือนเมษายน
มีเรือสำเภาเข้ามาจากเกาะไหหลำ กวางตุ้ง ไชก เอ๋มึง นิงโผ
และท่าเมืองอื่น ๆ สินค้าที่มันทุกสำเภาเข้ามา ส่วนมากเป็นของ
ต่าง ๆ สำหรับพวกจีน และเนื้อเงินเป็นจำนวนมาก เวลากลับ
ออกไปในระหว่างปลายเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม ถ้าไปถึง

(๓) Burney's Papers, vol. II, pt. $\overline{\text{IV}}$ p. 79.

ทะเลเหลืองก็จับทุกเอาหน้าตาล, ผ่าง และหมาก ออกไปเป็น ส่วนมาก เรือสำเภาเหล่านี้ มีจำนวนประมาณ ๘๐ ลำ เรียกว่า เรือแป๊ะเท่าจีน (เรือหัวขาว) ตามปกติต่อในประเทศไทย มี ขนาดระวางเรือราว ๒๖๐ ถึง ๓๐๐ ตัน พนักงานประจำเรือเป็น จีนชาวแต้จิ๋ว เรือสำเภาเหล่านี้ ส่วนมากเป็นของพ่อค้าจีนใน กรุงเทพฯ ฯ และข้าราชการไทยชั้นผู้ใหญ่

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ราชวงศ์ที่ ๓ การค้าสำเภาของ หลวงและของเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่ลดน้อยลงทุกที เพราะเปลี่ยน มาใช้เรือกำปั่นไปอย่างฝรั่งขึ้น “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า อยู่หัวทรงพยากรณ์ว่า เรือสำเภาคงจะสูญไป อาศัยเหตุนี้ เมื่อ ทรงพระราชดำริหาแบบอย่างพระเจดีย์ที่จะสร้างที่วัดคอกกระบือ ทรงระลึกขึ้นถึงธรรมทั้งหลาย ซึ่งพระเวสสันดรโพธิสัตว์ อุปมาเหมือนสำเภายานนาวาในมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จึงโปรดให้สร้างพระเจดีย์มีฐานเป็นสำเภา เท่าขนาดเรือสำเภา จริงขึ้นไว้ที่วัดคอกกระบือ มีพระราชดำรัสว่า ‘คนภายนอก อยากรู้ว่าสำเภาเป็นอย่างไรจะได้มาดู’ ดังนั้น เมื่อสร้างสำเภา เจดีย์แล้ว จึงโปรดให้ขนานนามพระอารามเปลี่ยนใหม่ เรียกว่า วัดยานนาวา ซึ่งเรียกกันมาจนตราบเท่าทุกวันนี้” (๑)

ตามที่ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เรือสำเภาคงจะสูญไป ก็เป็นการ สมจริง เพราะต่อมาในรัชกาลที่ ๔ ได้ความตามที่เซอร์ยอนเบ

(๑) อธิบายเรือดำเภาวัดยานนาวาหน้า ๕

ริงกล่าวไว้^(๑) ว่าในระหว่าง ๒๐ ปีล่วงมานี้ จำนวนเรือสำเภาก็ใช้
 ในการค้าลดจำนวนลงไปโดยลำดับ เพราะต่อเรือตามแบบอย่าง
 ของชาวยุโรปมาใช้แทนกันขึ้นบ้าง ดังเรือของสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์ ที่บันทึกของส่วยไปจำหน่ายเป็นสินค้ายัง
 ทำเมืองในเกาะชวาและมลายู เมืองกวางตุ้ง เอ๋หมิง เซียงไฮ้และ
 ล่างที่ไปถึงอ่าวบัจฉีในทะเลเหลืองก็ใช้กำปั่นใบมีอยู่หลายลำ^(๒)
 รวมทั้งเรือค้าของข้าราชการผู้ใหญ่ด้วย ส่วนการค้าสำเภาและ
 การค้าชายฝั่ง พวกจีนยังคงจัดทำอยู่^(๓) เซอร์ยอนเบาริงได้ทำนาย
 ไว้เหมือนกัน ว่าต่อไปอีกไม่ช้าเพียง ๒-๓ ปี เรือกำปั่นใบจะ
 เข้ามาแทนเรือสำเภาในการค้าทางทะเลโดยเด็ดขาด ความก็สม
 จจริง เรือสำเภาที่เหลืออยู่เป็นลำสุดท้าย คือเรือสำเภาช้อบวน
 เฮง เป็นของพระยาพิศาลผลพานิช (จีนชื่อพิศาลบุตร) และ
 ไปอับปางแตกกลางกลางทะเลเมื่อราวปีมะโรงสำคัญศก จุลศัก
 ราช ๑๒๓๐ (พ.ศ. ๒๔๑๗)

ถึงแม้การค้าทางทะเลจะได้เปลี่ยนเป็นเรือกำปั่นใบก็จริงแต่
 เรือที่จะเข้าไปในเมืองท่าของประเทศจีน ต้องเป็นเรือสำเภาจึง
 จะเข้าไปได้สะดวก เพื่อแก้ความขัดข้องในข้อนี้ พวกเจ้าสัวซึ่ง
 เป็นเจ้าของเรือกำปั่นใบที่ค้าขายกับประเทศจีน เมื่อเรือจะถึง

(๑) Bowring's Siam, vol. I p. 252

(๒) do p. 263

(๓) do p. 240

ท่าเมืองเช่นเมืองเทียนจิน ก็ต้องจัดให้มีขยาบไม้ไผ่ทำเป็นแผง
เขียนเป็นคาเรือปะหัวเรือทั้งสองข้างขึ้นไว้ชั่วคราวให้ดูประหนึ่งว่า
เป็นเรือสำเภ เจ้าหน้าทีจีนจึงยอมให้เข้าได้

ภายหลังเห็นว่าเป็นความลำบาก จึงต่อเรือชนิดพันธ์ทาง
หัวเป็นสำเภ ท้ายเรือเป็นกำปั่น เสาใบกลางเป็นเสาใบสำเภ
แต่ก็ลำบากอีก จึงเปลี่ยนเสากลางเป็นเสาใบกำปั่น เรือกำปั่น
พันธ์ทางนี้เรียกว่ากำปั่นมั่วย

ท่านคงนึกแปลกใจอยู่บ้าง ว่าเวลานี้ก็ยังมีเรือสำเภอยู่จะ
ว่าสูญไปอย่างไร แต่ที่จริงสำเภที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้เป็นเรือ
สำเภแบบไหหลำ หาใช่เรือสำเภที่กล่าวถึงนี้ไม่ แบบเรือสำเภ
ที่แท้จริง ก็คือที่มีอยู่ที่วัดยานนาวา แต่ภายหลังสำเภนั้นชำรุด
ตอนหัวเรือหักพังลง ได้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ รูปหัวเรือเห็นจะ
ผิดไปจากเดิม เพราะได้ทราบจากผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า เรือสำเภ
ของพวกเจ้าสำที่ไปค้าขายยังเมืองจีนแต่ก่อน หัวของเรือสำเภ
ของเดิมมีรูปเหมือนมัตโกนพระของเก่า (มัตว้อย่างอยู่ในสถาน
พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ) หาใช่เป็นรูปมัตดาบอย่างที่ชอบใหม่นี้ไม่
และโดยเหตุที่รูปเรือสำเภซึ่งมีอยู่ ไซ้พระเจดีย์แทนเสาใบ
และมีสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งจะทำให้มันเป็นแบบอย่างไม่มี
ได้ จึงขอนำลักษณะของสำเภตามที่ถูกเขียนได้ทราบมาพอเป็น
เค้ามาแล้วไว้ดังต่อไปนี้

เรือสำเภาชนิดนี้ ตอนหัวเรือตรงที่แหวนออกเรียกว่าปากปลา มีลูกกรงเป็นลายประแจเงินสำหรับยึดปากปลา สองข้างบั๊กชงตะขาบข้างละอัน ถัดหัวเรือเข้ามาทั้งสองข้างเขียนเป็นตาเรือสีขาวดำ ตอนหน้าเรือปิดกระดาดขลุ่ยหลินมีตัวหนังสือจีน (อย่างที่ใช้ปิดไว้สองข้างประตูเรือน) ข้างหนึ่งเขียนว่า “เล้งเท้าแซกิมก๊ก” แปลว่าหัวมังกรออกเขาทอง อีกข้างหนึ่งเขียนว่า “โหว่เคี้ยวตงเง้ง” แปลว่าปากเสือกอกเขี้ยวเงิน ตอนหัวเรือค้ำยันตัดปากปลาลงไปทาสีพื้นแดง ตรงกลางมีตะปั่งทำด้วยกระดานรูปคล้ายปากสิงโตสำหรับพาดปากปลา ใจกลางเขียนเป็นวงกลมทาสีขาว ข้างเรือทั้งสองข้างทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมทาสีอิฐ มีช่องสี่เหลี่ยมเล็กทาสีขาวอยู่กลางช่องใหญ่เล่นเป็นช่องๆ ตลอดไปตั้งแต่หัวถึงท้ายเรือ เว้นตอนกลางเรือแต่ก่อนไปทางท้ายหน่อยไว้ช่องหนึ่ง แหวนเป็นช่องทะเลสำหรับขึ้นลง กราบอยู่ปริมน้ำเพียงราวโถเรือเรียกว่า ปอมิ่ง มีทั้งสองข้างเรือ และปิดกระดาดขลุ่ยหลินช่องละคู่ ข้างหนึ่งว่า “ซุ่นฮวงซุ่นจ๊วยซุ่นนังอ๋” แปลว่าตามลมตามน้ำตามใจคน อีกข้างหนึ่งว่า “ตติใช้ตติหลิตติบัวนิกิม” แปลว่าได้ทรัพย์ได้กำไรได้ทองหมั้น ตอนท้ายเรือยกเป็นดาดฟ้าสูง กั้นข้างเป็นลายสี่เหลี่ยมอย่างข้างเรือ เหนือขึ้นไปมีลูกกรงเป็นซี่ๆ ท้ายเรือที่เดียว บั๊กเนยสั่ว (รูปเหมือนกรรขิง) คับหนึ่งอยู่ตรงกลาง สองข้างบั๊กชงปลายแหลมข้างละคู่ ท้ายเรือค้ำยันทาสีแดง มีวงกลมสีขาว ใต้วงกลมเป็นตัว

หนังสือเงินบอกชื่อเรือ ถัดลงมาตอนเหนือหน้าเขื่อนเป็นรูปนกอินทรีแล้วจึงถึงทางเสื่อทำด้วยไม้เขลง ที่มลงไปคือ ๆ เขาเชือกหลายเส้นโยงรั้งไว้ไม่ให้จมน้ำต่ำลงไป แล้วมีเชือกอีกสองเส้นรั้งตอนล่างของทางเสื่อไม่ให้กระดกขึ้น เชือกสองเส้นนี้ลอดท้องเรือไปขึ้นทางหัวเรือ มีลูกประคำทำด้วยไม้สักเรียกว่า เลกโตร้อยเชือกตลอดไป เพื่อกันเพรียงกัดเชือกขาด

เสาใบมีตอนหัวเสาหนึ่ง และตอนกลางอีกเสาหนึ่ง เสาใบทำด้วยไม้สัก มีปลอกเหล็กคาดเป็นเปลาะ ๆ แล้วมีไม้ประกบตามยาวราว ๘ อัน เพื่อกันไม่ให้ใบเมื่อขึ้นฉ้อขึ้นติดปลอกเหล็ก ตัวใบใช้เสื่อกระจุดเพลาะกันหลายผืน แล้วมีไม้ไผ่เมืองจีนสามลำทาบตามใบเรียงกันขึ้นไป จนใช้เดินต่ำได้

พนักงานประจำเรือคือจุนจุน มีหน้าที่เป็นนายเรือ แต่ผิดกับนายเรือที่เรียกว่ากัปตัน เพราะจุนจุนมีอำนาจสิทธิ์ขาดในสินค้าทั้งหมด จะซื้อขายอย่างไรก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร แต่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการทั่วไปในเรือ ซึ่งตกเป็นหน้าที่ของฮ้อจ่างหรือต้นหน ส่วนการควบคุมบัญชีสินค้าเป็นหน้าที่ของลำต๋า คนถือท้ายเรียกว่าไต่กั้ง นอกนั้นก็ยังมีพนักงานช่างไม้, คนครวี่ และอื่นๆ อีกหลายคน พวกคนเรือชั้นเลวแบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งเป็นชั้นหัวหน้าเรียกว่าเท่า่มัก มีอยู่ ๒-๓ คน มีหน้าที่ดูแลสมอ, ใบเรือและอื่นๆ อีกพวกหนึ่ง

เป็นพวกคนเรือชั้นเลว เกี่ยวกับตอนสมอชักใบลดใบและงาน
ก่ต่าง ๆ

พนักงานในเรือทุกคน ยกเว้นพวกคนเรือชั้นเลว มีห้อง
บาทสี่สำหรับตนเอง เป็นห้องขนาดเล็กแคบอยู่ยื่นไม่พ้น
ศรีระ ถ้าใครจะโดยสารไปกับเรือสำเภา ประสงค์จะได้อยู่
บาทสี่สำหรับหลับนอนก็ต้องเช่าจากเจ้าของเป็นการส่วนตัว จะ
ให้หรือไม่ให้ จะถูกหรือแพง ก็แล้วแต่เจ้าของบาทสี่จะตกลง
พนักงานในเรือเหล่านี้ มีสิทธิ์บรรทุกสินค้าไปขาย หรือ
ซื้อสินค้ามาจำหน่ายเป็นส่วนตัวได้มากน้อยตามส่วนที่กำหนดให้

การเดินเรือสำเภาไม่มีแผนที่เดินเรือ ใช้แต่เข็มทิศเป็น
เครื่องช่วย นอกนั้นใช้สังเกตุฝั่งดูแหลมเป็นเครื่องหมาย
เพราะฉะนั้นเรือสำเภาจึงไม่กล้าออกทะเลลึก เพราะหาที่สังเกต
ไม่ได้ ต้องพยายามแล่นให้ใกล้ฝั่งเสมอ นำสำเภาเข้าไปใน
ระหว่างเดือน ๓ เดือน ๔ คือแล่นเรือมาในระหว่างมีลมมรสุม
ตะวันออกเฉียงเหนือพัดลงใต้ และออกไปในราวเดือน ๗ เดือน
๘ ให้ทันลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพัดขึ้นเหนือ

เรือสำเภาเข้า มักจะมาถึงคราวละ ๓-๔ ลำ จอดอยู่แถว
ปากคลองโอเอียงแต่ถ้าไปทางทิศตะวันตก จอดเรียงกันเป็นสอง
แถวหันหัวไปทางปากน้ำ ถ้าเรือลำใดมาทีหลัง เรือลำที่จอด
อยู่ก่อนจะมีคนไปยืนอยู่หัวเรือตีฆ้องรับ ๓ ลา เรือที่กำลังเข้า
มาก็ตีรับเช่นเดียวกัน ถึงคราวเบ็ดระวางเรือ ต้องมีเจ้าพนักงาน

ไป “เหยียบหัวตะเภา” เพื่อเจ้าพนักงานจะได้เลือกชิ้นสินค้าที่ต้องการเสียก่อน และตามธรรมดาเรือก็มีของขวัญให้แก่ผู้ “เหยียบหัวตะเภา” ด้วย ได้ทราบว่าเขาพนักงาน “เหยียบหัวตะเภา” ตกเป็นหน้าที่ขุนทองวารีหรือภักดีจำไม่ถนัด ข้าราชการกรมท่าซ้าย (เซอร์ยอนเบาริงว่าเรือสำเภาที่เข้ามามีของสำหรับถวายพระเจ้าแผ่นดินและของให้สำหรับเสนาบดีด้วย-หน้า ๒๔๐) เสร็จแล้วจึงจะจัดการขายสินค้าได้ พวกลูกเรือมีสิ่งของเบ็ดเตล็ดอะไรต่างๆ ที่ซื้อเป็นสินค้าส่วนตัว ก็เอาออกมาวางขายบนเรือ มีคนไปเลือกซื้อหากันอย่างสนุกสนาน คล้ายตลาดขยับเขยื้อนเป็นเวลานานตั้งสองเดือน

ระหว่างที่เรือสำเภายังจอดอยู่จนกว่าจะถึงฤดูเรือออกก็ต้องเข้าอยู่เพื่อซ่อมแซมสิ่งที่เกิดรั่วเสียหาย อู่สำเภา มีตลอดไปทางฝั่งซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมตลอดลงไปถึงบางคอแหลม เพราะแม่น้ำตอนนี้เป็นท้องคั้ง สะดวกแก่การทำอู่ ตำบลที่เรียกว่าบ้านอู่เดียน ก็คืออู่เรือสำเภานั่นเอง อู่นั้นใช้ขุดเป็นทางเข้าไปอย่างง่าย ๆ เมื่อเอาเรือเข้าอู่แล้ว ก็ปักขลุ่ยตอนปากอู่เอาดินถมอื่กที่จั้นแน่น แล้วช่วยกันวิดน้ำออก ซึ่งต้องใช้คนมาก อนึ่งเรือที่เข้าอู่นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเรือสำเภาเท่านั้น ย่อมใช้สำหรับเรือ่งและเรืออื่นๆ ด้วย

๔ - ภาษีกายใน

ในตอนนั้น จะพูดเรื่องภาษีกายในแซ็กไว์ก่อน เพราะภาษีกายในเคยอยู่ในบังคับบัญชาของกรมศุลกากร ในตอนหลังก่อนได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบเลิกภาษีกษัตริย์เสีย เมื่อมีพระราชบัญญัติแก้ไขพิภักดีภาษีกายในพุทธศักราช ๒๔๓๐

มูลเหตุที่เกิดภาษีกายใน เนื่องมาแต่เรื่องจัดตั้งภาษีกษัตริย์ขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ “ภาษีกจะเป็นภาษีกอะไรก็ไม่ทราบ เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าเงินที่เก็บเอา คงจะแปลว่าใหญ่ว่ามาก มื่ออย่างในกฎหมายไทยบาลว่า ‘ทรงพระกรุณาเอาช่างใส่งาด้วยพระที่นั่งไชร ช่างนั้นมีภาษีก ช่างพระที่นั่งตำดา ให้ทุลขอถวายชีวิต’ อีกบทหนึ่งว่า ‘อนึ่งพระที่นั่งเสด็จเข้าต่อเถื่อนและเถื่อนมีภาษีก พระที่นั่งตำดาอย่าความ ๆ อย่าให้ขอ อนึ่งจะทรงบาศและเถื่อนมีภาษีกก็ดี ครัสเรียกมาศอย่าอื่น’ ที่มาเข้าใจว่าเป็นเงินเก็บเอา นั้นจะหลงเถื่อนความหมายมาจากคำประมุขภาษีกอากร ประมุขก็คือประมวล เป็นความหมายว่ารวบรวมอากรส่วนใหญ่หรือส่วนมาก”^(๑) ตามข้อสันนิษฐานนี้ เข้กกันสนิทกับพระบรมราชาธิบายเรื่องแก้ไขการปกครองแผ่นดิน

(๑) ในปทานุกรมมัจฉายุกฤษณะฉบับของ Wilkinson มีคำ basi แปลว่า จำนวนชดเชยเมื่อเหตุเมื่อขาดเกินจากจำนวนที่กำหนดได้

แห่งหนึ่ง (หน้า ๓๘) ว่า “ การแต่งสำเนาไปค้าซึ่งเป็นเสี่ยงทาย
 เพราะห่วยอยู่หน่อยๆ ลดถอยไปด้วยเกิดอากรขึ้นใหม่ๆ ได้
 เงินมาใช้ในราชการแผ่นดินแน่นอนดีกว่ากำไรค้าสำเนา อากร
 เหล่านี้ให้เรียกว่าภาษี เพราะเป็นอากรที่เกิดขึ้นที่เรียกมาแต่ก่อน
 เป็นของเกิดขึ้นใหม่เหมือนหนึ่งเป็นกำไร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้า ฯ เจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้เห็นว่า เงิน
 เก่าเท่าใด เกิดขึ้นในรัชกาลของท่านเท่าใด จึงโปรดให้คลัง
 สินค้าเป็นเจ้าจำนวนเสียต่างหาก แลกกันกับการจัดซื้อสินค้าลง
 สำเนา ตามที่เคยเป็นพนักงานมาแต่ก่อน การที่จะบังคับบัญชา
 อากรเก่าใหม่เหล่านี้ จึงได้แยกเป็นสองแผนก อากรเก่าอยู่
 ในพระคลังมหาสมบัติ อากรใหม่ซึ่งเรียกว่าภาษี อยู่ในกรม
 พระคลังสินค้า ”

ภาษีซึ่งเป็นอากรเกิดใหม่นี้ ในรัชกาลที่ ๓ ปรากฏว่ามี
 อยู่ ๓๘ อย่าง^(๑) ต่อมาได้มีแก้ไขเพิ่มและลดจำนวนชนิดภาษี
 มาเป็นลำดับ ในบรรดาภาษีเหล่านี้ มีรายชื่อที่เกี่ยวกับสินค้า
 ขาออก คือภาษีเบ็ดเสร็จ (เก็บจากของลงสำเนา) สินค้าขา
 ออกเหล่านี้เดิมเก็บเป็นภาษีขาออก ครั้นเมื่อมีการเก็บภาษีผูก
 ขาดขึ้น เป็นการเก็บซ้ำ จึงโปรดให้ยกเลิกเก็บเป็นภาษีขาออก
 เสีย เปลี่ยนเป็นเก็บภาษีผูกขาดแต่อย่างเดียว ส่วนภาษีขาเข้า
 ไม่ปรากฏ ทั้งนี้คงเนื่องจากข้อสัญญาที่รัฐบาลไทยได้ตกลงไว้

(๑) ตำนานภาษีอากร คำนำหน้า ๒๒

กับนายร้อยเอกเบอร์นี ซึ่งให้เก็บแต่ภาษีปากเรืออย่างเดียวเป็น
การเหมา ภาษีขาเข้าจึงไม่มี ในรัชกาลที่ ๔ และต่อมา คงจะ
ได้เป็นภาษีสู่กษัตริย์ประเภทหนึ่ง โดยเก็บเป็นพิศัตต์อัตราตามราคา
ร้อยละ ๓ แต่จะยกเอาไว้พูดในตอนที่ว่าด้วยการศุลกากร

การบังคับบัญชาภาษีเหล่านี้ก่อนรัชกาลที่ ๕ จะแบ่งแยก
ขึ้นกรมอะไรบ้างไม่ปรากฏ คงทราบแต่ว่าก่อนจัดการพระคลัง
ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น แยกย้ายไปขึ้นอยู่กับกรมต่าง ๆ ปรากฏ
ในบัญชีซึ่งทำในรัชกาลนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ ว่าขึ้นอยู่กับกรม
ต่าง ๆ คือ กรมพระคลังมหาสมบัติ, กรมพระคลังสินค้า, กรม
พระกลาโหม, กรมมหาดไทย, กรมพระคลังซ้าย, (มีหน้าที่จัด
ซื้อเครื่องเหล็กต่าง ๆ) กรมพระคลังขวา (มีหน้าที่ซื้อสิ่งของ
ต่าง ๆ มีน้ำยาทาสี เป็นต้น) กรมท่ากลาง กรมพระคลังราชการ
กรมท่าซ้าย และกรมนา^(๑) ส่วนเงินภาษีอากรที่เจ้าภาษีรับประมูล
ไป เมื่อขึ้นอยู่กับกรมใด เจ้าภาษีเป็นผู้นำส่งต่อกรมนั้น แล้ว
กรมนั้นนำส่งพระคลังมหาสมบัติ แต่มีแบ่งเงินบางส่วนพระราช
ทานแก่เจ้านายข้าราชการหรือสถานที่ราชการที่ระบุไว้เสียก่อน ยก
ตัวอย่าง

ภาษีน้ำตาลทราย หลวงพิทักษ์ทศกรรับทำ รวมเงิน ๖๖๐	ซ่ง
ขึ้น พระคลังสินค้า	๖๑๘ "
" กรมพระราชวังบวร ๆ	๑๕ "

(๑) ตำนานภาษีอากร คำนำหน้า ๒๖ ถึง ๒๘

» กรมพระศรีสุตาโล	๓ ชั่ง
» กรมหมื่นสุรินทร	๓ "
» กรมหลวงรักษรณเรศ	๒ "
» กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ	๑๗ "
» เจ้าคุณวัง	๒ "(๑)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งในรัชกาลที่ ๕ ภาษีขาเข้าร้อยละสาม
 ขนกรมพระกลาโหม แบ่ง

» ขน พระคลังมหาสมบัติ	๕๔๕ ชั่ง
» เจ้าสิ้นพระชนม์	๓ "
» เจ้าตั้งกรมแล้ว, เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม	๖ "
» เจ้าพนักงานกรมท่า	๕ "

ลักษณะแบ่งเฉลี่ยเงินภาษีอากรในทำนองนี้^(๒) มีอยู่ตลอด
 ไปทุกประเภทภาษีอากร ถ้าจะสันนิษฐานก็จะต้องเข้าใจว่างบ
 ประมาณรายได้รายจ่ายของแผ่นดิน ก่อนตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์
 เป็นการรับและจ่ายอยู่ในตัวระจัดกระจายไปทุกกรม เงินที่นำ
 ส่งเข้าท้องพระคลังมหาสมบัติก็คือจำนวนเงินที่หักเสร็จแล้ว ได้
 พบรายงานของพระยาพิชโยโคโดย ปืวอกจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๒๔

(๑) ตำนานภาษีอากร คำนำหน้า ๓๗

(๒) ดูประกาศเรื่องจะพระราชทานเบี้ยหวัดพระโอรสพระธิดา
 ในกรมพระราชวังบวร ในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๗ หน้า ๖๕
 ประกอบ

กรมบังคับมณฑลแสดงรายการประเภทภาษีอากร ขึ้นกับกรมไร
และได้เงินเท่าไร แบ่งไปขึ้นกรมพระราชวังบวร ฯ พระพุทธ
บุษยรัตน์, พระศรีรัตนปฏิมากร พระคลังมหาสมบัติและ
ฯลฯ เป็นเงินเท่าไร ดังนี้แสดงว่าได้มีประมวลเงินรายได้ราย
จ่ายของแผ่นดิน เป็นอย่างคล้ายกับรายงานประจำปีของกระทรวง
การคลัง

ในบรรดาสินค้าที่กำหนดเก็บเป็นภาษีผูกขาด ถ้าเป็นสินค้า
ขาเข้าขาออก เจ้าภาษีส่งคนไปประจำจัดเก็บในเรือที่บรรทุกสินค้า
เข้ามาและออกไปแล้วแต่ลักษณะของสินค้า ถ้าเป็นสินค้าภายใน
ในประเทศ ส่วนมากไปตั้งโรงภาษีเก็บอยู่ต้นทางที่เรือหรือ
พาหนะอย่างอื่นจะผ่าน ผู้เป็นเจ้าของเป็นคนจีนโดยมาก (ที่
เป็นคนไทยรับทำภาษีอากรก็มีบ้างแต่น้อย) เพราะเรื่องที่จะเกิดมี
ภาษีอากรผูกขาดขึ้นก็เนื่องมาจากคนจีนเป็นผู้เสนอขอรับทำ สิ่ง
ของกลางอย่าง, เมื่อมาขอรับทำ รัฐบาลเห็นว่าเป็นทางจะได้เงิน
เป็นรายได้ของแผ่นดินมาแน่นอนดีกว่าวิธีอื่นในสมัยนั้น ก็
อนุญาตให้ไป หรือสิ่งของกลางอย่างไม่เคยเป็นเงินรายได้มาแต่
ก่อน เช่นอากรรังนก เมื่อคนจีนมาขอรับทำ และหลวง
ก็ได้เงินขึ้นเป็นอติเรกตก จึงอนุญาตให้ผูกขาดไป พวกเจ้า
ภาษีอากรเหล่านี้ เมื่อได้เป็นเจ้าของนายอากรแล้ว โดยมาก
ได้รับแต่งตั้งเป็นข้าราชการ มีราชทินนามเป็นหมื่นเป็นขุนหรือ
เป็นอนันสูงขึ้นไปกว่านั้น เช่นหมื่นมธุรสวาณิชว่าภาษีน้ำตาลกรวด

ขุนศรีสมบัติว่าภาษาเบ็ดเสร็จ หลวงพิทักษ์ทศกรว่าภาษีนาคาล
 ทราบ ชื่อบรรดาศักดิ์เหล่านี้ ลางที่ก็มีคำว่าจันทน์หน้า เช่น
 จันทน์พระศรีรัตนโกศา จันทน์พระศักดิ์วาณิช จันทน์หลวงเจริญสมบัติ
 ในหัวเมืองลางเมืองเจ้าเมืองเป็นผู้รับทำ เช่นเมืองสงขลาอากร
 รังนก กุ้งแห้ง พระยาสงขลารับทำ เมืองนครศรีธรรมราช
 พระยานครรับทำ ลางเมืองเก็บเป็นของหลวง เช่นฝ้ายเม็ด
 ฝ้ายบด เมืองปรานบุรี กรรมการเป็นผู้เก็บ (โดยได้รับค่าส่วน
 ลด) เหล่านี้เป็นตัวอย่าง^(๑)

การรับทำภาษ้อากร เจ้าภาษีนายอากรอาจแบ่งให้ผู้อื่นผูก
 ขาดตัดตอนเป็นลูกช่วงของเจ้าภาษีนายอากรเป็นตำบล ๆ ไปใน
 เขตต์แขวงที่ได้รับผูกมาจากหลวงก็ได้^(๒) เหตุนี้ในสมัยก่อนจึง
 มีโรงภาษ้อยู่ในตั้งอยู่แทบทุกตำบล ในนิราศพระปฐมซึ่งหลวง
 จักรปาณี (มหาฤกษ์) เป็นผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องโรงภาษ้อาษะนิตน์ไว้
 แห่งหนึ่ง ว่า “.....ถึงโรงเจ้าภาษ้องค์ตั้ง
 ตัวไผ่หนึ่งแจ่มแจ้งด้วยแสงเทียน ไหว้หางเปียเมียสาวชาวสล้าง
 เป็นจีนต่างเมืองมาแต่พาเหียร ที่ความรู้สิ่งไรไม่ได้เรียน ยัง
 พากเพียรมาได้ถึงใหญ่โต เห็นดีแต่วิชาขามุใหญ่ เราเป็นไทย
 นี้ก็นานาโมโห มิได้ทำอากรและบ่อนไป มาอดโชสุกรรมทำ
 กะไร ”

(๑) ดูตำนานภาษ้อากร คำนำหน้า ๓๓ ถึง ๒๐

(๒) ดูพระราชบัญญัติการภาษ้อากร ร.ศ. ๑๓๓ มาตรา ๒๘

โรงภาษีชะนิตน์ เดิมจะมีป้ายบอกให้ทราบหรือไม่ ผู้เขียน
ไม่ทราบ ทราบแต่ว่ามีเฉลวสานด้วยไม้ไผ่เป็น ๖ มุม บัก
เป็นเครื่องหมายว่าโรงภาษี ไว้ที่ข้างสะพานจะขึ้นไป เรียก
กันว่าพระหัตถ์ ถ้าเป็นเวลากลางคืนตามตะเกียงไว้ เรียกกัน
ว่าพระเนตร์ เมื่อมีเรือผ่านมา เจ้าภาษิต้องเรียกให้แะ
เรียกกันว่าพระสุรเสียง ถ้าราษฎรหรือเจ๊กจีนทำทางเช่าไม่รู้
จักอะไร ไปจับถูกพระหัตถ์เจ้าภาษีกัฟาลปรับเป็นเงิน ๓ ตำลึง
ถ้าจับถูกพระเนตร์แพงขึ้นไปอีก ต้องปรับ ๖ ตำลึง^(๑) ในสมัย
เมื่อเปลี่ยนเป็นเจ้าพนักงานจัดเก็บ ตามพระราชบัญญัติภาษี
ภายใน ร.ศ. ๑๑๑ เฉลวบักไม่มีแล้ว และเรื่องปรับกันเพราะ
จับถูกพระหัตถ์พระเนตร์ซึ่งคงแอบอ้างเอาอำนาจหลวงมาเรียกใช้
บุราษฎร เป็นไม่มีแน่

เรื่องต้องแะโรงภาษี เพื่อให้เจ้าภาษเรียกดตุสิ่งของที่ต้อง
ด้วยภาษี กับเรื่องต้องแะด่าน เพื่อให้ขุนด่านตรวจดูของ
ต้องห้ามเป็นเรื่องเคื่อดร่อนแก่ราษฎรคงไม่ใช่น้อย จึงได้มี
ประกาศในรัชกาลที่ ๔ ระเบียบหนึ่ง โปรดให้โรงภาษีมาตั้งอยู่
ใกล้กับด่าน ในนั้นกล่าวถึงลักษณะและวิธีการของด่านและโรง
ภาษีไว้ชัดเจนดี จึงขอนำมาลงไว้ต่อไปนั้

(๑) เขียนตามที่หลวงพินิจวิเทศภณัท (เชย พดอยแก้ว)

ประกาศให้ราษฎรตั้งอยู่กับบ้าน
ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีฉลูสุกปกศก

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ฯ ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระบรม
ราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ราษฎร
ชาวกรุงเทพฯ แลคนหัวเมืองชั้นลงไปมาเนื่องๆ บางพวกว่ากล่าว
ติเตียนชาวด่านแลเจ้าภาษีว่าขานต่าง ๆ ให้ได้ความเป็นข่าวว่า
ราษฎรมาถึงด่านขุนหมื่นชาวด่านเรียกเรือให้จอดตรวจดูสิ่งของ
ต้องห้าม ครั้นไปถึงโรงภาษีเจ้าภาษีก็นำสิ่งของบรรดาที่ต้อง
ตามพิกัดภาษี ถ้าแน่นเรือขึ้นลงพันด่านแลโรงภาษีไป ชาว
ด่านว่าราษฎรชาวเรือหนัดด่าน จับเอาตัวราษฎรมาบังคับให้ทำขวัญ
ด่าน ราษฎรไม่ทำก็เรือแลเก็บเอาแจวเอาหางเสือไว้ ราษฎร
ต้องเสียค่าไถ่จึงไปได้ ลางที่ชาวด่านกับราษฎรเกิดวิวาทชกต่อกัน
ก็มี ฝ่ายเจ้าภาษีนั้น ถ้าเรือไม่แวะโรงภาษีก็แต่งคนไปเอาเรือ
ราษฎรมาตรวจดูสิ่งของในลำเรือต้องตามภาษี พาลว่าราษฎรหนี
ภาษีปรับไหมเอาสิ่งของไว้จันสิ้น ก็บังคับด่านกับโรงภาษีก็นำ
ข้ายกันตั้ง ราษฎรไปมาทางวันหนึ่งต้องจอดด่านจอดโรงภาษีถึง
เก้าแห่งสิบแห่ง ถ้าแน่นราษฎรกับชาวด่านเจ้าภาษีมักวิวาท
ไม่มีพะยานแล้วยากที่จะชำระได้ความจริง จะไม่จัดการเสียให้
เรียบร้อยก็เห็นเป็นที่ลำบากแก่ราษฎรทั้งหลายมากนัก ตั้งแต่
นี้สืบไป ให้บังคับเจ้าภาษีให้ยกโรงภาษีบรรดาดังเก็บเรียกอยู่

ณแขวงหัวเมือง ให้มารวมตั้งติดอยู่กับด่านจกทุกแห่งทุกตำบล
 ราษฎรจอดด่านแล้วให้เจ้าภาษีมাত্রตรวจดูสิ่งของที่ต้องตามภาษีก็นำ
 เจ้าภาษีก็นำเรียกเอาแต่ราษฎรตามพิภคท้องตรา เมื่อเจ้าภาษีม
 ความวิวาทราษฎรจะได้อ้างชาวด่านเป็นพะยาน ถ้าชาวด่านจับสิ่ง
 ของต้องห้ามได้ ฤชาชาวด่านจะวิวาทกับราษฎรจะได้อ้างเจ้าภาษี
 เป็นพะยาน ห้ามไม่ให้ภาษีย้ายอยู่ต่างหากจากด่านเหมือน
 แต่ก่อน เจ้าภาษีนับไปตั้งโรงภาษีที่แห่งใดพันด่านไปหลายเส้น
 จนต้องราษฎรจะต้องแหวะเป็นหลายแห่งไปนั้น จะร้องว่าราษฎร
 จะไม่จอดโรงภาษีนั้นไม่ได้ จะต้องให้เป็นพยานอยู่แก่เจ้าภาษี เมื่อ
 เจ้าภาษีกับด่านตั้งอยู่แห่งเดียวกันได้ดังนี้ เห็นว่าราษฎรจะได้
 ความสุขยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน พระบรมราชโองการดำรัสสั่งดังนี้
 นี้ให้มหาดไทย กลาโหม กรมท่า กรมพระสัสดี หมายบอกเจ้า
 ภาษีบรรดาที่รับทำภาษีทั้งปวงตามกรมขึ้น และมีตราบังคับไป
 ถึงผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการให้ตรวจดูที่แห่งที่เป็นทางร่วมเรือ
 เดิน ควรจะยกด่านมาตั้งที่โรงภาษีหรือจะยกโรงภาษีไปตั้งอยู่ที่
 ด่านอย่างไร ก็ให้เร่งจัดการเสียให้เสร็จในปีฉลูสัปตศก ถ้า
 ถึงเดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่งปีชลาอัฐศกไปแล้ว ถึงชาวเรือที่จะต้อง
 เสียภาษีไม่แหวะ โรงภาษีที่ไปเที่ยวตั้งเอาตามอำเภอใจ จะให้
 บังคับซึ่งไม่ติดต่อกับด่านนั้นมาให้ปรับใหม่ทำโทษให้ก็ทำตาม
 ไม่ได้ และที่ ๆ จะตั้งโรงภาษีเหนือด่านท้ายด่าน และยก
 ด่านไปตั้งติดกับโรงภาษีนั้นเป็น ที่สวนที่บ้านของราษฎรมีเจ้าของ

ให้ชาวต่างประเทศเข้าภาษไปว่าซื้อว่าเช่าตามราคาพอสมควร ถ้า
ราษฎรไม่ยอมขายไม่ยอมให้เช่าจะว่ากล่าวขัดขวางไปอย่างไร ให้
ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการกำนันหาตัวราษฎรเจ้าของที่มาว่ากล่าว
ผ่อนปรน ให้ชาวต่างประเทศได้ตั้งเรียกภาษีจึ่งสมควรตามรับสั่ง

หมายประกาศมาณวันพฤหัสบดี เดือนอ้ายขึ้น ๑๒ ค่ำปีฉลู
สัปตศก จุลศักราช ๑๒๒๗

การผูกขาดจัดเก็บภาษีอากรเป็นยาหม้อใหญ่ เพราะเป็น
เรื่องเรียกเก็บจากผลประโยชน์ของราษฎร ที่ทำเป็น อาชีพแทบทุก
สิ่งทุกอย่าง ของชนิดใดที่เกิดมีขึ้นพอเป็นสินค้าซื้อขายกัน
ถ้าเงินเจ้าภาษีเห็นว่าพอจะหาประโยชน์เรียกเก็บเป็นภาษีอากร
ได้ ก็ทำเรื่องราวเดินเห็นขอผูกขาดจัดเก็บขึ้น ลงที่ก็ไม่ทรง
พระกรุณาโปรดให้ผูกขาด เพราะทรงทราบอยู่ว่าจะเป็นความ
เดือดร้อนแก่ราษฎรก็มี^(๑) ส่วนที่จัดเก็บอยู่แล้ว เมื่อต้องแย่ง
กันประมูลส่งเงินหลวงเป็นจำนวนมาก ก็หาทางเก็บนอกเหนือ
พิศดอัตราที่กำหนดไว้ และบังคับปรับโทษลงเอาแก่ราษฎร เกิด
เป็นถ้อยความวิวาทขกดี และทู่เถียงกันเป็นคดีขึ้นโรงศาลอยู่
บ่อย ๆ เช่นผูกอากรค่าน้ำ ก็ส่งคนไปเก็บตามครัวเรือน เมื่อมี
เครื่องดักสัตว์จับปลา ก็เรียกเก็บภาษีเอาจากเครื่องเหล่านั้น

(๑) ดูตัวอย่างในประกาศห้ามมิให้ขอทำภาษีพด ในพระราช
บัญญัติรัชชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ หน้า ๓๕๗

เพียงเท่านั้นก็ทำเนา เพราะเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในตราตั้ง แต่ที่เรียกเก็บเอาจากครัวเรือนซึ่งไม่มีเครื่องดักจับสัตว์น้ำเต็มที โดยออกอุบายว่า ถึงไม่ได้จับสัตว์น้ำ แต่ก็กินน้ำด้วยหรือเปล่า ถ้าตอบว่ากิน ก็ว่าแม่น้ำลำคลองเป็นของหลวง เมื่อกินน้ำก็ต้องเสียค่าน้ำ บอกอยู่ในตัวแล้วว่าเป็น “ค่าน้ำ” ราษฎรที่ไม่รู้อะไรก็ยอมเสียให้ไป ดังนี้เป็นต้น เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้ จึงได้มีประกาศบอกพิกัตอากรค่าน้ำ^(๓) ห้ามมิให้นายอากรค่าน้ำ เรียกเก็บอากรค่าน้ำแก่ราษฎรเหลือเกินขึ้นไปกว่าพิกัตที่ได้กำหนดไว้

อีกเรื่องหนึ่ง เจ้าภาษีรับผูกขาดจัดเก็บอากรรถด้วยเก็บเป็นกอบ แต่คนของเจ้าภาษีไปเรียกเก็บแก่ชาวไร่กล้วยเป็นรายต้นซึ่งยังไม่ตั้งกอบ เจ้าของไร่คัดค้าน ก็อ่านข้อความที่มีอยู่ในตราตั้ง โดยอ่านคำว่ากอบเป็นต้นไป ครันมีคนอ่านหนังสือออก ดูตราตั้งเห็นมีคำว่ากอบไม่ใช่ต้น ต่อว่าคัดค้านขึ้น คนของเจ้าภาษีก็ว่าอย่าเอ็ดไป จะยกค่าอากรให้เป็นค่าปีดปาก ดังนี้เป็นต้น และเห็นจะเป็นด้วยเรื่องอย่างนี้มีในภาษีอย่างอื่นด้วย ความจริงปรากฏในประกาศว่าด้วยพิกัตภาษีเรือ ตัก แพ โรงงาน^(๒) แห่งหนึ่งว่า “ครันภาษีเรียกสับ ๆ มาหลายปี จึงมีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นหลายครั้งว่า เจ้าภาษีรับทำภาษีแล้วขายช่วงให้ผู้อื่นเป็นตอน ๆ ไป ตามระยะแขวงใน

(๑) พระราชบัญญัติรัชชกาลที่ ๕ เล่ม ๕ หน้า ๘๘๒-๘๘๘

(๒) พระราชบัญญัติรัชชกาลที่ ๕ เล่ม ๓ หน้า ๕๓๓

กรุงเทพ ฯ และหัวเมืองบั๊กษัไตฝายเหนือ และผู้ที่ซอช่วงไปนั้น
หาเรียกภาษีตามพิกัตท้องตรานั้นไม่ . ไปยกย้ายเรียกให้เหลือ ๆ
เกิน ๆ เอรัดเอาเปรียบแก่ราษฎร ราษฎรที่ไม่ได้รู้พิกัตใน
ท้องตราก็ต้องยอมเสียให้ตามใจผู้เก็บ ที่รับช่วงไปจากเจ้าภาษีใหญ่
เพราะผู้รักษาเมืองกรมการนายบ้านนายอำเภอ ถึงลอกท้องตรา
ตั้งไว้แล้ว ก็มีได้คัดพิกัตในท้องตราหมายประกาศให้ราษฎรรู้ทั่ว
กัน บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำตามพิกัตภาษีดีพิมพ์
ประกาศ แจกให้ราษฎรทั้งปวง ”

เรื่องคงจะเป็นอย่างนี้เอง จึงได้มีประกาศแก้ไขเพิ่มเติม
และยกเลิกเรื่องการเก็บภาษีอากรซ้ำซ้อนกันมากมายเป็นลำดับ
มา แต่ในทีนี้จะพูดเฉพาะภาษีภายในที่เกี่ยวกับกรมศุลกากร
เท่านั้น

การภาษีอากร ซึ่งแต่เดิมให้มีผู้ผูกขาดไปจัดเก็บ คงมีต่อ
มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึงตอนนั้นปรากฏในพระราชบัญญัติภาษี
อากร ร.ศ. ๑๑๑ ว่ามีทั้งที่ตั้งเจ้าพนักงานเก็บเอง หรือตั้งเจ้า
ภาษีนายอากรรับผูกขาดไปเก็บ และในตอนนั้นแบ่งเจ้าจำนวน
คือผู้มีหน้าที่จัดการเรื่องภาษีอากรออกเป็นสามกรม คือ กรม
สรรพภาษี กรมสรรพากร และกรมศุลกากร ว่าเฉพาะกรม
สรรพภาษี มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภาษีภายใน ภาษีภายในนั้น
แต่เดิมมีพิกัตอัตราให้เรียกเก็บภาษีตามที่กำหนดไปในสารตราตั้ง
เจ้าภาษีเป็นอย่าง ๆ ไป เรียกว่าพระราชบัญญัติพิกัตท้องตรา เพิ่ง

จะรวมข้อความในสารตราตั้งเจ้าภาษีและระเบียบการต่างๆเข้าเป็น
หมวดหมู่มาตั้งขึ้นเป็นพระราชบัญญัติพิภักดีภาษีภายใน ร.ศ. ๑๑๑
ขึ้น และให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานกรมสรรพภาษี กระทรวง
พระคลังมหาสมบัติเป็นเจ้าหน้าที่จัดการ ได้ทราบจากหลวงพินิจ
วิเทศภักดิ์ (เชย พลอยแก้ว) ว่า กรมสรรพภาษีเมื่อแรกตั้ง มี
ที่ทำการอยู่ที่ตึกสุทธสถานชั้นสาม พระยาพิพิธโกไคย ฯ (โค
สุจริตกุล) เป็นผู้กำกับการ และพระยาโชติกราชเศรษฐี (ฮวด
โชติพิภักดิ์) เป็นผู้จัดการ ภายหลังโอนกรมสรรพภาษีไป
ขึ้นกรมเก็บ (กรมคลังเวลานั้น) สมัย ม.จ. ปีย์ภักดี เป็นอธิบดี
ที่ทำการกรมสรรพภาษีจึงย้ายไปอยู่ในกรมนี้ และย้ายมาอยู่
สุทธสถานอีก เมื่อโอนงานกรมสรรพภาษีมาอยู่กับกรมศุลกากร
ตั้งจะได้เล่าต่อไป ในครั้งนั้นการเก็บภาษีภายในเห็นจะมีทั้งที่
เจ้าพนักงานจัดเก็บ และที่มีผู้ผูกขาดเป็นเจ้าภาษีจัดเก็บ เพราะ
แยกสถานที่เก็บเป็นสองชื่อ คือเป็นด่านภาษีและโรงภาษี ให้
มีความหมายเท่ากัน ด่านภาษีเห็นจะเป็นสถานที่ของเจ้าพนักงาน
และเดิมจะเป็นด่านตรวจแต่ลากเอาการเก็บภาษีไปอยู่ร่วมกัน ใน
ตอนนั้นเองจะเป็นขั้นสุดท้ายที่ด่านจะมากลายเป็นที่เก็บภาษี ต่อ
จากที่ได้มีประกาศในรัชกาลที่ ๔ ให้ด่านกับโรงภาษีมาอยู่ใกล้
กัน การตั้งด่านภาษีในภายหลัง จะตั้งอยู่ทั่วไปแม้ในที่ซึ่งไม่เป็น
ด่านตรวจ จึงทำให้ด่านตรวจกลายเป็นด่านภาษีได้เด็ดขาด
นอกนั้นในประกาศของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่าด้วยข้อบังคับ

ด้านสรรพภาษีต่าง ๆ ของราชาธิปไตยลงวันที่ ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เรียกเจ้าพนักงานด้านเหล่านี้ว่า เสมียนศุลกากรก็ยิ่งทำให้เข้าใจไปได้ว่า เป็นของกรมศุลกากรบังคับบัญชา

ถึงราว พ.ศ. ๒๔๔๐ หรืออย่างช้าในต้น พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ยกกรมสรรพภาษีมารวมอยู่ในกรมศุลกากร ที่ต้องพูดเช่นนั้น เพราะค้นหาประกาศเรื่องยกกรมสรรพภาษีมารวมกับกรมศุลกากรไม่ได้ ผู้เขียนจึงเขียนตามที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิราษ ตรัสบอกจากความทรงจำของพระองค์ท่าน โดยถือว่าได้มีประกาศบอกเลิกการเก็บภาษีสินค้าบางอย่างในหัวเมืองให้นำมาเสียภาษีที่ด่านในมณฑลกรุงเทพฯ ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) และประกาศบอกตำบลที่ตั้งด่าน ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๗ เวลาออกประกาศสองฉบับนี้ กรมสรรพภาษีได้ยกมาอยู่ในกรมศุลกากรแล้ว กรมสรรพภาษียังคงจะได้ยกมารวมอยู่ในกรมศุลกากรอย่างช้าก็ตั้งแต่เมษายน ร.ศ. ๑๑๗ ในประกาศที่นำมาอ้างไว้ข้างต้น ๒ ฉบับ ฉบับแรกมีปรากฏอยู่ในกฎหมายประจักษ์รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๕ นั้นแล้ว แต่ประกาศฉบับหลังไม่มี จึงขอนำเอามาลงพิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วยเพื่อรักษาไว้ไม่ให้สูญ ดังต่อไปนี้

ประกาศตั้งด่านภาษีภายใน
ในกรุงเทพฯ ฯ

ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ยกเลิกการเก็บ
ภาษีภายในจากสิ่งของบางสิ่งบางอย่างในหัวเมืองต่าง ๆ อันมีชื่อ
อยู่ในประกาศเลิกการเก็บภาษีภายในนั้นแล้ว แลให้ยังคงเก็บ
แต่ในกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเป็นที่ประชุมการค้าขายทั้งปวงนั้น ก็โดย
ทรงพระมหากรุณาแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย ซึ่งต้องเสีย
ภาษีสิ่งของเหล่านั้นอันนำมาเพื่อการเลี้ยงชีพ และเพื่อให้ลูก
ค้าวานิชทั้งปวงนำสิ่งของเหล่านั้นเข้ามาในที่ประชุมการค้าขายใหญ่
คือในพระมหานครได้โดยสะดวก มิต้องลำบากแหวะให้ด่านหัว
เมืองทั้งปวงตรวจตราเหมือนแต่เดิมมานั้น

กรมศุลกากรผู้เป็นเจ้าของพนักงานเก็บภาษีภายใน ฯ กรุงเทพฯ
ขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ด่านสำหรับตั้งเก็บภาษีภายใน ฯ
กรุงเทพฯ ฯ ได้ตั้งอยู่ที่ตำบลบางเขน ลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก
ทางเหนือแห่ง ๑ ตำบลวัดจันทร์ลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก
ทางใต้แห่ง ๑ ตำบลวัดไทรในคลองบางขุนเทียนแห่ง ๑ ตำบล
หนองแขมในคลองภาษีเจริญแห่ง ๑ ตำบลคลองบางกอกน้อย
ปากคลองมหาสวัสดิ์แห่ง ๑ ตำบลบางกะปิในคลองแสนแสบ
แห่ง ๑ ตำบลหัวลำโพงในคลองผดุงแห่ง ๑ รวม ๗ ตำบล ให้
อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงซึ่งจะนำสิ่งของมาทางน้ำทางบกจากหัว-

เมืองมาจำหน่ายในกรุงเทพฯ ฯ แวะให้เจ้าพนักงานด้านภาษีตรวจ
เก็บภาษีหรือฟังบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัติภาษีภายใน ร.ศ.
โกสินทรศก ๑๑๑ จงทุกประการ ถ้าผู้ใดขึ้นไม่แวะด้านภาษีหรือ
ลักลอบเอาสิ่งของต้องภาษี ล้วงเลขพินด้านตำบลที่กล่าวแล้ว
ไป เจ้าพนักงานตรวจจับได้จะต้องปรับใหม่ครั้งหนึ่งไม่เกินกว่า ๔
เท่าราคาของที่ลักลอบหนีภาษี และสิ่งของที่ลักลอบหนีภาษีทั้ง
เรือและล้อเกวียน หรือภาชนะที่จะพา สิ่งของหนีภาษีโดยประโยค
พยายามนั้น จะต้องริบเป็นหลวงตามพระราชบัญญัติภาษีภายใน
หมวดที่ ๖ ว่า “ด้วยการปรับใหม่” มาตรา ๘๓, ๘๔

ประกาศมาณวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๑๑๑

ส่วนการภาษีภายใน นอกจากมณฑลกรุงเทพฯ ฯ เมื่อ
มีประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติภาษีภายใน ร.ศ. ๑๑๑ แก่เมืองใด
ตกเป็นหน้าที่กรมสรรพากร เรื่องราวตอนหลังนี้ไม่จำเป็นต้อง
เล่า เพราะอาจค้นหาดูประกาศและพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม
ได้สะดวก ถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ เมื่อรัฐบาลได้เปลี่ยนสนธิสัญญา
กับนานาประเทศแล้ว รัฐบาลไทยมีอำนาจจะขึ้นพิกัตอัตราภาษี
ศุลกากรได้ส่วนมากเป็นทางให้รายได้ของประเทศทั้งสิ้น พอที่
จะยกเลิกภาษีภายในได้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
ตราเป็นพระราชบัญญัติภาษีภายใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ยกเลิกการเก็บ
ภาษีภายในทั้งหมด ยกเว้นแต่บางมาตราซึ่งว่าด้วยภาษีไม้และ
ของป่า และภาษีฆ่าสุกร

๕ - การศุลกากร - สมัยก่อนรัชกาลที่ ๕

การเก็บภาษีศุลกากรในสมัยโบราณ จะจัดเก็บกันอย่างไร เป็นพิศกัฏฐาเท่าไร หลักฐานเก่าแก่ที่พอจะทราบได้ ก็เพียงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ๆ หนึ่งขึ้นไปทราบไม่ได้แน่ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ๆ ได้ความจากหนังสือของ ม.เดอลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ว่าภาษีศุลกากรนั้นมีสองอย่าง คือ (๑) จังกอบเรือสินค้า เป็นอัตราคิดตามขนาดยาวของเรือวละบาท มีอธิบายไว้ว่า ในแผ่นดินนั้นเอง ได้เพิ่มพิศกัฏฐาปากเรือขึ้น เรือลำใดปากกว้างกว่า ๖ สอก ถึงเรือนั้นจะยาวไม่ถึง ๖ วา ก็เก็บลำละ ๖ บาท จังกอบเรือนั้น ตรวจเก็บที่ด่านขนอน ตั้งแต่เมืองชัยนาทลงมา (๒) จังกอบสินค้าเก็บทั้งสินค้าขาเข้าขาออก^(๑) แต่จะเก็บเป็นพิศกัฏฐาอย่างไรไม่ปรากฏ มาได้ความในเรื่องพิศกัฏฐาภาษีขาเข้าจากหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า^(๒) ว่าวิธีเก็บภาษีขาเข้าเก็บไม่เสมอกัน ถ้าเป็นเมืองที่มีทางพระราชไมตรีและไปมาค้าขายไม่ขาดนั้นแล้ว เก็บภาษีตามราคาสินค้าขาเข้า ๑๐๐ ชัก ๓ คำปากเรือกว้างตั้งแต่ ๔ วาขึ้นไป เก็บวละ ๑๒ บาท ถ้าเป็นเรือเมืองอื่น เก็บ

(๑) คำานานภาษีอากร คำนำหน้า ๒-๓ ต่อไปจะเรียกจังกอบเรือว่า คำปากเรือ จังกอบสินค้าจะเรียกว่าภาษี

(๒) หน้า ๒๖๓

ภาษีสินค้าเป็นอัตรา ๑๐๐ ละ ๕ ค่าปากเรือวาระ ๒๐ บาท ถ้า
สินค้านั้นเข้ามาเป็นของที่ต้องพระราชประสงค์ ไม่เก็บภาษีสิน
ค้าเก็บแต่ค่าปากเรือเท่านั้น

ตามข้อความข้างบนนี้ น่าจะเข้าใจว่าการเก็บภาษีสศุลกากร
มีค่าปากเรือและภาษีสินค้า จะได้เก็บกันมาแล้วก่อนแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์ ฯ ขนไป คือเก็บค่าปากเรือวาระบาท ๑ มา
แก้ไขอัตราเป็นเก็บลำละ ๖ บาทครั้งหนึ่ง ในแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์ ฯ แล้วมาเปลี่ยนอัตราเพิ่มขึ้นเป็นวาระ ๒๐ บาทอีก
ครั้งหนึ่ง ภายหลังแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ฯ ภาษีสินค้าตาม
คำให้การชาวกรุงเก่าคงกล่าวแต่พิกัตอัตราภาษีขาเข้า ส่วนพิกัต
อัตราภาษีขาออกไม่ปรากฏ ถ้าจะถือลักษณะที่จัดเก็บกันอยู่ใน
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นแนวเทียบ ก็น่าจะเข้าใจว่า อัตรา
ภาษีขาออก เห็นจะเก็บเป็นอัตราต่าง ๆ ตามชนิดของ นำเสีย
โดยที่พระราชพงศาวดารไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เสียเลย

ถ้าจะนึกถึงการค้าขายที่เป็นอยู่ในสมัยนั้น คงจะมีขนาดน้อย
ตามส่วนแห่งความเจริญของบ้านเมือง จะเห็นได้จากเรื่องรัฐบาล
ขอมให้บริษัทฝรั่งเสสผูกขาดซื้อสินค้ากลางชนิดแต่ผู้เดียว มี
เงื่อนไขว่าบริษัทจะต้องส่งเรือบรรทุกสินค้าที่ต้องการและจำเป็นเข้า
มาอย่างน้อยปีละลำ ของกลางอย่างที่ต้องการเป็นพิเศษ ก็ต้องส่ง
ให้นายเรือซื้อเข้ามาให้ เช่นเจ้าพระยาวิไชยนทร์ ส่งสมอ, สาย
สมอ, ผ้าใบ ๖ พัน น้ำมันดิน ๖ ถัง ไร่เทียน ๖ ขด เชือกปอ

ต่าง ๆ^(๑) เมื่อรัฐบาลอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเสสผูกขาดซื้อตมุก
 ที่ภูเก็ทได้ผู้เดียว ก็มีเงื่อนไขว่าบริษัทต้องนำสินค้าต่าง ๆ อัน
 จำเป็นขายแก่พลเมืองด้วย ถ้าไม่ปฏิบัติตาม พลเมืองภูเก็ทจะไป
 ทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศอื่นก็ได้^(๒) ดังนี้เป็นต้น เพราะ
 ฉะนั้นรายได้ที่เกิดจากภาษีอากรประเภทนี้คงจะไม่มากเท่าไร จน
 รัฐบาลต้องจัดการทำการค้าเสียเอง โดยตั้งเป็นพระคลังสินค้าขึ้น
 เพื่อหาประโยชน์แผ่นดินเพิ่มเติมอีกทางหนึ่ง การตั้งพระคลัง
 สินค้าคงจะเป็นประโยชน์อยู่ในสมัยหนึ่ง ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมี
 ความเจริญขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย แต่วิธีจัด
 การพระคลังสินค้าเห็นจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขเพื่อให้เป็นไป
 เหมาะแก่สมัย คงปล่อยให้หลักการส่วนสำคัญของการตั้งพระ
 คลังสินค้านั้นยาวมาโดยไม่เป็นประโยชน์เสียแล้ว อย่างที่ใน
 ภาษาอังกฤษว่า outlived its usefulness จึงมองไม่เห็นทางดี
 ของการตั้งพระคลังสินค้า นอกจากทางเสียเท่านั้น

เมื่อรัฐบาลตั้งพระคลังสินค้าทำการค้าขายเสียเอง สินค้า
 ขาเข้าในส่วนที่รัฐบาลเลือกซื้อไว้ ก็ไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า^(๓) ใน
 ส่วนสินค้าขาออกซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ขาย ก็น่าจะไม่ต้องเสียภาษีใน
 ทำนองเดียวกัน

(๑) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๖๐

(๒) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๓๗

(๓) ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๓๓

ในเรื่องพิธีการศุลกากร ได้ความจากหนังสือสัญญาค้าขาย
 ที่ทำไว้กับบริษัทฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ๆ ว่าสิน
 ค้าซึ่งบรรทุกเข้ามาและออกไป จะต้องขึ้นทางว่าวสินค้าต่อเจ้า
 พนักงาน ในที่นี้คงหมายความว่าขออนุญาต และผู้มีหน้าที่ขึ้น
 ทางว่าวสินค้าคงเป็นนายเรือ เพราะผู้นำสินค้าเข้าและออกทั้ง
 หมดก็คือนายเรือ หากมีลักษณะเป็นผู้นำของเข้าของออก
 เหมือนทุกวันนี้ไม่ ทางว่าวสินค้าก็เห็นจะเทียบได้กับบัญชีสินค้ำ
 เรือในปัจจุบัน ส่วนการขึ้นใบขนสินค้ำเป็นรายย่อยคงไม่มี

ในเอกสารฉบับหนึ่ง^(๓) กล่าวว่า เมื่อเรือเข้าปากน้ำเจ้า
 พระยามาสักหน่อย ก็ถึงเมืองบางกอก เป็นเมืองเล็กมีกำแพง ที่
 มีด่านศุลกากรเป็นด่านแรกตั้งอยู่ เรียกว่าขนอนบางกอก
 (Canen Bangkok) เรือสำเภาและเรือกำปั่นทุกชาติต้องหยุด
 ทอดสมอ และแจ้งให้นายขนอนทราบ ว่าเรือที่มามีประสงค์
 อะไร มาจากไหน เป็นชาติไร มีเครื่องศาสตราวุธใหญ่น้อยอะไร
 บ้าง บรรทุกสินค้ำอะไรเข้ามา (เป็นทำนองด่านตรวจของศุลกากร
 ในปัจจุบัน) เสร็จแล้ว ก็แล่นต่อไปถึงขนอนอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า
 ขนอนตะนาว (อยู่ใต้วัดพนัญเชิง เป็นต้นทางเรือที่จะเข้าไปใน
 พระนครศรีอยุธยา) ต้องหยุดทอดสมอ (และขนถ่ายสินค้ำที่นี้)
 เมื่อเรือจะกลับออกไปจะต้องตอบคำถามในลักษณะคล้ายคลึงกัน

(๓) Records of the relations between Siam and FO-
 reign Countries in the 19th Centuy vol. I

แล้วนายขนอนจะออกตราเบิกค่านให้ไป (ดูเป็นเค้าให้เห็นว่าค่านกับขนอนอยู่รวมกัน) เมื่อเรือล่องมาถึงขนอนบางกอก ต้องหยุดนำใบเบิกค่านไปแสดงเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะไปได้

การเก็บภาษีศุลกากรสมัยกรุงศรีอยุธยา ใครเป็นเจ้าของหน้าทีจัดเก็บ ยังไม่พบหลักฐานมีกล่าวไว้ในที่ใด ถ้าจะสันนิษฐานในส่วนสินค้าที่บรรทุกเข้ามาในเขตพระราชธานี ก็น่าจะเป็นนายขนอนเป็นผู้จัดเก็บ นายขนอนนั้นก็น่าจะขึ้นอยู่กับพระคลังสินค้า ซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของพระคลังหรือเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งว่าการกรมท่า มีผู้ช่วยราชการแบ่งเป็นกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวา กรมท่าซ้ายมีขุนนางชื่อจันว่าที่โชดกราชเศรษฐีเป็นผู้กำกับ เกี่ยวข้องกับการค้าทางเมืองจันและคนจัน กรมท่าขวามีขุนนางชื่อแจก ว่าที่จุฬาราชมนตรี เป็นผู้กำกับเกี่ยวข้องกับการค้าทางอินเดียและประเทศอื่นทางตะวันตกและกับคนแขกฝรั่ง ที่แบ่งเป็นขวาซ้ายหมายเอาทิศทางขวามือซ้ายมือเมื่อหันหน้าไปทางปากอ่าว

ในการเก็บภาษีศุลกากรตามหัวเมือง การกำกับดูแลอยู่กับเจ้าเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับบัญชาของสมุหนายก (มหาดไทย) หรือสมุหพระกลาโหมแล้วแต่กรณี เจ้าหน้าที่จัดเก็บโดยตรงก็คือนายขนอน^(๓) ถ้าเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือก็ขนมหาดไทย ถ้าเป็นหัวเมืองบ่กษใต้ชายทะเลก็ขนกลาโหม ยกเว้นหัว

(๓) ดูลักษณะพระธรรมนูญเรื่องตรากระทรวงในกฎหมายเก่า

เมืองชายทะเลทางตะวันออก และหัวเมืองชายทะเลใกล้เคียง
 กรุงเทพฯ เช่นสมุทรสงครามสาครบุรี (สมุทรสาคร) สมุทรปราการ
 ขันกรมท่า (ดูลักษณะพระชนมัญญ์ เรื่องตรากระทรวงมาตรา ๓)
 ลักษณะการเก็บภาษีอากรในหัวเมือง สมเด็จพระเจ้าตาก
 ราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาค ๕๐^(๓) ว่า
 ด้วยตำนานเมืองระนองเป็นเค้าวัดเจนที่ว่า “วิธีการปกครองหัว
 เมืองในสมัยเมื่อแรกยกเมืองระนองขึ้นเป็นเมืองจัตวายังเป็นแบบ
 บรรดา คือเจ้าเมืองกรมการได้แต่ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เป็น
 ผลประโยชน์แทนเงินเดือน และต้องบำรุงบ้านเมืองโดยลำพัง
 แต่อาจทำไร่นาค้าขายหาผลประโยชน์ได้ จะเรียกราษฎรให้สอย
 ในกิจการของตนก็ได้ มีข้อห้ามเพียงอย่าให้ฉ้อฉนกดขี่ให้อาณา
 ประชาษฎรได้รับความเดือดร้อน ส่วนการเก็บภาษีอากรนั้นนอก
 จากเงินส่วย ซึ่งมาเปลี่ยนเป็นรัชชูปการในรัชกาลที่ ๖ ไปแล้วให้
 มเจ้าภาษีอากรประมูลกันรับผูกขาดไปจากในกรุงเทพฯ ฯ อำนาจ
 เห็นอรรถตามหัวเมือง จึงมีอำนาจเจ้าเมืองกรมการในการ
 ปกครองอย่างหนึ่ง อำนาจเจ้าภาษีนายอากรในการเรียกเก็บ
 ภาษีอย่างหนึ่ง ภายหลังเจ้าเมืองจึงได้รับผูกขาดเก็บภาษีเสีย
 เอง ดังนี้ แต่เป็นเรื่องในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนนั้นขึ้น
 ไป ทราบไม่ได้ชัด จึงจะต้องเข้าใจเอาเองดีกว่า ถ้าสมัยนั้นยัง
 ไม่สู้มีการผูกขาดภาษีอากรแพร่หลายเหมือนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(๓) หน้า ๓๘

อำนาจการเก็บภาษีก็เห็นจะต้องอยู่กับเจ้าเมือง

พิธีการศุลกากรตั้งเช่นกล่าว น่าจะได้ใช้เป็นแบบอย่างตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้แก้ไขอย่างไร^(๑) จนถึง พ.ศ. ๒๓๖๔ ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ แต่งให้ดอกเตอร์จอห์นรอเฟ็ด เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เพื่อเจรจาขอลดหย่อนวิศเก็บภาษีอากรของไทยในทางประการ กล่าวคือ วิศที่มีเจ้าพนักงานลงไปตรวจเลือกซื้อสิ่งของที่ต้องพระราชประสงค์หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่นข้อหนึ่ง และรังเกียจที่มีวิศการขายสินค้าลงอย่างเป็นของหลวง ห้ามมิให้ผู้อื่นขายสินค้าอื่น ๆ อย่างหนึ่งกับห้ามสินค้าลงอย่างมีข้าวเปลือกข้าวสารเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจากเมืองทีเดียว อีกอย่างหนึ่ง นอกนี้ดอกเตอร์รอเฟ็ดยังได้รับคำสั่ง ให้มาเจรจากรเมืองเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรีซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องที่เล่านี้ด้วย^(๒)

พิกัตอัคราและพิธีการศุลกากร ที่จัดทำกันอยู่ในสมัยนั้น และรวมทั้งวิศการผูกขาดของรัฐบาล ได้ความจากหนังสือที่ดอก

(๑) ตำนานภาษีอากร คำนำหน้า ๗

(๒) คุประตุมพงศาวดาร ภาค ๖๒ หน้า ๓๘-๔๐

เตอร์ครอเฟ็ดแตงไว้^(๑) ว่าภาษีสกุลกากรนั้น ยังเรียกเก็บจากสินค้าเข้าและออก และค่าภาษีปากเรือภาษีขาเข้านั้น ถ้าเป็นสินค้าบรรทุกมากับเรือฝรั่งเจ้าพนักงานตีราคาสินค้าทั้งหมด แล้วเรียกเก็บภาษีตามราคาเป็นส่วนร้อย (ในที่อีกแห่งหนึ่งบอกไว้ว่า ๑๐๐ ละ ๘ - ข้อ ๑๐๕ หน้า ๑๕๔) ส่วนภาษีสปากเรือ มีอัตราเป็นต่างๆ แล้วแต่เรือที่เข้ามาเป็นของประเทศไหน และทำการค้าขายกับเมืองใด^(๒) ถ้าเป็นการค้าตรงจากเมืองจีนซึ่งพ่อค้าในกรุงเทพฯ เป็นผู้แต่งเรือไปค้า ก็ไม่เรียกเก็บภาษีจากสินค้าหรือภาษีสปากเรือเรือสำเภาค้าขายกับเกาะไหหลำ และเป็นเรือของชาวเกาะนั้นโดยตรง เสียค่าปากเรือตามที่กำหนดไว้^(๓) ถ้าเป็นเรือฝรั่งเสียตามอัตราสองเท่าของเรือที่กล่าวมาข้างต้น (ข้อ ๖๓ หน้า ๑๓๑)

สินค้าสำคัญซึ่งรัฐบาลผูกขาด มีอยู่ ๒ - ๓ อย่าง ซึ่งส่งเป็นรายได้ของแผ่นดินแทนตัวเงิน และโดยปกติ หลวงกิดราคาให้ถูกมากกว่าราคาตลาดอันแท้จริงในขณะนั้น เป็นอย่างเดียวกับ

(๑) The Crawford Papers, 1821, printed by the National Library, Bangkok, 1915

(๒) ใน Narrative of Captain Burney's Mission (Vol II, pt. 5, p. 136) ว่าพิกัดอัตราภาษีขาออก มีตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๕๐ ส่วนร้อย

(๓) ใน Bowring's Siam, Vol. I p. 256 ให้ไว้ว่า เรือใบไปทะเลเก็บ ๘ บาทถึง ๔๐ บาท เรือสำเภารใหญ่เก็บ ๘๐ บาทถึง ๒๐๐ บาท

ที่ได้ดำเนินอยู่กับชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษเมื่อก่อนนี้ (ข้อ ๖๖ หน้า ๑๓๓) เงินรายได้ของหลวง ซึ่งได้จากสินค้าผูกขาด คืออากรรังนก ได้ปีละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท กำไรจากค้าฝางผูกขาดราว ๒๒๕,๐๐๐ บาท พริกไทยราว ๓๒๐,๐๐๐ บาท สินค้าอื่น ๆ มี เนื้อไม้, กระจวาน, ตะกั่ว, งาช้าง และรงเป็นต้นราว ๑๑๐,๐๐๐ บาท ค่าภาษีศุลกากร และรวมทั้งกำไรที่เกิดจากการค้าผูกขาดด้วย ราว ๒๐๐,๐๐๐ บาท (ข้อ ๖๗ หน้า ๑๓๔)

ในส่วนพิธีการศุลกากรซึ่งเกี่ยวกับการค้าของฝรั่ง คือ :—

เมื่อเรือกำปั่นมาถึงหลังเต่า (สันดอน) ปากน้ำเจ้าพระยา นายเรือส่งเรือเล็กไปยังหมู่บ้านที่ปากน้ำ เป็นระยะทางราว ๑๐ ไมล์ เพื่อไปขอคนนำร่อง ซึ่งกลางที่ต้องรอคอยอยู่นาน กว่าจะได้รับ คำสั่งมาจากกรุงเทพ ฯ จึงจะได้คนนำร่องมา อัตราคนนำร่อง ย่อมเขว้วมาก เมื่อเรือมาถึงปากน้ำ ต้องหยุดเอาปืนใหญ่ขึ้น จากเรือ หรือถ้าเจ้าพนักงานต้องการให้ขึ้นปืนเล็กและกระสุน ปืนขึ้นจากเรือด้วยก็ต้องปฏิบัติตาม เมื่อเรือมาถึงกรุงเทพ ฯ นายเรือจะนำเรือไปจอดคณะที่ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมและสะดวกแก่การค้าขาย ก็ไม่ได้ จะต้องไปจอดทอดอยู่ที่หน้าบ้านพระคลัง เพื่อ เจ้าพนักงานจะได้ควบคุมดูแลได้สะดวก โดยจัดเรือใบตองลำ มีนายตำรวจประจำ มาเฝ้าอยู่ข้างเรือกำปั่น จะติดต่อกับชาวพื้น เมืองไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพระคลัง ถ้าใครฝ่าฝืน ต้องมีโทษถูกเขย็นหรือถูกปรับอย่างหนัก (ข้อ ๕๘ หน้า ๑๕๔)

เรื่องเอาปืนใหญ่ขึ้นจากเรือที่ปากน้ำ เคยอ่านพบในหนังสือฝรั่งแห่งหนึ่ง นี้ก็ไม่ออกกว่าเรื่องอะไร ว่าฝรั่งบ่นว่าเป็นความลำบากแสนเข็ญ จะขอขนแต่กระสุนดินดำขึ้นอย่างเดียว เพราะมีเหลือแต่ปืนใหญ่ ไม่มีกระสุนดินดำ ก็ใช้ยิงไม่ได้ ถ้าเจ้าพนักงานตรวจค้นพบกระสุนดินดำ ยังเหลือซ่อนอยู่ในเรือภายหลัง ก็ขอมให้ปรับอย่างหนัก ดังนี้ เจ้าพนักงานก็ไม่ยอม พิจารณาจนเรื่องศัสตราวุธประจำเรือขึ้นไปปากน้ำอย่างที่เล่ามานี้ ยังคงปฏิบัติต่อมาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีกำหนดไว้ในข้อบังคับศุลกากรข้อ ๑ ซึ่งต่อท้ายในหนังสือสนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕

เมื่อเรือกำปั่นทอดเรือเรียบร้อยแล้ว นายเรือต้องยื่นบัญชีสินค้าเรือ และให้ชั่งของขึ้นไว้บนบ้านพระคลัง ทนเพื่อทางราชการจะได้ไปตรวจเลือกซื้อเสียก่อน เสร็จแล้วจึงจะอนุญาตให้ซื้อขายกันตามธรรมดาได้ ส่วนสินค้าขาออก จะต้องให้พระคลังชั่งสินค้าซึ่งเรือต้องการเสียก่อน แล้วจึงจะรับซื้อสินค้าจากคนอื่นได้ (ข้อ ๑๐๐, ๑๐๑ หน้า ๑๕๕, ๑๕๖)

กำปากเรือและค่าภาษีที่จะต้องเสียให้แก่หลวง คือ เรือกำปั่นใบสามเสา เสียตามขนาดกว้างของเรือวาละ ๘๐ บาท ถ้าเป็นเรือสองเสาเสียกึ่งอัตรา (ข้อ ๑๐๔ หน้า ๑๕๘) พิกัดอัตราภาษีขาเข้ากิด ๑๐๐ ละ ๘ แต่สินค้ามาเรือของชาติโปรตุเกสได้ลดอัตราภาษีขาเข้าลงร้อยละ ๒ คงเก็บเพียงร้อยละ ๖ เท่านั้น

พิภคภาษณาออก กำหนดเป็นอัตราตายตัวตามจำนวนแล้วแต่
ชนิดสินค้า เช่นน้ำตาล อัตราค่าภาษณาหาละสองสลึง เป็นต้น
(ข้อ ๑๐๕, ๑๐๘ หน้า ๑๕๘, ๑๖๐)

เรื่องการเก็บภาษณาสุดท้ายในสมัยนั้น ฝรั่งเศสกล่าวหาว่ามีเรื่อง
หยุกหยิกระหองระแหงในระหว่างเจ้าพนักงานกับพ่อค้าขายเรือ
เสมอ เป็นต้นว่าสินค้าเข้าที่หลวงรับซื้อไว้ ก็ให้ราคาถูกลง แต่
สินค้าที่หลวงขายให้ คิดราคาแพง และว่าวิธีการอย่างนี้ ไม่ใช่
จะมีขึ้นในสมัยนั้น ย่อมเป็นประเพณีสืบมาแต่โบราณกาล เรื่อง
ที่ตอกเตอร์ครอเฟ็ดเข้ามาเจรจาในคราวนั้น ไม่เป็นที่ตกลงกัน
การสุดท้ายและการค้าขาย จึงต้องเข้าใจว่า จะยังเป็นแบบเดิม
ที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า

ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๓ ผู้สำเร็จราชการอินเดีย
ของอังกฤษ แต่งให้นายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นี (ซึ่งเรียกกันใน
สมัยนั้นว่า กะปิตันหันตรีบาระนี) เป็นทูตเข้ามา เพื่อเจรจากับ
ไทยด้วยเรื่องการเมืองการค้าขายต่างประเทศ ว่าจะเพาะเรื่องการ
ค้าขาย ไทยได้ตกลงทำสัญญากับอังกฤษครั้งนายร้อยเอกเบอร์นี
เข้ามาเจรจา มีข้อสำคัญก็คือ ยอมให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่ง
บรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดกว้างของเรือคิดเป็นวาละ ๑๗๐๐
บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกแต่อับเฉาเข้ามาหาซื้อสินค้า เก็บวา

ละ ๑๕๐๐ บาท^(๑) เมื่อได้เก็บค่าปากเรือเช่นนั้นแล้ว รัฐบาลไทยจะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นอีกจากสินค้าที่บรรทุกเข้ามาและออกไป นายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นีย์เขียนเรื่องต่อนั้นไว้ว่า เมื่อเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เจ้าพนักงานศุลกากรจะขึ้นไปตรวจเปิดตรวจ และทำบัญชีสินค้าที่มีมาในเรือ เมื่อได้วัดขนาดกว้างของเรือแล้ว จึงจะอนุญาตให้พ่อค้าซื้อขายได้ตามความในสัญญาข้อ ๑ (มีแจ้งอยู่ในที่ต่อไปนี้) เมื่อเรือบรรทุกสินค้าขาออกเสร็จแล้ว นายเรือต้องไปขอใบปล่อยเรือจากเจ้าพระยาพระคลัง^(๒) ล่วงมา ๖ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ ประธานาธิบดีประเทศสหพันธรัฐอเมริกา แต่งให้นายเอเดมันด์ร็อบเบิตเป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเป็นครั้งแรก ก็ได้ทำสัญญาการค้าขายเป็นลักษณะคล้ายคลึงกับสัญญาที่ไทยได้ทำไว้กับอังกฤษครั้งนายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นีย์^(๓) ส่วนลักษณะการค้าและการศุลกากร ตามที่แจ้งอยู่ในหนังสือ Burney's Papers ก็ยังเป็นอยู่อย่างเดิม ไม่มีเรื่องอะไรเปลี่ยนแปลงนัก ดังมีรายละเอียดแจ้งอยู่ในหนังสือสัญญาที่ได้ทำกันไว้ต่อไปนี้ :-

(๑) ในหนังสือ Journal of the Siam Society, Vol VIII, pt. 3 เรื่อง Mission of Sir James Brookes กล่าวค่าปากเรือที่ก่อนสมัยนายร้อยเอกเบอร์นีย์เข้ามา เก็บวาดละ ๒๒๐๐ บาทไม่ตรงกับที่ใน Bowring's Siam

(๒) Burney's Papers Vol. IV & V

(๓) ประชุมพงศาวดารภาค ๖๒ หน้า ๕๐

ท่านอัครมหาเสนาบดี กับ กะปิตันหันตรีบารัน ทำหนังสือ
 สัญญาทางไมตรี ๑๔ ข้อแล้วจึงทำหนังสือสัญญา สลุดกำป็น,
 อังกฤษจะเข้ามาค้าขายณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาต่อไป,

ข้อ ๑ ว่าสลุดกำป็นฝรั่งแขกซึ่งเป็นพวกอังกฤษจะเข้ามา
 ค้าขายณกรุงไทย ต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุงไทย
 ทุกสิ่งแล้ว ลูกค้าเข้ามาณกรุงห้ามมิให้ลูกค้าซื้อข้าวเป็นสินค้า
 ออกไป และลูกค้าเอาปืนกระสุนดินดำเข้ามาขายห้ามมิให้ขาย
 แก่ลูกค้าในกรุงให้ขายในหลวง ถ้าในหลวงไม่ต้องการก็ให้ลูกค้า
 เอาปืนกระสุนดินดำกลับคืนออกไป แต่สินค้านอกจากปืนกระสุน
 ดินดำข้าวเปลือกข้าวสารณกรุงไทย จะให้ลูกค้าพวกอังกฤษและ
 ลูกค้าณกรุงได้ซื้อได้ขายเอาในกรุงโดยคลองสะดวก แล้วลูกค้า
 ผู้เข้ามาขายจะเสียค่าธรรมเนียม ให้รวมเสร็จด้วยกันตามปาก
 สลุดปากกำป็นเล็กใหญ่ ถ้ามีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกเอาวาละ
 ๑๗๐๐ บาท ถ้าไม่มีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกเอาวาละ ๑๕๐๐ บาท
 ไม่เรียกจังกอบ, ไม่เรียกภาษี, ไม่เรียกเรียกค่าธรรมเนียมแต่ผู้
 ซื้อผู้ขายกับพวกอังกฤษ,

ข้อ ๒ สลุดกำป็น ลูกค้าพวกอังกฤษมาถึงนอกหลังเต่า
 ให้ทอดสลุดกำป็นอยู่นอกหลังเต่าก่อน นายสลุดนายกำป็นต้อง
 ไขคนเอาบัญชีรายสิ่งของสินค้าและบัญชีคนป็นใหญ่กระสุนดินดำ
 เข้ามาแจ้งแก่เจ้าเมืองปากน้ำ เจ้าเมืองปากน้ำจะให้คนนำร่องกับ
 ดำเอนอกกฎหมายอย่างธรรมเนียมออกไปให้นายสลุดกำป็น แล้ว

คนนำร่องจะนำสลุกกำปั่นข้ามหลังเต่าเข้ามา สลุกกำปั่นต้อง
ทอดกำปั่นหยุดอยู่ที่ด้านที่ล้ามบอกให้,

ข้อ ๓ กรมการเจ้าพนักงานลงไปตรวจสลุกกำปั่นให้สิ้นเชิง
แล้วเอาปืนใหญ่กระสุนดินดำขึ้นไว้ณเมืองปากน้ำ แล้วเจ้าเมือง
ปากน้ำจึงจะปล่อยให้สลุกกำปั่นขึ้นมาณกรุง.

ข้อ ๔ สลุกกำปั่นขึ้นมาทอดณกรุงแล้ว เจ้าพนักงาน
ลงไปตรวจในสลุกกำปั่นทำบัญชี เป็กระวางสิ่งของสินค้ามีมาก
น้อยเท่าใด แล้วดับปากสลุกกำปั่นเสร็จแล้วจึงให้ลูกค้าซื้อขาย
ตามสัญญาไว้ในข้อ ๑ นั้น ถ้าสลุกกำปั่นจะบรรทุกสินค้ากลับไป
ไป บรรทุกเต็มลำข้ามหลังเต่าไม่ได้ ต้องเข้าเรือลำเลียงเอาสิ่ง
ของออกไป เจ้าพนักงานด่านทางไม่เรียกค่าธรรมเนียมที่เรือ
ลำเลียงอีก,

ข้อ ๕ ถ้าสลุกกำปั่นและเรือลำเลียงบรรทุกสิ่งของเสร็จ
ก็ให้นายสลุกนายกำปั่นขอเบิกร่องต่อเจ้าพระยาพระคลัง ถ้าไม่
มีความสิ่งใดเกี่ยวข้อ เจ้าพระยาพระคลังก็จะให้เบิกร่องโดยเร็ว
ถ้าสลุกกำปั่นล่องลงไปถึงเมืองปากน้ำ ต้องทอดอยู่หน้าด่านที่
เคยทอด กรมการเจ้าพนักงานลงไปตรวจในสลุกกำปั่นเสร็จแล้ว
จึงรับเอาปืนใหญ่กระสุนดินดำล่องสลุกกำปั่นไป,

ข้อ ๖ ลูกค้าแขกฝรั่งจีนซึ่งเป็นพวกอังกฤษที่เข้ามาค้าขาย
ณกรุง นายสลุกกำปั่นคนงานกลาสลุกเรือทั้งสิ้นต้องทำตาม
กฎหมายอย่างธรรมเนียมสำหรับกรุงไทย และคำสัญญาทุก

ประการ ถ้าลูกค้าทั้งปวงมิทำตามข้อสัญญา และทำข่มเหงแก่
ไพร่บ้านพลเมือง และเป็นโจรผู้ร้ายและฆ่าคนตายและหยาบซ้ำ
เหลือเกินต่อขุนนางเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อย เป็นข้อใหญ่แต่
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจ้าพนักงานสำหรับทำโทษแก่ผู้กระทำผิดจะทำโทษ
ถ้าโทษฆ่าคนตายเจ้าพนักงานชำระเห็นว่า ทำโดยโจรร้ายจะเอาโทษ
ถึงตาย ถ้าโทษอื่นเป็นนายกำปั่นเป็นต้นหนและลูกค้าให้ปรับไหม
ถ้าเป็นผู้ย่อยให้เขียนจำตามกฎหมายนครไทย ถ้าพวกอังกฤษ
จะเข้ามาค้าขายนครฯ เจ้าเมืองมั่งกล้าจะห้ามปราบมิให้อังกฤษ
พุดจาหยาบซ้ำนครฯ ถ้าคนนครฯทำข่มเหงแก่พวกอังกฤษก็จะ
เอาโทษตามความผิดเหมือนกัน,

แลคำสั่งสัญญา ๖ ข้อนี้ ให้เจ้าพนักงานนครฯพระมหานคร
ศรีอยุธยา และลูกค้าพวกอังกฤษทำตามจงทุกประการ.

ต่อจากนี้รัฐบาลสหปาลีรัฐอเมริกาได้แต่งมิสเตอร์โยเซฟบัล-
เลสเด็ค เป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาที่ทำไว้ และในปีเดียวกัน
อังกฤษก็แต่งเซอร์เจมส์บรุก (เรียกกันในสมัยนั้นว่า เซสตันปุด)
เป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาเช่นเดียวกัน แต่มาในเรื่องผิดใจกัน
ทั้งสองราย การขอแก้สัญญาจึงไม่เป็นผลสำเร็จ จนเมื่อ พ.ศ.
๒๓๕๘ ในรัชกาลที่ ๔ รัฐบาลอังกฤษแต่งเซอร์ยอนเบาริงเป็น
อัครราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เพื่อขอทำหนังสือ

สัญญาการศุลกากร จึงได้มีเปลี่ยนแปลงขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวใน
ตอนต่อไป

๖ - การศุลกากร ก่อนสมัยกรมศุลกากร

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๔ พระเจ้าแผ่นดิน
อังกฤษทรงแต่งตั้งให้ เซอร์ยอนเบาริงเป็นอัครราชทูตเข้ามาเจริญทาง
พระราชไมตรี เพื่อจะขอทำหนังสือสัญญา เรื่องขอทำสัญญานี้
ในรัชกาลที่ ๓ เซอร์เจมสบรุกเข้ามาเจรจาครั้งหนึ่ง แต่ไทยไม่
ยอมแก้ไขสัญญาที่มีมาแล้วแต่เดิม เซอร์เจมสบรุกก็ต้องกลับไป
ความมาปรากฏภายหลังว่า เมื่อเซอร์เจมสบรุกบอกรายงานไป
ยังรัฐบาลอังกฤษ ๆ มีคำสั่งมาให้ให้เซอร์เจมสบรุกกลับมาเมือง
ไทยอีก และคราวนี้ให้เอาเรือรบในกองทัพของอังกฤษที่เมืองจีน
มาด้วย ถ้าไทยไม่ยอมแก้หนังสือสัญญา ก็ให้ใช้อำนาจเหมือน
ที่ได้ทำที่เมืองจีน ให้ไทยยอมทำหนังสือสัญญาตามอังกฤษคือ
การให้จึงได้ แต่เมื่อคำสั่งนั้นออกมาถึงเซอร์เจมสบรุก ประจวบ
เวลาทางเมืองไทยเปลี่ยนรัชกาลใหม่ อังกฤษทราบว่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงศึกษาทราบภาษาอังกฤษ
และมีพระราชหฤทัยนิยมต่อการสมาคมกับฝรั่ง เข้าใจว่ารัฐบาล
ไทยคงจะไม่ถือคติอย่างจีนเหมือนแต่ก่อน รัฐบาลอังกฤษจึง
เปลี่ยนความคิดเดิม แต่งให้เซอร์ยอนเบาริงเจ้าเมืองฮ่องกง เป็น

อัครราชทูตเชิญพระราชสาส์นของสมเด็จพระราชินีนาถวิกโทเรีย กับเครื่องราชบรรณาการเข้ามา ขอทำหนังสือสัญญาโดยทางไมตรี การที่เซอร์ยอนเบาริงเข้ามาครั้งนั้น เป็นการสำคัญแก่ฝ่าย ไทย ที่อาจจะมีผลดีหรือร้ายได้ทั้งสองสถาน คือถ้าหากว่า ไทย แข็งแข็งตั้งต้นไม่ยอมแก้สัญญา อย่างเมื่อครั้งเซอร์เจมสบรุกเข้ามา ก็คงเกิดรบกับอังกฤษ แต่ถ้าหากหวาดหวั่นเกรงอำนาจอังกฤษ ยอมแก้สัญญาด้วยความกลัวเกินไป ก็คงเสียเปรียบในกระบวนการ สัญญา ก็เป็นผลร้ายเหมือนกัน ทางที่จะได้ผลดีมีแต่ที่จะต้อง ให้เป็นการปรึกษาหารือกันโดยปรองดอง ด้วยมีไมตรีจิตต่อกันทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นการรับราชทูตอังกฤษครั้งนี้ จึงเป็นการสำคัญ ผิดกับทูตที่เคยมาคราวก่อน ๆ เพราะทูตที่มาก่อน ๆ เช่นคอกเตอร์ครอเฟ็ด และนายร้อยเอกเบอร์นี เป็นแต่ทูตของ ขุนนางผู้สำเร็จราชการเมืองอินเดีย เซอร์เจมสบรุกก็เป็นแต่ผู้ถือหนังสือของเสนาบดีว่าการต่างประเทศของอังกฤษ ผิดกับ เซอร์ยอนเบาริงซึ่งเป็นราชทูตมาจากราชสำนักพระเจ้าแผ่นดิน อังกฤษ^(๑)

การทำสัญญาทางพระราชไมตรีในครั้งนั้น มีข้อความแจ้ง อยู่ในหนังสือสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๕๕ นั้นแล้ว ต่อมาได้มี ประเทศอื่นเข้ามาทำสนธิสัญญากับไทยในลักษณะเดียวกัน เป็น

(๑) ประชุมพงศาวดารภาค ๖๒ หน้า ๒๒๕ - ๒๒๖

ลำดับ อันเป็นเรื่องที่จะค้นหาหนังสือที่ว่าด้วยเรื่องเหล่านี้ เอา
มาดูได้ง่าย

เนื่องจากสนธิสัญญาที่กล่าวนี้ การเก็บภาษีอากรซึ่งเกี่ยว
กับสินค้าขาเข้าขาออก จึงได้เปลี่ยนรูปจากวิธีเก่า ซึ่งทำอย่าง
ง่าย ๆ ตามใจของเจ้าพนักงานและเจ้าภาษีนายอากร มาเป็นแบบ
แผนอย่างใหม่ ค่อยเป็นค่อยไปตามกาลเทศะ จนมาเป็นกรม
ศุลกากรทุกวันนี้ ดังจะได้เล่าต่อไปโดยลำดับ

ก่อนเมื่อยังไม่ได้ทำสนธิสัญญาดังกล่าวมาข้างต้น การค้า
ขายกับต่างประเทศมีจำนวนน้อย เพราะต้องเสียค่าปากเรือแพง
ไม่ค่อยคุ้มกับผลประโยชน์ที่จะได้ จำนวนราคาสินค้าขาเข้าขาออก
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๓ ว่าสินค้าขาเข้ามีราคา ๑๔๘,๖๖๕
เหรียญ สินค้าขาออกเป็นราคา ๒๑๘,๕๕๕ เหรียญ ใน
พ.ศ. ๒๓๘๔ ราคาสินค้าขาเข้าเป็นเงิน ๔๐๕,๔๖๓ เหรียญ และ
ราคาสินค้าขาออกเป็นเงิน ๒๒๕,๘๕๑ เหรียญ^(๑) คิดระยะเวลา
๑๕ ปี จำนวนราคาสินค้าขาเข้าขาออก สูงขึ้นเพียง ๒๑๒,๐๐๐
เหรียญเท่านั้น ถ้าเทียบกับจำนวน พ.ศ. ๒๔๐๕ ซึ่งเป็นเวลา
ล่วงมาอีก ๑๖ ปี ในรัชกาลที่ ๔ จำนวนสินค้าขาเข้าคิดเป็น
เงินได้ ๑๘๕,๘๖๖ ปอนด์สเตอร์ลิง และสินค้าขาออกคิดเป็น

(๑) Report by the Government of Prince of Wales
Islands

เงิน ๕๒๕,๘๑๘ ปอนด์สเตอร์ลิง^(๑) ถ้าคิดอัตราแลกเปลี่ยน ๑๕ บาท ต่อปอนด์หนึ่ง จะเป็นเงิน ๒๕ ล้านเศษ ผิดกับเมื่อ ๑๖ ปีก่อนราว ๔๐ เท่าตัว ภายหลังเมื่อทำหนังสือสนธิสัญญาแล้ว มีกำนันเข้ามาถึง ๖๐ ตำ จำนวนเรือที่เข้ามาในปีหนึ่งถึง ๖๐ ลำ ในเวลานั้นเห็นจะมากจริง เพราะในระยะต่อมาเพียง ๑๐ ปี คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ ในหนังสือ Siam Repository ลงข่าวว่า เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ มีเรือกลไฟออกจากกรุงเทพฯ ๗ ไปเมืองสิงคโปร์ในสัปดาห์นั้นถึง ๓ ลำ นับว่าเป็นของหายากที่สุด แต่ถ้าเทียบกับจำนวนในปีปัจจุบันก็ห่างไกลกันมากที่สุดเหมือนกัน เมื่อได้ทราบค่าเป็นเลา ๆ ว่าขนาดการค้าขายในสมัยนั้นมีเพียงใด วิศวกรศุลกากร ก็ต้องเป็นไปตามที่เห็นกันว่าดีที่สุดในสมัยนั้น จะเอาลักษณะในปัจจุบันเข้าไปเปรียบเทียบแล้วนึกเอาว่า ทำไมไม่ทำอย่างนั้นอย่างนั้นย่อมไม่ได้ด้วยเอง การศึกษาหาความรู้เรื่องโบราณที่เรียกกันว่าประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่อยู่ที่รัฐของเก่าเอาไว้เป็นครูเพื่อจัดการแก้ไขในปัจจุบันให้ก้าวหน้าเท่านั้น

การบังคับบัญชาการศุลกากรในสมัยรัชกาลที่ ๔ จะมีอย่างไรทราบไม่ได้ชัด จะต้องอนุมานเอาตามหลักฐานเท่าที่มีอยู่ก่อน ตั้งกรมศุลกากรเป็นเรื่องยกขึ้นเล่า กล่าวคือ

การเก็บภาษีศุลกากร ภายหลังเมื่อได้เลิกเก็บค่าธรรมเนียม

(๑) British Consul Report on the Trade of Siam in 1866, No. 17

ปากเรือครั้งทำสัญญากับเซอร์ยอนเบาริงแล้ว แยกเป็นภาษา
 เขาร้อยชักสามส่วนหนึ่ง ขึ้นกรมกลาโหม ภาษาข้าวขาออก
 ขึ้นกรมท่า ส่วนภาษาเบ็ดเสร็จเป็นภาษาผูกขาด เห็นจะขึ้นต่อ
 พระคลังสินค้า เพราะความปรากฏในหนังสือ Bangkok Calender
 ปี พ.ศ. ๒๔๑๓ ว่า ภาษาข้าวขึ้นกรมท่า สินค้าเบ็ดเสร็จ อกร
 กักรับทำ พริกไทย พระยาโชดิก ๆ (พุก โชดิกพุกน) รับ
 ทำ เกลือ พระยาโชดิก (เถียน โชดิกเสถียร) รับทำ และ
 ในหนังสือ Siam Directory, Year 1878 (พ.ศ. ๒๔๒๑)
 ว่า สารวัตรภาษาเข้า กัปตัน เอฟ. จี ฮิกส์ ขึ้นกลาโหม
 (Inspector of Imports, Captain F.G. Hicks) สารวัตรขาออก
 กัปตัน เอฟ. ซี. เอ เลย์เซอร์ ขึ้นกรมท่า (Inspector of Ex-
 ports, Captain F. C. A. Leyser) พระคลังสินค้า (Board of
 Trade) พระยาศรีพิพัฒน์ ๆ ที่เล่ามาเป็นเรื่องศุลกากรท่ากรุง
 เทพ ๆ ส่วนท่าในหัวเมือง ขึ้นอยู่กับกรมมหาดไทยและ
 กลาโหม มีหลักฐานให้ทราบได้จากบัญชีรายชื่อเมืองขึ้นกลาโหม
 และมหาดไทย ซึ่งตั้งเรียกชักภาษาทั้งขาเข้าและขาออก เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๒๗ ดังได้ตีพิมพ์ไว้เป็นภาคผนวกท้ายหนังสือนี้แล้ว
 และยังเป็นภาษาผูกขาดจัดเก็บ คือเจ้าเมืองกรมการท่าบ้าง จิน
 รับผูกขาดไปกับภาษาพื้นบ้าง ข้อแปลกที่ยังไม่ทราบเหตุผลอีก
 อย่างหนึ่ง ก็คือภาษาร้อยชัก ๓ ทางท่ากรุงเทพฯ ๆ โฉนจึงขึ้นอยู่กับ
 กักรมกลาโหม เพราะท่ากรุงเทพฯ ๆ ขึ้นอยู่กับกรมท่า ส่วน

กรมกลาโหมเห็นว่าหัวเมืองทางบกขี้ได้เท่านั้น ข้าเงินค่าภาษีร้อยชักสามที่เก็บได้ทางท่ากรุงเทพ ฯ เมื่อจุลศักราช ๑๒๔๕ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้แจกจ่ายข้าราชการกรมท่ากลางปีละ ๑๕ ชั่ง และกรมท่าซ้าย ๑๐ ชั่ง ดังนี้ จึงทำให้เขาใจไม่ได้ว่าทำไมภาษีร้อยชัก ๓ จึงขนกลาโหม

ในระยะตอนนั้น จนถึงเมื่อตั้งเป็นกรมศุลกากรและรวมกรมเก็บภาษีขาเข้าขาออกอยู่ในบังคับบัญชากรมเดียวกัน แม้เป็นเรื่องไม่สู้ช้านานอะไรนักก็จริง แต่เรื่องออกจะยุ่งมาก เพราะเป็นตอนหัวต่อหัวเสียที่จะเปลี่ยนแปลงมาเป็นกรมศุลกากรในปัจจุบัน ควรที่จะมีหลักฐานพอให้สืบสาวเอาเรื่องได้ติดต่อกัน การกลับเป็นตรงกันข้าม หาหลักฐานอะไรมาเล่าไม่ได้มาก เพราะฉะนั้น เรื่องที่จะเล่าต่อไป ส่วนมากได้มาจากคนเก่า ๆ ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในกรมศุลกากรเล่าให้ฟัง แต่ผู้บอกบังคับก็ถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว อาจมีบกพร่องด้วยประการทั้งปวง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ การเก็บภาษีขาเข้าและภาษีขาออกเบ็ดเสร็จ รวมขึ้นอยู่กับกรมศุลกากร ส่วนภาษีขาเข้าออกยังขึ้นอยู่กับกรมท่า มีพระยาพิพิธโกศัย (โค สุจริตกุล) เป็นเจ้าหน้าที่ ที่อ้างเอา พ.ศ. ๒๔๒๒ เป็นปีตั้ง เพราะในปีนั้นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (ชุ่มพร บุนนาค) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาภาสกรวงศ์ ฯ ย้ายจากตำแหน่งข้าหลวงออกโฉนดมาอยู่ในกรมศุลกากร ซึ่งได้ความว่าบังคับบัญชาแต่ภาษีขาเข้ากับภาษี

เบ็ดเสร็จขาออกเท่านั้น เพราะปรากฏในเอกสารลงฉบับลงปี
 จุลศักราช ๑๒๔๖ (พ.ศ. ๒๔๒๗) เรียกว่าผู้บัญชาการภาษีขา
 เข้าขาออก (ไม่รวมข้าวขาออก) ในตอนนั้นยังไม่มีคำว่าศุลกากร
 ได้ความว่าคำศุลกากรนั้น เจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นผู้คิดขึ้นเพื่อ
 ให้ตรงกับคำว่า Customs ในภาษาอังกฤษ คำว่าศุลกากรจะ
 ประกาศใช้ขึ้นเมื่อใด ค้นหาหลักฐานอะไรไม่ได้ เข้าใจว่าจะ
 ไม่ได้ประกาศใช้เป็นทางราชการโดยตรง เพราะในหนังสือราชการ
 เองสมัยนั้น ทางฉบับก็ใช้เป็นกรมศุลกสถานก็มี เช่น เมื่อ
 จุลศักราช ๑๒๕๐ (พ.ศ. ๒๔๓๑) มีคำว่า “อธิบดีผู้บัญชาการ
 กรมศุลกากร” แต่ในหนังสือของกระทรวงการต่างประเทศฉบับ
 หนึ่ง เรียกว่าผู้บัญชาการกรมศุลกสถาน พ.ศ. ๒๔๓๒ เรียก
 ว่าผู้บัญชาการกรมศุลกากร (ไม่มีคำว่าอธิบดี) พ.ศ. ๒๔๓๓
 เรียกว่า พณ ฯ ที่เกษตรราธิบดีผู้บัญชาการศุลกากร เพราะฉะนั้น
 คำศุลกากรจะต้องเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ภายหลัง พ.ศ. ๒๔๒๖
 และก่อน พ.ศ. ๒๔๓๑

กรมศุลกากรเดิมจะขึ้นอยู่กับกรมใดกระทรวงใดในสมัยที่
 เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ดำรงตำแหน่งอธิบดี ก็ทราบไม่ได้ ทราบ
 แต่ว่าเมื่อจุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๒๙) กระทรวงเกษตรรา
 ธิการได้บังคับบัญชา “การโรงภาษี สินค้าขาเข้าขาออก” ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ยกไปขึ้นกระทรวงพระคลังซึ่งแยก
 ออกจากกรมท่า คือกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘

ข้อที่ กรม สุลตากร ไปขึ้น อยู่กับกระทรวงเกษตรราชการก็ไม่แปลก เพราะ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ได้ว่าการเกษตร แต่เมื่อครั้งยังดำรง ตำแหน่งอธิบดีกรมสุลตากรอยู่ ข้อที่แปลกก็คือในประกาศตั้ง ตำแหน่งเสนาบดี ลงวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) เรื่องกรมสุลตากรว่า “การโรงภาษีสินค้าเข้าขาออก” แยก กับที่เรียกในหนังสือราชการมาแล้วแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ ว่าอธิบดี ผู้บัญชาการกรมสุลตากร เมื่อพระยาภาสกรวงศ์ย้ายไปดำรง ตำแหน่งเสนาบดีเกษตรพาณิชย์การแต่ตำแหน่งเดิยแล้ว เห็น จะเป็นปี พ.ศ. ๒๔๓๕ นี้เอง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภ ฯ เมื่อครั้งยังดำรง พระยศเป็นกรมหมื่น มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสุลตากร ตอน นี้ได้ความว่าการเก็บภาษีขาเข้าขาออก ซึ่งแยกเป็นอีกส่วนหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ยังเรียกว่าตำแหน่งอธิบดีภาษีเข้าคอเวอเมนต์ อยู่^(๑) และในปีเดียวกันนี้การเก็บภาษีขาเข้าจึงมารวมอยู่ในกรม สุลตากรโดยบริบูรณ์ เพราะปรากฏในหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ ฉบับลงวันที่ ๒๑ เมษายน ค.ศ. ๑๙๒๘ กัดเอาข้อความที่ลง ไว้ในฉบับลงวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๑๙๒๒ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

(๑) ในประกาศข้อบังคับบัญชาการศุลกากร ร.ศ. ๓๓๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔ กฎหมายในรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๕ หน้า ๓๒๕๗) ก็อ้างแต่ ภาษีขาเข้าร้อยชั่งสามตะกั่วขาออกเบ็ดเตล็ดรั้งหัวเมืองเท่านั้น ไม่ กัดว่าถึงภาษีขาเข้า และยังไม่ใช่คำว่าศุลกากร

ว่าใน “ กรมภาษีอากร (เขียนว่า Revenue Department จะ
 หมายความว่ากรมอะไรไม่ทราบ) ได้มีการเปลี่ยนแปลงกันมาก
 โดยยกกรมข้าว (Rice Department) มาอยู่ในบังคับบัญชาของ
 ผู้บัญชาการศุลกากร (ยังไม่ใช้คำว่า Director General) เพราะ
 ฉะนั้นงานสองแผนกนี้ ซึ่งแต่เดิมมีเจ้าหน้าที่บังคับบัญชาแยกกัน
 เป็นสองคนนั้น บัดนี้รวมกันอยู่ในคนเดียว ”

เมื่อรวมความเรื่องกรมศุลกากรในตอนนี้ คงยุติได้ว่า การ
 ศุลกากรซึ่งแต่ก่อนแยกการบังคับบัญชากันอยู่กับกรมต่างๆ ได้มา
 รวมกันเป็นแห่งเดียว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ สมัยพระเจ้าบรมวงศ์
 เชอ กรมขุนพิทยลาภ ฯ เป็นอธิบดีกรมศุลกากรขึ้นกระทรวง
 พระคลังมหาสมบัติ ก่อนหน้านั้นกรมศุลกากรแยกเป็นภาษา
 เข้าขึ้นกรมกลาโหม ภายหลังภาษาเข้าและภาษาออกเบ็ดเสร็จ
 มารวมขึ้นกระทรวงเกษตรราชการ (ระหว่างที่ยังไม่ขึ้นกับเกษตร
 สมัยเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นผู้บัญชาการและอธิบดี เห็นจะขึ้น
 กับกระทรวงการต่างประเทศ) ภาษาข้าวขึ้นกรมท่า เรืองม
 เพียงเท่านั้น แต่เมื่อค้นคว้าหาหลักฐาน ว่าจะเพาะตัวผู้เขียน
 ดูกี่อยู่

บัดนี้จะได้กล่าวถึงตัวที่ทำการศุลกากร แต่เดิมมาที่ทำการ
 ศุลกากรอย่างที่ฝรั่งเรียกว่า Customs House คงไม่มี นอกจาก
 ตำนานอันคงได้เล่าไว้ที่อื่นแล้ว ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอน
 ต้นเมื่อมีเรือกำปั่นเข้ามา ก็ต้องไปจอดทอดอยู่ที่หน้าจวนของ

เจ้าพระยาพระคลัง เพราะฉะนั้นในหนังสือสนธิสัญญาที่ทำกรัง
 เซอร์ยอนเบาริง ตอนที่ว่าด้วยกฎหมายเรื่องเก็บภาษีข้อ ๑ จึงมี
 กล่าวไว้ว่าจะต้องปลูกโรงภาษีให้ใกล้ท่าเรือจอดพอสสมควร แสดง
 อยู่ว่าแต่ก่อนนั้นคงไม่มีโรงภาษี ถึงแม้ว่าภายหลังหนังสือสนธิ
 สัญญานี้จะได้มีการสถาปนาขึ้นแล้ว แต่จะตั้งอยู่ที่ไหนก็ไม่
 ทราบอีก มาทราบได้แน่นอนก็ราว ๕๐ ปีกว่าที่ล่วงมานี้ (ราว
 จุลศักราช ๑๒๔๗ พ.ศ. ๒๔๒๘) ว่าที่ทำการศุลกากร เวลานั้น
 เรียกว่าโรงภาษี ตั้งอยู่ปากคลองผดุงกรุงเกษมแก้มใต้ตรงที่เป็น
 ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้แบงก์เดียนั้น ว่าเป็นเรือนปั้นหยา
 ชั้นเดียวหันหน้าลงแม่น้ำ ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 พระราชทานที่หลวงซึ่งเป็นโรงภาษินี้แก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์
 เจ้าอิศริยาภรณ์ เพื่อทำตึกให้ฮ่องกงแอนด์เซี่ยงไฮ้แบงก์เช่า
 (พระราชหัตถ์เลขาในรัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าพนักงานพระคลังมหา
 สมบัติลงวันที่ ๓๑^๕ ๔ ค่ำ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก^๖ ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑)
 จึงได้ย้ายโรงภาษีมาตั้งณที่ซึ่งเป็นกรมศุลกากรในบัดนี้ สถานที่
 ตรงนี้เดิมเป็นตึกจีน (ยังมีซากเหลืออยู่บ้างบางตอน หลังกรม
 ศุลกากรเดียนั้น) เป็นที่ของนายนุดอาหารบริรักษ์ ภายหลัง
 ตกมาเป็นของหลวง เมื่อย้ายมาอยู่ที่แรก ตั้งอยู่ที่ตึกจีน
 หลังกลาง ภายหลังจึงสร้างเป็นเรือนปั้นหยา ๒ หลัง ตั้งอยู่
 คนละแ่ง หลังหนึ่งเป็นที่ทำการภาษีย่อยซีกสาม ซึ่งพระยา
 ภาศกรวงศ์ ฯ เป็นผู้บังคับบัญชา อีกหลังหนึ่งเป็นที่บัญชาการ

ภาษัชวาทออก ซึ่งพระยาพิพิธโภคัยบัณฑิตย์ แยกกัน
 เป็นคนละส่วน แล้วจึงได้สร้างที่ทำการศุลกากรให้ชื่อว่าศุลก
 สถาน เป็นตึกซึ่งเห็นอยู่ทุกวันนี้ ตึกหลังนี้มีมิสเตอร์กราสส์
 นายช่างชาวอิตาเลียนเป็นผู้ออกแบบรับเหมารสร้าง และเห็นจะ
 สร้างขึ้นเมื่อในราวจุลศักราช ๑๒๔๖ (ตรงนั้นคนเก่าที่เล่าให้
 เขียนฟังเห็นจะจำปีผิด เพราะขัดกับที่ว่าไว้ข้างต้นว่า เมื่อ
 จุลศักราช ๑๒๔๓ ยังอยู่ที่ฮ่องกงเซ็งไฮ้เบงก) เพราะในตอน
 คนยังเรียกกันว่า “โรงภาษีซึ่งทำใหม่” อยู่ ที่ถูกเวลาที่สร้าง
 ศุลกสถานเสร็จจึงเป็นปีภายหลัง จุลศักราช ๑๒๕๐ (พ.ศ. ๒๔๓๑)
 เพราะมีหลักฐานอยู่ในหนังสือ Bangkok Times Guide Book ที่
 พิมพ์เมื่อปี ๑๘๕๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) กล่าวชมศุลกสถานที่สร้าง
 ใหม่ ว่า “เป็นสถานทิ้งดงามแห่งหนึ่ง ในบรรดาสถานที่
 ซึ่งสร้างขึ้นในกรุงเทพฯ ฯ ภายในระยะสิบปีที่ล่วงมานี้ และตั้ง
 อยู่ริมแม่น้ำในที่สง่าผ่าเผย เนื้อที่ซึ่งใช้เป็นท่าเรือ กุดังสินค้า
 ตัวที่ทำการตึกเฉลียงข้าง, ที่อยู่เจ้าพนักงานและอื่นๆ ซึ่งเกี่ยว
 ข้องกับศุลกสถานโดยตรง (แสดงว่ายังมีที่ทำการของคนอื่นด้วย)
 มีขนาดกว่า เอเคอร์ (ราว ๓-๔ ไร่) ทำเรื่องทางสะดวกบาง
 ประการสำหรับขนถ่ายสินค้าจากเรือลำเลียง แม้เรือกลไฟใหญ่
 ก็น้ำลึก ก็เข้าเทียบท่ากลางถ่ายขนสินค้าได้ ตอนท่อมี่โรง
 พักสินค้าและที่ทำการเจ้าพนักงาน ก็มีรั้วรางขนาดเบาซึ่งนอก
 จากใช้ในการขนสินค้า ยังใช้บรรทุกน้ำจากแม่น้ำไปจ่ายตามเรือน

ที่พักของเจ้าพนักงานในเวลานอกราชการ ตัวตึกใหญ่นี้รูปทรง
งดงามมีสามชั้น โดยมากใช้เป็นที่พักการของเจ้าพนักงานกรม
เกษตร^(๓) มีสะพานข้ามติดต่อกับที่ทำการศาลากลางทางด้านตะวัน
ตก (ที่ถูกเห็นจะเป็นสะพานทิศเหนือ) ซึ่งเป็นตึก ๒ ชั้นเป็น
ที่ทำการภาษีเข้าขาออก (ยังมีตัวหนังสือบอกว่า Import and
Export Department ไว้ที่หน้าบรรณตัวตึกหลังนี้) ในบริเวณ
ศาลากลางนี้มีเรือนที่พักสาวตรีใหญ่ของกรมศาลากลาง และเจ้า
พนักงานชั้นผู้น้อย

“ผู้เป็นหัวหน้าบังคับบัญชาการศาลากลาง คือ พระยาภาสกรวงศ์
ซึ่งบ้านของท่านอยู่เหนือขึ้นไปทางแม่น้ำฝั่งตะวันตก ราชการ
ศาลากลางมีเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมขึ้นเสมอ เพื่อให้เหมาะแก่ขนาด
การค้าขายของประเทศไทยซึ่งกำลังเจริญขยายตัว จำนวนเจ้า
พนักงานจึงเพิ่มขึ้นมาก คาดกันว่าที่ว่างซึ่งมีเหลืออยู่ในบริเวณ
กรมศาลากลาง ในเวลาไม่ช้าจะต้องลดน้อยลงไปมาก เพราะ
ทางการกำลังดำริจะจัดสร้างคลังสินค้ามีที่ถ้ำบนชน” (เห็นจะ

(๓) ชั้นที่สามนับจากพื้นล่าง หมายความว่าเดิมใช้เป็นที่เต็นท์ราชอาว

ต่างประเทศ เป็นอย่างการเต็นท์ราชอาวของกระทรวงการต่างประเทศ
เครื่องประดับมีกระจุกเงาแผ่นใหญ่ ๆ โคมระย้าแก้ว ฉากรูปต้นน้ำยัง
เหลือตั้งมา จนเก่าชราคร่ำคร่าไปแล้ว จึงได้รื้อถอนไปในราว

หมายความว่า King's Warehouse มากกว่า Customs Bonded Warehouse)

ที่ทำการกรมศุลกากรตั้งที่หนังสือ Bangkok Times Guide Book พรรณนามานี้ ตัวตึกใหญ่ยังคงรูปอยู่ จะมีเปลี่ยนแปลงแก้ไขไปบ้างตามเหตุการณ์ก็เป็นแต่ส่วนย่อยจึงไม่จำเป็นต้องกล่าว

ที่หนังสือ Bangkok Times Guide Book ชมศุลกสถานว่าเป็นตึกงดงามในสมัยนั้น ก็เห็นจะจริง เพราะทางราชการเคยใช้ศุลกสถานตอนชั้นที่ ๓ เป็นสถานที่เดินรำของชาวต่างประเทศในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา แม้อ้อมในสมัยพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ ฯ เป็นอธิบดีกรมศุลกากร ก็เคยใช้ศุลกสถานเป็นที่เดินรำในงานเฉลิมพระชนม์พรรษา ๒-๓ ครั้ง รวมทั้งงานสมโภชเมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชเสด็จกลับจากยุโรปคราวแรกด้วย เรื่องงานเดินรำในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา พบหนังสือเรื่องหนึ่งเล่าว่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ (ท้วม บุนนาค) เคยจัดให้มีขึ้นที่บ้านของท่านก่อน คือเชิญชาวต่างประเทศไปเดินรำเป็นการประชุมเฉลิมพระเกียรติในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่การเดินรำของชาวต่างประเทศย้ายมาเดินกันที่ศุลกสถานก็ไม่แปลก เพราะการภาษีขาเข้าออกก็ขึ้นอยู่กับกรมท่า ถึงจะยังไม่ได้รวมกันกับภาษีขาเข้า แต่งานก็ทำรวมกันอยู่ในที่เดียว ทั้งศุลกสถานในเวลานั้น จะเป็นที่เหมาะด้วยประการทั้งปวง เพราะงดงามสง่าผ่าเผย และอยู่ในทำเลที่ชาวต่างประเทศตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วย

๗- กรมศุลกากรสมัยพระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าพร้อมวงศ์อิศราช เป็นอธิบดี และต่อมา

การศุลกากรได้มารวมอยู่ในกรมศุลกากรทั้งขาเข้าและขาออก
ในสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนพิทยลาภ ฯ ดำรงตำแหน่ง
อธิบดี แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้นทรงว่ากรมศุลกากร
ได้ปีเดียว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายไปรับราชการใน
ตำแหน่งอื่น ส่วนราชการกรมศุลกากร โปรดให้พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าพร้อมวงศ์อิศราช เมื่อครั้งยังมีพระนามเดิมว่าหม่อม
เจ้าพร้อม และรับราชการเป็นรองอธิบดีกรมบัญชีกลาง มา
เป็นอธิบดีกรมศุลกากรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖

นับแต่นั้นมา งานกรมศุลกากรได้เจริญขึ้นโดยลำดับ เงิน
ภาษีศุลกากรที่เก็บได้ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ คือในปีที่พระองค์เจ้า
พร้อมวงศ์ ฯ มาเป็นอธิบดี เก็บได้รวมด้วยกัน ๒,๖๖๖,๐๐๐ บาท
ถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ เก็บได้ ๘,๐๓๓,๐๐๐ บาท เพิ่มขึ้นดั่งสิบเท่า
ตัว นอกกรมศุลกากรยังมีหน้าที่จัดเก็บเงินภาษีภายใน ซึ่ง
ได้รับโอนมาจากกรมสรรพภาษี ดังได้เล่าไว้แล้วในตอน ๔ และ
ยังเป็นผู้จัดซื้อแผ่นดินให้แก่กรมฝิ่นหลวงแผ่นดินหนึ่ง และเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๔ โปรดให้รวมการสุราซึ่งเดิมรวมอยู่ในกรมฝิ่น มา
รวมอยู่ในกรมศุลกากรอีกกรมหนึ่ง ถึงวันที่ ๖ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จึงให้พระยาสุพรรณ-

สมบัติ (ดิณ บุนนาค) มาเป็นผู้ทำการแทนอธิบดีกรมศุลกากร ถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุพรรณ-สมบัติออกไปรับราชการเป็นอัครราชทูตประจำกรุงโตเกียวประเทศ ญี่ปุ่น ต่อมาอีกปีหนึ่งจึงโปรดให้พระยาชัยสุรินทร (ตาล บุนนาค) มาเป็นผู้ทำการแทนอธิบดี ถึง พ.ศ. ๒๔๖๒ โปรดให้พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ ออกจากราชการ และให้พระยาชัยสุรินทร เป็นอธิบดีแทน ถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระยาชัยสุรินทรออกจาก ตำแหน่งอธิบดี และให้พระยาเสวกวรยุดัก (กิมสวน รักตบุตร) เจ้ากรมกองภาษีเป็นผู้ทำการแทนอธิบดีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ และเป็นอธิบดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๘ พระยาเสวก วรยุดักก็ออกจากตำแหน่งอธิบดี จึงโปรดให้ย้ายหม่อมเจ้าวิวัฒน-ไชยไชยันต์จากกรมสรรพากรมาเป็นอธิบดี ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ ม.จ. วิวัฒนไชยย้ายไปรับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายไทยใน กระทรวงการคลัง น. อ. อ. หลวงกาจสงคราม (เทียน เก่ง ระดมยิง) รัฐมนตรี จึงมาเป็นอธิบดีด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง เมื่อ ปลาย พ.ศ. ๒๔๘๑

แบ่งส่วนราชการ

ราชการในกรมศุลกากร สมัยเมื่อพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ ทรงเป็นอธิบดีในปีแรก ได้มีหัวหน้ากรงานของเดิมแยกออก

เป็นหลายแผนก คือ (๑) พระมดุงสุตถกฤตย์ (ม.ร.ว. หนู อิศรางกูร ภายหลังเป็นพระยาอิสริพงษ์โสภณ) เป็นผู้รักษาการ กองบัญชาการและกองภาษีขาออกเบ็ดเสร็จแผนกหนึ่ง (๒) พระสาธิตยากรพิพัฒน์ (ม.ร.ว. เจริญ อิศรางกูร) เป็นหัวหน้า กองภาษีข้าวขาออกแผนกหนึ่ง (๓) หลวงราชายสาธก (ดา- คอสตา) เป็นหัวหน้ากองภาษีขาเข้าและตรวจการภายนอก มี ตรวจจับเรือเข้าออกเป็นต้นแผนกหนึ่ง (๔) นายเควีตวิลเลียม ตำแหน่งที่ปรึกษากรมศุลกากร และเป็นผู้ตรวจการในกองตีราคา และกองรับเงินอีกแผนกหนึ่ง^(๓) เมื่อพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ มาเป็นอธิบดีแล้ว ได้จัดแบ่งแยกงานกรมศุลกากรออกเป็น (๑) กองบัญชาการ (สำนักงานเลขานุการกรมในปัจจุบัน) (๒) กองภาษีขาเข้า (๓) กองภาษีขาออก (รวมภาษีข้าวและ ภาษีเบ็ดเสร็จขาออกเข้าด้วยกัน) เมื่อโอนการเก็บภาษีภายใน และการภาษีสุรา ได้แบ่งงานสองประเภทนี้ออกเป็นอีกสองกอง รวมด้วยกันเป็น ๕ กอง มาภายหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้แยกงาน จดทะเบียนสินค้าขาเข้าขาออกจากกองภาษีขาเข้า มาตั้งเป็นกอง

(๓) ในสยามใต้แรกไทรปี ๓๘๘๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) สมัย เจ้าพระยาภาศกรวงศ์เป็นอธิบดี มีรายชื่อเจ้าพนักงานดังนี้ :—

กรมศุลกากร	พระยาภาศกรวงศ์
ตำรวจตรีใหญ่	หุดวงราชายสาธก
เจ้ากรม	พระมดุงสุตถกฤตย์

อิสสระชนอกกองหนึ่ง เรียกว่ากองรายงาน มีหน้าที่ตรวจการเก็บ
ภาษีสินค้าขาเข้าขาออกที่เจ้าหน้าที่ได้จัดเก็บภาษีไว้แล้วว่าจะได้
คิดเงินภาษีและค่าธรรมเนียมต่างๆถูกต้องตามจำนวนและราคาสิน
ค้าหรือไม่อย่างหนึ่ง และจัดทำบัญชีจำนวนสินค้าที่ได้ขนเข้าขน
ออกทั่วพระราชอาณาเขตต์อีกอย่างหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ รัฐบาล
ไทยได้ทำความตกลงกับนานาประเทศ ว่าด้วยการทำใบขออนุญาต
ขนสินค้า ให้ลงน้ำหนักสิ่งของด้วย เพื่อประโยชน์รวบรวม
สถิติพยากรณ์สินค้าขาเข้าขาออกได้บริบูรณ์ซึ่งเป็นมาจนทุกวันนี้
(มาในสมัยพระยาเสวกรายตุตต์เป็นอธิบดี เปลี่ยนชื่อกองรายงาน
เป็นกองสถิติและแยกงานตรวจสอบการเก็บภาษีออกจากกองสถิติ

ปลัดกรม	หดวงพินิจวิเทศภัณฑ์
ที่ปรึกษา	นายดีวิตเดียม
ผู้จัดการฝ่ายไทย	เจ็ดวิถวน
เจ้าพนักงานรับเงิน	ไฮวี่ฮอง

กรมข่าว ในบังคับบัญชาของพระยาพิพิธโกศัย

ผู้เก็บภาษี พระยาสวัสดิ์ความดิษฐ (ภายหลังเป็นพระยา
โชติกราชเศรษฐี พัก โชติกสวัสดิ์)

สารวัตร พระยาส่มุท บุรานุรักษ์ (สิ้น
สมุทสิน)

” ” ม.ร.ว. เมื่อก (ภายหลังเป็น
หลวงสมบัตย์บุญผล)

ตั้งเป็นกองศุลกากรขึ้นอีกกองหนึ่ง) ในคราวเดียวกันกับที่แยก
งานจดทะเบียนสินค้าจากกองขาเข้ามาตั้งเป็นกองรายงานขึ้นนั้น
ได้แยกแผนกรับเงินภาษีจากกองขาเข้าตั้งขึ้นเป็นกองอิสระอีก
กองหนึ่ง เรียกว่ากองรับเงินภาษี (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นกอง
เก็บภาษี ในสมัยพระยาเสวกรวายุคต์เป็นอธิบดี และเปลี่ยน
เป็นรองเก็บอากร ในสมัย ม.จ. วิวัฒน์ไชยเป็นอธิบดี) ต่อมา
รวมกองภาษีขาเข้าและกองภาษีขาออกฝ่ายทำการภายในเข้าเป็น
กองเดียว เรียกว่ากองภาษี (เปลี่ยนเป็นกองพิธีการเข้าออก
ในสมัย ม.จ. วิวัฒน์ไชยเป็นอธิบดี) รวมกองภาษีขาเข้าและ
กองภาษีขาออกส่วนทำการภายนอก มีการตรวจปล่อยสินค้าเป็น
ต้น ตั้งเป็นกองตรวจขึ้นอีกกองหนึ่ง (เปลี่ยนชื่อเป็นกอง
สารวัตรในสมัย ม.จ. วิวัฒน์ไชยเป็นอธิบดี) กับยกการตีราคา
สินค้าขาเข้าจากกองภาษีขาเข้า ขึ้นเป็นกองตีราคา ภายหลัง
ในสมัย ม.จ. วิวัฒน์ไชยเป็นอธิบดี ยุบกองตีราคา รวมเข้ากับ
กองพิธีการเข้าออก

เจ้าพนักงานกรมศุลกากรสมัยพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ ๓ เป็น
อธิบดีในระยะต้น ในส่วนที่รับราชการฝ่ายกองภาษีขาออกเป็น
ไทย กิจการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกองนี้ เช่นการจดบัญชีการทำ
ใบขนสินค้าขาออก ใช้จ่ายเป็นภาษาไทย ส่วนกองภาษีขาเข้า
เจ้าพนักงานเป็นชาวต่างประเทศ หรือเป็นผู้ที่มิใช่ชาวต่างประเทศ
แทบทั้งหมด เจ้าหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ ต่างแยกกันเป็นคนละ

พวกไม่ปรองดองกัน เพราะมีทั้งไทย, ฝรั่งเศส, เชื้อฝรั่ง, เชื้อจีน, จีนบ้างบา และมีความเห็นแตกต่างกันไปแทบทุกอย่าง การทำบัญชีก็มีทั้งบัญชีฝรั่ง บัญชีไทย และलगหน้าทีเช่นกองรับเงิน ภาษีกียังมีบัญชีจีนด้วย

เมื่อพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ เข้ามาเป็นอธิบดีครั้งแรก ทรงดำริจะเลิกทำบัญชีฝรั่งและบัญชีจีน คงให้ทำแต่บัญชีไทยอย่างเดียว เพื่อมิให้ต้องทำงานซ้ำกัน แต่นายเดวิดวิลเลียม ซึ่งเป็นที่ปรึกษากรมศุลกากรอยู่ในขณะนั้นคัดค้าน เห็นตรงกันข้ามว่าควรให้เลิกทำบัญชีไทยบัญชีจีน คงทำแต่บัญชีฝรั่งอย่างเดียว ถ้าทำเป็นบัญชีไทยทั้งหมด นายเดวิดวิลเลียมก็ไม่สามารถจะทำการงานสิ่งใดได้ คือหมายความว่าไม่ต้องทำอะไร นายเดวิดวิลเลียมผู้นั้น เป็นที่ปรึกษาของศุลกากรคนแรก พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ เคยตรัสเล่าให้ฟังว่าเป็นผู้มีความสามารถรอบรู้ในการศุลกากรมาก แต่เมื่อไม่พอใจสิ่งใดขึ้น ก็ไม่ทำการงานสิ่งใด โดยอ้างตนว่าเป็นที่ปรึกษา เมื่อไม่มีข้อหาหรือสิ่งใดที่จะปรึกษา ก็ไม่มีงานสิ่งใดจะทำ ถึงเวลาก็มาออฟฟิศแล้วกลับ นายเดวิดวิลเลียมผู้นั้นเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ สมัยเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นอธิบดี รัฐบาลไทยจ้างเข้ามาเป็นเจ้าพนักงานตรวจราคาของศุลกากรมีกำหนดปีครึ่ง ในใบบอกของของพระยามนตรีสุวิวงศ์ ราชทูตไทยณกรุงลอนดอนแจ้งข้อราชการมายังกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๖ ๒ ๒ คำปีชวดสัมฤทธิศก^{๒๓} ศักราช

๑๒๕๐ ว่า “มิสเตอร์เฮาเว็ดเป็นเสมียนใหญ่ในโรงภาษีคอเวอนเมนต์อังกฤษ ได้ชักนำมิสเตอร์วิลเลียมมาให้คนหนึ่ง และมิสเตอร์เฮาเว็ดเต็มใจที่จะอนุญาตปล่อยให้มิสเตอร์วิลเลียมเข้ามากรุงสยามกำหนดในสิบแปดเดือน” ได้ทราบความจากหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ต่อจากที่เล่านี้ว่า เมื่อสิ้นกำหนดสัญญาแล้ว กรมศุลกากรได้ทำสัญญาใหม่กับนายเดวิดวิลเลียม ในตำแหน่งที่ปรึกษา แต่ขอให้ทำการในตำแหน่งไคเรกเตอร์ด้วย ต่อมาไม่สู้ช้านายเดวิดวิลเลียมไม่ยอมทำงานในหน้าที่ไคเรกเตอร์ เพราะสัญญาจ้างให้เป็นที่ปรึกษาอย่างเดียว ในที่สุดนายเดวิดวิลเลียมไม่ได้ทำอะไร คงรับแต่เงินเดือนอยู่ ๕-๖ ปี จนถึง ค.ศ. ๑๘๕๘ (พ.ศ. ๒๔๑๑) หรือ ค.ศ. ๑๘๕๕ รัฐบาลประสงค์จะจัดการปัญหาเรื่องพิกัดอัตราภาษีลงข้อให้เด็ดขาดลงไป จึงว่าจ้างนายเดวิดวิลเลียมอีก จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ จึงได้ออกจากราชการ รัฐบาลจึงว่าจ้างนายเอเดเว็ดแอมโบรส ข้าราชการศุลกากรอังกฤษ เข้ามารับราชการในกรมศุลกากรในตำแหน่งที่ปรึกษาและผู้ช่วยอธิบดี เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๓ นายแอมโบรสลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ นายวิลเลียมนันน์จึงเข้ามารับหน้าที่ที่ปรึกษาและรองอธิบดี เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ และลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ แล้วนายนอร์แมนแมกสเวลจึงได้รับตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแต่ตำแหน่ง

เคียว เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ นายแมกสเวลผู้
 เดิมกรมศุลกากรว่าจ้าง เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕
 เพื่อมาจัดวางระเบียบแบบแผนกองรายงานซึ่งตั้งขึ้นใหม่ และ
 ได้รับราชการอยู่ในตำแหน่งหัวหน้ากองรายงานตลอดมา จนถึง
 วันที่เข้ารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษา นายแมกสเวลได้ลาออก
 เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วใน พ.ศ. นี้เอง
 รัฐบาลจึงได้ว่าจ้างนายดอกเลสเฟรเดอริกเมสมาเป็นที่ปรึกษา นาย
 เมสได้ลาออกเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางราชการ
 จึงขอโอนนายดีเอฟรีฟ ซึ่งรับราชการเป็นที่ปรึกษากรมสรรพ-
 สามัคคีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ มารับราชการเป็นที่ปรึกษากรมศุลกากร
 มาจนบัดนี้

ข้อนกล่าวถึงนายเดวิดวิลเลียมอีก ตามที่หนังสือพิมพ์
 บางกอกไทม์ว่า นายเดวิดวิลเลียม ไม่ยอมทำงาน ในหน้าที่
 ไดเรกเตอร์ น่าจะมีกรณีมาจากเรื่องที่กรมศุลกากรจะเปลี่ยน
 บัญชีฝรั่งมาเป็นบัญชีไทยนี้ด้วยประการหนึ่ง แต่จะมีเรื่องอะไร
 อีกรึที่ทราบไม่ได้ ผู้เขียนเคยพบจดหมายของนายเดวิดวิลเลียม
 ฉบับหนึ่ง จานำซองและส่งทางไปรษณีย์ถึงอธิบดีกรมศุลกากร
 ฟ้องหาอธิบดีกรมศุลกากรว่ามาทำงานที่กรมศุลกากรสาย นี้ก็คง
 เป็นเพราะเกิดความเข้าใจผิดกัน เพราะอธิบดีในตอนเข้าก่อน
 มาทรงงานที่กรมศุลกากร ต้องเสด็จไปราชการอยู่ที่กระทรวง

พระคลังก่อน เมื่อเสด็จราชการทางกระทรวงแล้วจึงได้เสด็จมา
กรมศุลกากร

พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ ๆ ทรงตั้งพระทัยพยายามจะให้นาย
เดวิดวิลเลียมทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อราชการ เพราะได้
เสียเงินเดือนจ้างมาแล้ว จึงต้องงดความดำริที่จะเลิกทำบัญชีฝรั่ง
ในกรมศุลกากรเสีย และเมื่อได้ทรงตรวจดูราชการในกรมศุลกากร
ต่อไปแล้ว ก็ยังมีการขัดข้อง ด้วยหนังสือสำคัญที่พ่อค้า
นำส่งผ่านมือเจ้าพนักงานกรมศุลกากร โดยมากเป็นภาษาอังกฤษ
เช่นบัญชีสินค้าสำหรับเรือและอินวอยซ์กับอื่นๆ ก็เป็นภาษา
อังกฤษโดยมาก แม้จะใช้เสมียนไทยทำบัญชี ก็จะต้องมีคนแปล
ภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศออกเป็นภาษาไทยก่อน ซึ่ง
จะต้องทำงานเป็นสองต่ออยู่เหมือนกัน และการเขียนอักษรฝรั่ง
เลขฝรั่ง (หรืออาหรับ) ลงในบัญชี ก็เขียนได้รวดเร็วกว่า
เสมียนคนหนึ่งอาจทำบัญชีได้หลายเล่ม จึงตกลงให้กองใดที่
หัวหน้ากองเป็นชาวต่างประเทศ คือ กองรับเงิน กองภาษีขาเข้า
กองตราค่า ทำเป็นบัญชีอักษรอังกฤษ กองใดที่หัวหน้ากอง
เป็นไทย คู่กันเคยกับบัญชีไทย มีกองภาษีขาออก ทำบัญชีเป็น
อักษรไทย และเลิกบัญชีไทยบัญชีฝรั่งบัญชีจีนที่ซ้ำกัน ความ
ดำรินั้น นายเดวิดวิลเลียมยอมเห็นด้วย และยังสับสนุน
ประเพณีมาจนถึงขณะที่เขียนนี้

ส่วนพิธีการตรวจเก็บภาษีศุลกากร ในสมัยพระองค์เจ้า

พร้อมพงศ์ ฯ เป็นอธิบดีและต่อมา ได้มีเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง จะยกไว้กล่าวต่างหากในตอนต่อไป ในที่นี้จะขอกล่าวเรื่องงาน พิเศษซึ่งไม่ใช่เนื้อหาของกรมศุลกากร คือ นอกจากเรื่องจัดเก็บ ภาษีภายในตั้งได้เล่าไว้แล้ว ยังมีเรื่องกรมศุลกากรเป็นเจ้าหน้าที่ จัดซื้อฝิ่นดิบให้กรมฝิ่น และเรื่องจัดการภาษีสุรา

กรมศุลกากรได้มีหน้าที่ซื้อฝิ่นดิบมาเก็บรักษาไว้สำหรับขาย ให้แก่นายอากรฝิ่นและกรมฝิ่นตามจำนวนที่ต้องการ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ จึงได้เลิก เปลี่ยนเป็นซื้อ ฝิ่นกับรัฐบาลอินเดียโดยตรง แต่ในมากรมศุลกากรมีหน้าที่เป็น แต่คอยรับฝิ่นเมื่อเข้ามาถึงและส่งให้แก่กรมฝิ่นเท่านั้น กับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้ยกกรมสุราซึ่งเดิมรวมอยู่ในกรมฝิ่นมารวมอยู่ใน กรมศุลกากร (ประกาศกระทรวงพระคลังลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘) จนถึงวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้ โอนกรมสุราไปสมทบกับกรมสรรพากร

๘ - การตรวจเก็บภาษีศุลกากร

ในรายงาน ของ กงสุล อังกฤษว่าด้วยการค้าทางท่ากรุงเทพฯ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ ว่าภาษีที่เก็บแก่สิ่งของที่เป็นสินค้าของประเทศ ไทย รัฐบาลให้มีผู้ ประมุขผูกขาดเป็นเจ้าภาษีไปจัดเก็บเป็น กำหนดตามปกติสองปี เมื่อพ้นกำหนดแล้วก็เรียกประมุขกัน

ใหม่ เจ้าภาษีเหล่านี้มักเป็นกงสีหรือเป็นตัวบุคคล . ที่ทำการ
 กำและเป็นเจ้าของกำปั่นด้วย จะมีเจ้าภาษีที่ไม่ได้ทำการกำและ
 ไม่ได้เป็นเจ้าของกำปั่นนั้นน้อยเต็มที่ เจ้าภาษีเหล่านี้เป็นพ่อค้า
 ใหญ่ส่งสินค้าขาออกซึ่งตนมีสิทธิ์จะเรียกเก็บภาษีเสียเอง เจ้า
 หน้าที่ศุลกากรเป็นแต่ผู้รายงานของเจ้าภาษีเหล่านี้ และ
 มีหน้าที่ส่วนมากเป็นผู้อนุญาตให้เริ่มขนถ่ายสินค้าลงเรือและออก
 อนุญาตปล่อยเรือเท่านั้น ในส่วนสินค้าขาเข้า เจ้าภาษีขาเข้า
 จะส่งคนของตนขึ้นไปบนเรือเพื่อตีราคาสินค้าซึ่งนำเข้ามา และ
 เรียกเก็บภาษีตามราคาร้อยชักสาม เจ้าภาษีขาเข้าเป็นเจ้าของ
 กำปั่นไฟ ซึ่งเดินในระหว่างท่ากรุงเทพฯ ฯ กับเมืองสิงคโปร์
 เดือนละ๒เที่ยว ก็เป็นเจ้าภาษีฝิ่นและเป็นผู้นำของต่างประเทศ
 เข้ามาเป็นส่วนใหญ่ ตามธรรมดาเจ้าภาษีมักจดรายการสินค้าขา
 เข้าลงในรายงานให้ดำไว้ เพื่อประโยชน์ของตน รัฐบาลไม่มี
 เจ้าพนักงานสำหรับสอบสวนให้ได้ตัวเลขที่แท้จริง

นอกนี้ ในเรื่องการขออนุญาตเบิกร่องเรือ กฎหมายท้อง
 นาจุลศักราช ๑๒๑๕ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ว่าถ้าเป็นเรือฝรั่งให้ขอต่
 เจ้าพนักงานศุลกากร ส่วนเรือแขกให้ไปขอต่กรมท่าขวา ถ้า
 เรือจีนให้ไปขอต่กรมท่าซ้าย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าในสมัย
 เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีที่ล่วงมานี้ เจ้าหน้าที่ศุลกากรซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น
 มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำน้อยเต็มที่ จึงค้นหาเอกสารนำมาเล่าได้
 น้อยเต็มที่เหมือนกัน

การตรวจเก็บภาษีขาเข้า สมัยเมื่อเลิกเป็นภาษีผูกขาด เปลี่ยนเป็นเจ้าพนักงานจัดเก็บ แม้เมื่อสมัย ๔๐-๕๐ ปีที่ล่วงมานี้ ได้ทราบว่าไม่ได้ตรวจเก็บภาษีขาเข้าในขณะที่ขนสินค้าลงจากเรือเอาของไป หรือเรียกเก็บภาษีขาออกก่อนที่บรรทุกลงเรือ เมื่อมีเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาจากต่างประเทศ ทางราชการจัดส่งศุลกากรักษ์ ซึ่งเรียกกันว่าโปลิศนา ไปกำกับลำละ ๒ คน ศุลกากรักษ์นั้นสวมเครื่องแบบเหมือนอย่างทุกวันนี้^(๓) จะผิดกันบ้างแต่เครื่องแบบศุลกากรักษ์รุ่นก่อนที่เสื้อเปิดคอเหมือนอย่างเครื่องแบบทหารเรือ แต่บัดนี้เป็นเสื้อปิดคอ ซึ่งมาเปลี่ยนขึ้นเมื่อครั้งพระยาสุพรรณสมบัติเป็นผู้ทำการแทนอธิบดี เพราะเห็นว่าเปิดคอล่างที่สกปรกนักไม่น่าดู เครื่องแบบศุลกากรักษ์นี้เห็นว่าเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เมื่อครั้งเป็นอธิบดีเป็นผู้ให้แบบอย่างนับว่าเป็นเครื่องแบบที่อยู่ยั่งยืนมานานที่สุดถึง ๕๐ ปีเศษจึงได้หมดอายุขัย แต่ก็ยังไม่สูญหายไปทีเดียว เพราะกรมสรรพสามิตก็ยังใช้อยู่ ผิดกับเครื่องแบบของเจ้าพนักงานชั้นนายตรวจและสารวัตร ซึ่งเปลี่ยนมาแล้วได้ ๔ ครั้ง เครื่องแบบนี้ในสมัยพระองค์เจ้าพรหมวงศ์ ฯ เป็นอธิบดี ซึ่งในชั้นเดิมเป็นเสื้อกางเกงขาวหรือดำ เสื้อนั้นเป็นอย่างปิดคอ ติดลูกกระดุมโลหะขนาดโตสักหน่อย ๕ เม็ด หมวกเก็บทรงหม้อตาลพื้นขาว

(๓) เครื่องแบบศุลกากรักษ์เปลี่ยนใหม่เป็นผ้าดี กากี้ ลักษณะคล้ายตำรวจ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอบดำ กระบังดำ มีตราอาร์มแผ่นดินอยู่หน้าหมวก (เขียนตามลักษณะในรูปถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ในรูปถ่ายนั้นมีนายตรวจอยู่ ๑ นาย แต่ที่เป็นไทยมีอยู่คนเดียว คือพระพิทักษ์สมบัติ ซึ่งยังมีตัวอยู่ในเวลานี้) ต่อมาเปลี่ยนเป็นใช้เสื้อและกางเกงขาวสวมหมวกกะโล่ขาว แต่เส้อมีเส้นขาวเป็นลายขดอย่างศุลกากรักษ์ แต่ขนาดเล็กอยู่ที่ข้อมือเสื้อ ซึ่งดูแต่ไกลก็สังเกตเห็น ครั้นแล้วลายเส้นขาวที่ข้อมือก็ค่อยหายไป กลายเป็นเสื้อขาวตามธรรมดา มาเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จเยี่ยมกรมศุลกากร ทางราชการจึงถือโอกาสสั่งให้มีเครื่องแบบขึ้นใหม่ เปลี่ยนเป็นใช้อินทรีนุอย่างข้าราชการพลเรือน มาเปลี่ยนใหม่เป็นครั้งที่ ๓ ในสมัย ม.จ. วิวัฒนไชย และเปลี่ยนเป็นอย่างทุกวันนี้เป็นครั้งที่ ๔ ในสมัย น.อ.อ. หลวงกาจสงครามเป็นอธิบดี สิ่งที่ยังเหลือเป็นโบราณวัตถุอยู่ในเวลานี้ก็อย่างหนึ่ง คือเครื่องกว้านขนสินค้าที่ตั้งอยู่หน้าท่ากลางของศุลกสถาน ก่อนนี้การขนสินค้าจากเรือลำเลียงขนตรงจบหน้าท่า (ดูเรื่องต่อจากนี้) เป็นความลำบาก จึงได้จัดซื้อเครื่องกว้านจากอู่บางกอกคือเมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

ข้อพูดถึงการเก็บภาษีสินค้าเข้าในสมัยนั้น “เป็นธรรมเนียมของเจ้าพนักงานโรงภาษีแต่เดิมมา เมื่อเรือได้เข้ามาถึง และขึ้นบัญชีที่โรงภาษีแล้ว เจ้าพนักงานที่โรงภาษีก็นำใบอนุญาตแก่ผู้บรรทุกสินค้าเข้ามาให้ไปขนของขึ้นไว้ในโรงของเขา แล้ว

เจ้าพนักงานโรงภาษีให้คืนมาตรวจดูของ และเก็บภาษีภายหลัง
จะเป็นของก๊ตหรือเงินก๊ต” (๓) สมัยนั้นขนาดสินค้าที่เข้ามาคงจะ
ไม่มากมาย การควบคุมตรวจตราคงไม่ลำบากนัก แต่พิธีการ
ตรวจเก็บภาษีอย่างนั้นน่าจะมีการหนีภาษีกันได้ง่าย ถ้าสินค้านั้น
เป็นชนิดมีราคาแพง เพราะฉะนั้นทางราชการจึงบังคับให้นำผ้า
ลายที่นำเข้ามา ไปตรวจเก็บภาษีที่ศุลกสถาน ซึ่งคงจะเป็น
ครั้งแรกที่มีขึ้น จึงทำให้พ่อค้าแขกคึกขาว (อยู่ตรงข้ามท่าถนน
ราชวงศ์) เห็นเป็นความเดือดร้อน จึงยื่นเรื่องราวคัดค้านต่อ
กงสุล

ในเรื่องพิธีการภาษีขาออก ก็เป็นอย่างเดียวกัน เมื่อ
บรรทุกสินค้าที่ต้องด้วยพิกัดภาษีขาออกลงเรือแล้ว จึงจะคิดค่า
ภาษีกัน ซึ่งผิดกับเวลานที่ต้องเสียภาษีก่อน จึงจะบรรทุกลงเรือ
ได้ การไปซึ่งข้าวไร่เรือแจวเป็นรูปเรือบดทองแบน บรรทุก
เสมียนไปส่งตามโรงสีไฟ ซึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ ตามรายงานของ
กงสุลอังกฤษว่ามีอยู่ ๓ โรง และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ตามรายงาน
ของพระยาสมุทรบุรณรัักษ์ (สิน) เจ้าพนักงานสารวัตรฝ่ายภาษีข้าว
ว่ามีอยู่ ๒๑ โรง แต่สีบ้างหยุดบ้าง เพราะไม่มีข้าวเปลือกลงมาพอ

(๓) คัดจากเรื่องราวของพ่อค้าแขกลงวันที่ ๗ ๖ ค่ำ มีชวด
สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๔๓๓) ร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษ เรื่องถูก
โรงภาษี บังคับให้นำสินค้าผ้าลายมาจนตรวจรัภาษีร้อยชักสามที่
ศุลกสถาน

๕ บัญชีซึ่งข่าวเพื่อเรียกเก็บภาษ่นั้นใช้กระดาษข่อยเป็นแผ่น ๆ ตีเส้นจดตัวเลขด้วยดินสอดำ

พิธีการตรวจเก็บภาษีศุลกากรได้ลงรูปเป็นระเบียบอย่างทุกวันนี้ขึ้นครั้งแรก ก็ในสมัยพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ เป็นอธิบดี ก็จัดให้เจ้าพนักงานกองภาษีขาเข้าตรวจหนังสือสำคัญต่าง ๆ และคิดเงินภาษีขาเข้าและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ จดลงบัญชีไว้แผนกหนึ่ง แล้วจึงส่งใบขนสินค้าไปให้เจ้าพนักงานกองรับเงิน ตรวจรับเงินไว้และออกใบเสร็จให้ แล้วจึงรับสินค้าไปจากความรักษาของกรมศุลกากรได้ ฝ่ายทางกองภาษีขาออกก็จัดการอย่างเดียวกัน ถึงเวลา ๓ ล.ท. เจ้าพนักงานกองรับเงิน ต้องรวมเงินที่ได้รับไว้ในวันนั้น นำไปส่งฝากแบงก์ไว้ทั้งหมด ห้ามไม่ให้รักษาตัวเงินไว้ในที่ว่าการทางกองภาษีขาเข้าและขาออก แล้วหยุดทำการติดต่อกับคนภายนอกตั้งแต่เวลา ๑๕ น. และตรวจสอบบัญชีต่าง ๆ ที่ได้รับเงินไว้ในวันนั้น รวมเข้ายอดเป็นรายวัน นำไปสอบกับบัญชีกองรับเงิน และจำนวนเงินที่ได้รับนำฝากแบงก์ให้ถูกต้องตรงกันทุกหน้าที่ แล้วจึงจะปิดที่ทำการได้ วันรุ่งขึ้นก่อน ๕ ก.ท. ที่ปรึกษาราชการหรือเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ ต้องตรวจบัญชีรับเงินและจำนวนเงินที่นำส่งแบงก์ในวันที่ล่วงมา ให้ถูกต้องตรงกันทุกวัน ส่วนเจ้าพนักงานรักษาการและตรวจการภายนอก ก็จัดให้ออกรักษาการบนเรือสินค้า และไปตรวจการในที่ต่าง ๆ ไม่ให้รวมกันอยู่ในที่เดียวเหมือนอย่างแต่ก่อน

ระเบียบการตั้งที่พรรณนามานี้ได้ใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็แต่รายย่อย อันเป็นไปตามกาลเทศะเท่านั้น

ใบขนสินค้าขาเข้าสมัยเมื่อราว ๒๕ ปีล่วงมานี้ ถ้าเป็นพ่อค้าจีน ทางการอนุญาตให้จัดรายการเป็นหนังสือจีน แต่ต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษกำกับมาด้วย ๒ ฉบับ เพราะฉะนั้นพ่อค้าจีนจึงจ้างจีนบ้างที่รู้ภาษาอังกฤษ เป็นผู้แปลและเขียนใบขนสินค้าเป็นภาษาอังกฤษให้ ในใบขนสินค้าจะแสดงราคาของที่นำเข้ามาเท่าใด เจ้าพนักงานก็เรียกเก็บภาษีร้อยละสามจากราคาที่แสดงนั้นเสียชั้นหนึ่ง ต่อเมื่อเจ้าพนักงานดูราคาเพิ่มเติมจึงเรียกเก็บภาษีอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นใบขนสินค้าขาเข้าทุกฉบับจึงมีตราบอกเลขที่และวันที่ซึ่งได้เสียภาษี ประทับไว้ถึงสองเลขที่ ผู้เขียนได้เก็บตัวอย่างใบขนสินค้าขาเข้าชนิดนี้ไว้ได้ฉบับหนึ่งใช้กระดาษสีเหลือง พร้อมทั้งเขียนเป็นตัวหนังสือจีนและหนังสืออังกฤษ ลงวันที่ ๑ และ ๘ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๓ การลงจำนวนปริมาณสินค้าในใบขนแต่ก่อนนี้ไม่มีบังคับ เช่น ลูกสาส์ต ๑ หีบห่อ ข้างในมี ๔ หีบ เท่านั้นพอ ไม่จำเป็นต้องลงจำนวนหรือน้ำหนัก มาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ประเทศไทยเข้าร่วมสัญญากับนานาประเทศ ในเรื่องจัดทำสถิติสินค้าให้เป็นแบบเดียวกัน (International Congress of Commercial Statistics) ความจำเป็นในเรื่องต้องแจ้งน้ำหนักสินค้าลงในใบขนจึงมีขึ้นเป็นครั้งแรก การที่จะให้พ่อค้าลงจำนวนน้ำหนักนี้ ดูไม่น่าจะยาก

เป็นอะไร แต่ในสมัยนั้นพิธีการศุลกากรซึ่งจะจัดทำขึ้น ถ้า
 เป็นของใหม่ จะต้องเจรจาทำความตกลงกับผู้แทนนานาประเทศ
 ที่มีไมตรีกันให้ทราบและยอมรับเสียก่อน จึงจะประกาศใช้ข้อ
 บังคับนั้นได้ ในเรื่องเจ้าหน้าที่สินค้าที่กล่าวนี้ แม้เป็น
 เรื่องระหว่างชาติและก็เห็นกันอยู่ว่า เป็นการควรและจำเป็น ก็
 ยังต้องเจรจากับผู้แทนประเทศต่าง ๆ อยู่นานเวลา จึงได้ประกาศ
 ใช้ข้อบังคับนี้ได้ ถึงประกาศรายอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
 แปลงแก้ไขการตรวจเก็บภาษีศุลกากร ก็เป็นไปในทำนองนี้ทุก
 ราย ลางเรื่องจัดทำขึ้น ไม่มีระบุไว้ในข้อบังคับการศุลกากร
 ซึ่งต่อท้ายสนธิสัญญา ก็ต้องเจรจากันนาน กว่าจะได้วางลงเป็น
 ระเบียบข้อบังคับขึ้นได้ เมื่อมีคดีพิพาทกันขึ้นในระหว่างเจ้า-
 พนักงานกับพ่อค้าในเรื่องตรวจเก็บภาษี ก็ต้องอนุโลมให้เป็น
 ไปตามข้อบังคับการศุลกากรที่มีอยู่เท่านั้น จะแก้ไขเพิ่มเติม
 อย่างไม่ได้ บ่อยกล่าวไปโดยถึงสมัยที่มีพระราชบัญญัติศุลกากร
 เป็นเครื่องมือใช้แล้ว แต่กระนั้นยังต้องแก้ไขเพิ่มเติมกันอยู่
 บ่อย ๆ มาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ นายวิลเลียมมัทสันที่ปรึกษากรม
 ศุลกากรคนที่ ๓ ได้ร่างพระราชบัญญัติศุลกากรขึ้น แต่กว่าจะได้
 เสร็จทำความตกลงกับนานาประเทศ เพื่อประกาศใช้พระราช
 บัญญัตินี้กินเวลาถึง ๑๔ ปี มีเรื่องที่เจรจาทารอกันนับจำนวน
 ด้วยหอบโต จึงได้ประกาศใช้เป็น พระราชบัญญัติศุลกากร
 พุทธศักราช ๒๔๖๘ ขึ้นได้

ต่อนี้จะพูดถึงพิกัตอัตรภาษีสินค้าขาเข้าในทางอย่าง จะพูด
 ด้วยภาษีสู่ราต่างประเทศก่อน ในหนังสือสนธิสัญญาฉบับก่อน
 กล่าวไว้ว่าสินค้าขาเข้าต้องเสียภาษีตามราคาหรือเสียเป็นของใน
 พิกัตอัตราร้อยชัก ๓ เพราะฉะนั้นภาษีสู่ราต่างประเทศที่นำเข้า
 มา จึงเสียภาษีขาเข้าตามอัตรานี้ และนำออกซื้อขายได้ทั่วไป
 อย่างสินค้าธรรมดา จึงขายได้ราคาถูก สู่ราโรงเตาสุราที่นายอกร
 ต้มกลั่นออกจำหน่ายก็ต้องขายราคาต่ำเช่นเดียวกัน ผลประโยชน์
 เงินอกรสุราจึงเก็บได้น้อย ผู้เขียนเคยได้ฟังบอกเล่าว่า เวลานั้น
 ราษฎรซื้อสุราต่างประเทศกินกันแทบทุกบ้าน สุราต่างประเทศ
 ขายดี มีผู้ส่งประดังกันเข้ามาขายมาก ทำให้ผู้ที่ไม่ทราบเรื่อง
 แปลกใจกันมากกว่าเหตุไรจึงมีสุราเข้ามามาก แม้แต่ห้างจีนที่เคย
 ส่งแต่สินค้าอย่างอื่น ก็เปลี่ยนเป็นส่งสุราเข้ามาจำหน่าย ภาย
 หลังรัฐบาลจึงได้ทำสัญญาเรื่องสุรากับนานาประเทศ เปลี่ยนอัตร
 เก็บภาษีสู่รา เป็นเก็บตามจำนวนแอลกอฮอล์ในน้ำสุรา สุราที่มี
 จำนวนแอลกอฮอล์ตั้งแต่ ๕๐ ดีกรีลงไป เรียกเก็บภาษีทะเละ ๘
 บาท ๓๗ สตางค์ครึ่ง สุราที่มีจำนวนแอลกอฮอล์สูงขึ้นไป ก็เรียก
 เก็บภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วน และเพิ่มอัตรเก็บภาษีเหล้าเบียร์เหล้า
 องุ่นขึ้นเป็นร้อยละ ๕ ตามราคา และได้ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติภาษีขึ้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ.
 ๒๔๒๘) ขึ้น สำหรับบังคับการจัดเก็บภาษีสู่ราทั้งสุราที่ต้มกลั่น
 ในบ้านเมืองและสุราที่ส่งเข้ามาเป็นอย่างเดียวกัน มาเปลี่ยน

เป็นเก็บตามพิกัตอัคราภาษีสกุลกากรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตั้งแจ้งอยู่ในความปรารภเบื้องต้นแห่งพระราชบัญญัติพิกัตอัคราภาษีสกุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๕ นั้นแล้ว แต่เดิมมาการคัมภีร์สุราในประเทศมี นายอากรรับผูกขาด ไปตั้งโรงคัมภีร์สุราออกจำหน่ายในตำบลต่าง ๆ และนำเงินอากรสุราส่งต่อกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตามจำนวนเงินที่รับผูกขาดไป ภาษีสุราขาเข้าซึ่งเก็บในอัตราร้อยชักสาม เมื่อเจ้าพนักงานสุลกากรเรียกเก็บจากพ่อค้าผู้นำเข้าแล้ว ก็ต้องมอบให้แก่ นายอากรสุรารับไป ตั้งตัวอย่างใบสำคัญรับเงินที่ให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานกรมสุลกากรดังต่อไปนี้

“วันที่ ๒ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๑

“ข้าพเจ้า.....เจ้าภาษีสุราชั้นในกรุงเทพฯ จำนวนปี ร.ศ. ๑๑๑ ทำใบรับเงินให้ไว้ต่อท่านเจ้าพนักงานกรมสุลกากรฉบับที่ ๒ หนึ่งฉบับ ด้วยข้าพเจ้าได้รับเงินรายค่าภาษีสุราต่างประเทศต่าง ๆ ในจำนวนเดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๑ ที่ท่านเจ้าพนักงานกรมสุลกากรที่เรียกภาษีไว้ รวมเป็นเงินตราหมื่นเจ็ดร้อยเก้าสิบบาทกับเก้าสิบบแปดเซ็นต์นั้น และข้าพเจ้าได้รับเงินตราหมื่นเจ็ดร้อยเก้าสิบบาทกับเก้าสิบบแปดเซ็นต์ ไปจากท่านเจ้าพนักงานกรมสุลกากรเสร็จแล้ว

“ข้าพเจ้าได้เซ็นชื่อ (อักษรจีน) ประทับตราให้ไว้เป็นสำคัญ ”

เรื่องการเก็บภาษีสุราต่างประเทศส่งนายอากรนี้ ได้ความ

จากพระสโมสรรณสาร (ชั้น เดชเสนา) ว่า “เริ่มตั้งต้นแต่ปี
จุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๒๘) รัฐบาลจัดเจ้าพนักงานตรวจ
เก็บขึ้นเอง หน้าที่ตกอยู่กับเจ้าพระยาสุรวิงษ์ไวยวัฒน์ (ที่สมุห
พระกลาโหม เหตุด้วยภาษีขาเข้าสมัยนั้นขนกรมกลาโหม) ต่อ
มาเมื่อปี ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๑) รัฐบาลนำออกผูกขาดตัด
ตอน มีเจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาด เงินภาษีสุราต่างประเทศ
ตกเป็นหน้าที่กรมศุลกากรจัดการเก็บ แต่ส่งเข้าพระคลังเป็นราย
ได้ของเจ้าภาษีนายอากรในศกนั้น ๆ

“ภายหลังเมื่อภาษีสุราต่างประเทศเจริญขึ้น และขนออก
ไปจำหน่ายในมณฑลต่าง ๆ มากขึ้น การคั้นภาษีเป็นที่ติดขัด
และเป็นความลำบากแก่เจ้าพนักงาน ต้องชำระว่ากล่าวไม่ค่อย
จะเกิดผล ถึงต้องเป็นถ้อยร้อยความกัน เสนาบัดกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติจึงได้ยกภาษีสุรารายได้จากสุราต่างประเทศเป็น
ของรัฐบาลตั้งแต่ปี ร.ศ. ๑๒๐ หรือ ร.ศ. ๑๒๑ (ที่ถูกร.ศ.
๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เป็นต้นมา”

เรื่อง ที่กรมศุลกากร เป็นเจ้าหน้าที่เก็บเงินค่าภาษีสุราต่าง
ประเทศส่งมอบให้นายอากรสุราดังกล่าวมาข้างต้นนั้น เนื่องมา
จากก่อนเวลาออก ไซ้พระราชบัญญัติภาษีขึ้น ในจุลศักราช ๑๒๔๘
ได้มีประชุมคณะทูตและกงสุลในกรุงเทพฯ ฯ นายเควิดวิลเลียมที่
ปรึกษากรมศุลกากร เป็นผู้ไปนั่งในที่ประชุมแทนเจ้าพนักงาน
ไทย และที่ประชุมได้ตกลงกันให้กรมศุลกากรเป็นเจ้าหน้าที่จัด

เก็บภาษีสุรขาเข้าแทนนายอากรสุรตามกฎหมาย ส่วนนายอากรสุรให้เป็นผู้จัดเก็บแต่ภาษีสุรข้านใน กรมศุลกากรจึงได้เป็นเจ้าของหน้าที่จัดเก็บภาษีสุรขาเข้ามาแต่เริ่มใช้พระราชบัญญัติภาษีข้านในจุลศักราช ๑๒๔๘ แต่เงินภาษีสุรขาเข้าที่กรมศุลกากรเก็บได้ก็โอนไปให้แก่ผู้ที่ได้รับเป็นนายอากรสุร นายอากรสุรจัดคนมากำกับตรวจการเก็บภาษีสุรขาเข้าอยู่ที่กรมศุลกากร จนถึงราว พ.ศ. ๒๔๔๔ กระทรวงพระคลัง ฯ จึงได้ตกลงให้นายอากรสุรรับผูกขาดแต่ภาษีสุรข้านในอย่างเดียว ส่วนภาษีสุรขาต่างประเทศที่กรมศุลกากรเป็นเจ้าของหน้าที่ ก็ให้นำส่งเป็นเงินรายได้ของรัฐบาลอีกส่วนหนึ่ง ไม่ได้โอนให้นายอากรสุรแต่เดิมมา^(๑)

ของที่ไม่ได้เรียกเก็บภาษีขาเข้า ได้ความจากหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ (๒๕ ตุลาคม ๑๘๘๐) ว่า ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๒ เครื่องจักรโรงสีไฟและเรือไฟส่งเข้ามาใช้เองไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า ต่อมาจึงได้เสียภาษีขาเข้าในอัตราตามราคาซื้อขายชักสาม ได้พบข้อบังคับศุลกากรฉบับหนึ่งลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๑) ว่าด้วยของที่นำเข้าไม่ต้องเสียภาษี เห็นควรนำมาลง

(๑) คนที่นายอากรสุรจัดมากำกับตรวจการ เก็บภาษีสุรขาเข้าอยู่ที่กรมศุลกากร ภายหลังเมื่อเลิกโอนเงินค่าภาษีสุรขาเข้าให้นายอากรสุรแล้ว กรมศุลกากร โอนมารับราชการในกรมศุลกากร เป็นเจ้าพนักงานตีราคา

พิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อเปรียบเทียบกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
ว่าได้มีเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ดังต่อไปนี้:—

กฎสำหรับการระหวังกกรมศุคกการ

กฎให้ไว้แก่เจ้าพนักงานกรมศุคกการ ให้ทราบข้อบังคับ
ค่อลงไปใน การที่จะประพฤติกัด้วยหีบห่อและของสำหรับ
กาย ๑ ล๑ ซึ่งจะมาจากต่างประเทศสำหรับบุรุษ ๑ ล๑ ซึ่งมีนาม
ค่อลงไปใน หีบห่อนั้นจะมากด้วยหรือจะไม่ได้มากด้วยกับบุรุษนั้นก็ดี

๑ - พระเจ้าแผ่นดิน

พระองค์เดียวที่มีพระราชนุภาพจะได้รับหีบห่อสิ่งใดไม่ต้อง
เสียภาษี และไม่ต้องเปิดตรวจ ราชานัดตึกะ ออกคำสั่ง
พิเศษมาทุกคราว

๒ - พระบรมราชวงศ์

หีบห่อทั้งหลายไม่ละเว้นจากการตรวจเป็นส่วนบ้าง แม้ถึง
ว่าการนี้จะไม่บังคับอยู่เสมอก็ดี ภาษีต้องเสียในบรรดาสิ่งของ
เว้นไว้แต่ของสำหรับพระองค์ที่กำหนดไว้แล้ว

(คำว่าพระบรมราชวงศ์นั้น รวมทั้งพระบรมราชเทวี พระ
บรมโอรสาธิราชเป็นลำดับชั้นลงไว้ถึงหม่อมเจ้าฝ่ายพระบรมมหา
ราชวงศ์เป็นที่สุด)

๓ - ราชธานี

หีบห่อทั้งหลายไม่ยกเว้นการตรวจเป็นส่วน และมอบให้ โดยไม่ต้องเรียกภาษีสำหรับราชธานีใช้ เมื่อได้รับหนังสือ สำคัญจากมุกของกระทรวงต่างๆ ตามที่สิ่งของนั้นจะส่งไปถึง

๔ - อัครราชทูต ราชทูต อุปทูต และผู้เจรจาทางราชการ

หีบห่อของสำหรับตัวและเสบียงอาหารตรวจแต่เป็นส่วน แม้ถึงว่าสิ่งที่ต้องการนี้ จะไม่บังคับอยู่เสมอ

เสบียงอาหาร	เบียร์เมรัย	} ไม่ต้องเรียกภาษี
น้ำองุ่นเมรัย	สุรา	

๕ - เลขานุการฝ่ายที่ว่าการราชทูตและอัครราชทูต

หีบห่อของสำหรับตัวและเสบียงอาหารตรวจแต่เป็นส่วน แม้ถึงว่าสิ่งที่ต้องการนี้ จะไม่บังคับอยู่เสมอ

เสบียงอาหาร	เบียร์เมรัย	} ไม่ต้องเรียกภาษี
น้ำองุ่นเมรัย	สุรา	

๖ - กงสุลราชการและกงสุลเขเนอรัล

หีบห่อของสำหรับตัวและเสบียงอาหารตรวจแต่เป็นส่วน แม้ถึงว่าสิ่งที่ต้องการนี้ จะไม่บังคับอยู่เสมอ

เสบียงอาหาร	เบียร์เมรัย	} ไม่ต้องเรียกภาษี
น้ำองุ่นเมรัย	สุรา	

๗ - กงสุลพ่อค้า

หีบห่อของสำหรับตัวและเสบียงอาหารตรวจแต่เป็นส่วน

แม้ถึงว่าสิ่งที่ต้องการนี้ จะไม่บังคับอยู่เสมอ

สะเบียงอาหาร	เบียร์เมอร์รี่	} ไม่ต้องเรียกภาษา
น้ำองุ่นเมอร์รี่	สุรา	

๔ - เจ้าพนักงานอื่นในที่ว่าการทูตและกงสุลที่ไม่ได้ทำการค้า

มีตำแหน่งยศตั้งแต่สตูดেন্টหรือนักเรียนขึ้นไป

สะเบียงอาหาร	เบียร์เมอร์รี่	} ไม่ต้องเรียกภาษา
น้ำองุ่นเมอร์รี่	สุรา	

๕ - ราชทูตต่างประเทศมาเยี่ยมเยือนพระนครนี้

เมื่อได้รับความบอกเล่าจากเสนาบดีว่าการต่างประเทศ มีกำหนดที่ราชทูตนั้นจะมาถึง แล้วตรวจของสำหรับตัวนิดหน่อย แม้ถึงว่าสิ่งที่ต้องการนี้จะไม่บังคับอยู่เสมอภาษาไม่ต้องเรียก

๑๐ - คนต่างประเทศที่มีชื่อเสียง

เสนาบดีว่าการต่างประเทศมีคำสั่งไว้ว่า ให้ทราบความนับถือตามธรรมเนียม ภาษาไม่ต้องเรียก

๑๑ - หนังสือราชการสำหรับท่านเสนาบดี และราชทูตไทย

หรือต่างประเทศ

หีบห่อต่างๆ ที่ท่านเสนาบดีหรือราชทูตตั้งกล่าวนั้น เรียกร้องว่ามีหนังสือราชการหรือสมุดหนังสือสำคัญ หรือสิ่งของอื่นๆ ในนั้น มีตราตำแหน่งราชการไทยหรือต่างประเทศประทับมาเมื่อสมควรแล้วให้ส่งไปโดยไม่ต้องตรวจ

๑๒ — ผู้ว่าราชการหัวเมืองตะวันตก และพระยามะลายู

ประเทศราช

เมื่อได้รับคำเล่าบอกจากอัครมหาเสนาธิบดีกรมพระกลาโหม ตามกำหนดที่จะมาถึงของผู้นั้นๆ แล้ว ให้ประพฤติโดยความ นับถือตามธรรมเนียม

๑๓ — ราชทูตไทยเมื่อกลับจากราชการ เป็นที่สุดหรือการ

ทูตพิเศษกลับและข้าหลวง

หีบห่อและของสำหรับตัวตรวจแต่เป็นส่วน แม้วางถึงสิ่งที่ ต้องการจะไม่บังคับอยู่เสมอ ภาษีไม่ต้องเรียก

๑๔ — ภรรยาราชทูตและอื่นๆ ได้รับประโยชน์เหมือนอย่าง สามที่จะได้ เมื่อคำสั่งให้แสดงความนับถือตามเคยนั้น ในการ ตรวจหีบห่อต้องตรวจเป็นส่วน มิได้คิดที่จะมอบหีบห่อนั้นโดย การที่ไม่ตรวจเป็นส่วนได้ แม้อถึงว่าภาษีจะไม่ต้องเรียกก็ดี

กฎให้ไว้ ณ วันจันทร์ ที่ ๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก^{๒๒} ๑๐๘

ผู้บัญชาการกรมศุลกากร

(เซ็น) ภาสกรวงศ์

กระสอบป่านที่ส่งเข้ามาจากต่างประเทศสำหรับบรรจุข้าวเป็น สิ่งของอย่างหนึ่ง ซึ่งแต่เดิมก็ไม่ได้เรียกเก็บภาษีเข้า ด้วย ถือว่าเป็นสินค้าที่จะต้องบรรจุข้าวส่งกลับออกไปต่างประเทศ แต่ ความจริงนั้น กระสอบข้าวก็เป็นสินค้าที่ได้นำเข้ามาซื้อขายกัน

ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ควรจะต้องเสียภาษีขาเข้า ร้อยชัก ๓ ตามพิกัด กรมศุลกากรจึงได้ประกาศจัดเก็บภาษี กระสอบข้าวที่ได้นำเข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๒ ต่อ เมื่อได้บรรจุข้าวออกไปต่างประเทศภายในกำหนด ๒ ปี จึงจะ คั้นค่าภาษีที่เรียกไว้ ต่อมาเมื่อได้มีพระราชบัญญัติอัตราภาษี ศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๘ กระสอบป่านที่นำเข้ามาจึงต้องเสียภาษี ตามพิกัดราคาร้อยละ ๕ แต่การคั้นภาษีในกระสอบที่ส่งกลับ ออกไปยังกงไช่อยู่ ต่อมาจึงได้เก็บภาษีกระสอบป่านที่นำเข้ามา ในอัตราตามราคาร้อยละ ๑ และไม่ต้องคั้นค่าภาษีในเมื่อบรรจุ ข้าวออกไปต่างประเทศ ตามเงื่อนไขที่มีอยู่ในหนังสือสนธิสัญญา ซึ่งทำกับประเทศอังกฤษ

พิกัดอัตราภาษีขาออก

สินค้าที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ แต่เดิมมาต้องเสีย ภาษีขาออก ตามพิกัดอัตราที่มีแจ้งอยู่ในหนังสือสนธิสัญญา ฉบับ พ. ศ. ๒๓๘๕ ว่าจะเพาะข้าว ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ขึ้นไป ห้ามไม่ให้บรรทุกเป็นสินค้าขาออก เว้นแต่การทำนา ได้ผลมีจำนวนเหลือเพื่อ จึงจะอนุญาตให้ส่งเป็นสินค้าออกไปได้ ส่วนที่ซื้อเอาไปกินบ้าง อนุญาตให้เสียภาษีแก่พระคลังสินค้า

เป็นอัตราเกี่ยวนละตำลึง^(๑) อัตราค่าภาษีนี้ ยังใช้อยู่ต่อมาเป็น เวลาช้านาน แม้เมื่อได้ใช้พระราชบัญญัติพิกัตอัตราศุลกากรแล้ว ก็ดี พิกัตอัตราภาษีข้าวขาออก ก็ยังคงอัตราค่าภาษีเป็นเกี่ยวนละ ตำลึงอยู่ โดยทอนจำนวนเกี่ยวนลงเป็นจำนวนหาบ แล้วคิดเฉลี่ย อัตราค่าภาษีเกี่ยวนละตำลึงลงเป็นอัตราจำนวนหาบ เพราะฉะนั้น พิกัตอัตราภาษีข้าวขาออกจึงยื่นอัตราเป็นหาบละ ๑๗.๔ สตางค์ สำหรับข้าวขาว ข้าวกล้องหาบละ ๑๘.๔ สตางค์ ไร่และปลาย ข้าวกล้องหาบละ ๕.๔ สตางค์ และข้าวเปลือกหาบละ ๑๒.๕ สตางค์ เหตุใกรกำหนดพิกัตอัตราภาษีข้าวขาออกจึงต้องมีเศษ ของสตางค์ให้เป็นรูปร่างแก่การคิดคำนวณค่าภาษี ทั้งนี้เพราะ ต้องคิดเฉลี่ยเอาจากพิกัตอัตราเกี่ยวน ละตำลึงทอนลงเป็นจำนวน หาบ เพราะด้วยข้อผูกพันที่รัฐบาลไทยได้มีอยู่กับรัฐบาลต่างประเทศ ข้าวที่บรรทุกไปต่างประเทศในสมัยก่อน มีข้าวกล้อง บรรทุกออกไปต่างประเทศมากกว่าข้าวขาวในทุกวันนี้ จนคำว่า กล้องมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า Cargo Rice คือเป็นข้าวที่เป็น สินค้าบรรทุก ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะการสีข้าวให้เป็นข้าวขาวจะ ยังไม่แพร่หลายเพียงพอกับความต้องการ

อนึ่งพิกัตอัตราภาษีในหนังสือสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ. ๒๓๕๕ มีกล่าวไว้ว่าข้าวสารเก็บภาษีเกี่ยวนละ ๔ บาท และข้าวเปลือก เก็บภาษีเกี่ยวนละ ๒ บาท ส่วนรำข้าวไม่เรียกเก็บภาษี เพราะ

(๑) ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ หน้า ๑๔

ไม่มีอยู่ในพิภคอดิทรภาณีข้างบนนี้ ต่อมาในสมัยพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ ฯ เป็นอธิบดี จึงได้เก็บภาษีรำข้าวขาวเกวียนละ ๔ บาท และรำข้าวกลองเกวียนละ ๒ บาท ทั้งนี้ตามที่ผู้เขียนได้รับบอกเล่ามา ว่าเป็นเพราะนายเดวิดวิลเลียมที่ปรึกษากรมศุลกากร และไค้ซันว่า ในรำข้าวข้อมมีปลายข้าวปนอยู่มาก ก็ปลายข้าว นั้นต้องด้วยพิภคภาณี ถ้าไม่ต้องการเสียภาษี ก็ให้เอาไปแต่รำอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้ก็ต้องร่อนแยกปลายข้าวออกเสียก่อน เพื่อพิสูจน์ความจริงในข้อที่ว่ารำข้าวนั้นมีปลายข้าวปนอยู่ นายเดวิดวิลเลียมได้จัดหาแรงอย่างตาละเอียด ไปร่อนรำต่อหน้าผู้มีส่วนรวมได้เสียณสถานกงสุลอังกฤษ ความก็สมจริง ทางกรจึงเก็บภาษีรำขาวได้แต่นั้นมา ถ้าไม่ต้องการจะเสียภาษีรำ ก็เป็นหน้าที่ของผู้ส่งออก จะต้องแยกสินค้ำปลายข้าวที่ต้องด้วยพิภคภาณีไม่ให้ปนกับสินค้ำรำที่ไม่ต้องด้วยพิภคภาณีออกเสียก่อน

อีกเรื่องหนึ่ง สัตว์พาหนะที่ส่งออกไปต่างประเทศมีโค กระบือเป็นต้น ไม่มีระบุไว้ในหนังสือสัญญา ฯ ว่าต้องเสียภาษี แต่ตามที่ได้รับคำบอกเล่าอีก ว่านายเดวิดวิลเลียมอ้างเอาข้อที่ว่าหนังโคกระบือ, กระดูกโคกระบือ, เขากกระบือ, เนื้อเค็มแห้ง มีระบุไว้ว่าต้องด้วยพิภคภาณีขาออก เพราะฉะนั้นการส่งโค กระบือทั้งตัวออกไป ก็เท่ากับส่งส่วนของโคกระบือที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งต้องด้วยพิภคภาณีออกไป จึงต้องเก็บภาษีโคกระบือด้วย ดังมีประกาศของกรมศุลกากรฉบับที่ ๓ ลงวันที่ ๒๕

กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ให้เรียกเก็บภาษีสัตว์
พาหนะซึ่งบรรทุกออกไปต่างประเทศ ตามความในพระราชบัญญัติ
สัตว์พาหนะ ร.ศ. ๑๑๐ มาตรา ๑๔ เรื่องนี้จะมีมากไปกว่าที่
เล่ามานี้อีกเพียงไร ผู้เขียนค้นหาหลักฐานยังไม่พบ

สินค้าที่นำเข้ามาและส่งออกไป นอกจากเก็บภาษีตามพิกัด
อัตราที่มีระบุไว้ในหนังสือสนธิสัญญา ยังจะต้องเสียค่าธรรมเนียม
มีค่าผูกคาใบเสร็จและค่าเผาด้วย ค่าเผาเป็นค่าใช้จ่ายในการเผา
เงินบาทกลม เพื่อพิสูจน์ให้แจ้งว่าไม่ใช่เงินแดง โดยคิดค่า
ธรรมเนียมซึ่งละ ๒ สตึง ค่าเผานั้นเห็นจะเป็นธรรมเนียมเรียก
กันมาช้านาน พบมีอ้างถึงในหนังสือเก่าอยู่บ่อย ๆ ในการ
เก็บภาษีภายในและค่าภาคหลวงดิบก็ยังมีค่าเผา และคงจะเป็น
อย่างเดียวกันกับที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าค่าธรรมเนียมตาดู ค่า
เผานี้เดิมมา เรียกเก็บแก่ภาษีข้าวและภาษีขาออกเบ็ดเสร็จ ส่วน
ภาษีขาเข้าเรียกแก่พ่อค้าจีน พ่อค้าฝรั่งไม่เรียก ที่กล่าวมานี้
กล่าวตามบันทึกที่ผู้เขียนจดเอาไว้จากเอกสารฉบับหนึ่ง ลง
วันที่ ๔ ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๔ จำนวนเดือนที่จดไว้ลบไป
อ่านไม่ออก) ก็ได้พบสำเนาเอกสารฉบับหนึ่งซึ่งนายเดวิด
วิลเลียมตอบบริษัทฝรั่งบริษัทหนึ่ง ถึงเรื่องที่บริษัทเสียภาษีเป็น
ใบส่งจ่าย^(๑) จะขอไม่ต้องเสียค่าเผาต่อไป กรมศุลกากรตอบ

(๑) เรื่องให้รับใบส่งจ่ายเป็นค่าภาษี ปรากฏจากคำสั่งของ
หอรัษฎากรพิพัฒน์ลงวันที่ ๓ ฎี ๑๒ คำ ๒๓๖๓ บัณฑิตสมัยพุทธศักราช ๒๓๕๐

ว่า ถึงกรมศุลกากรจะรับค่าภาษีเป็นใบส่งจ่ายก็ดี แต่ต้องนำเงิน
ส่งกระทรวงพระคลัง ฯ ซึ่งยังมีการผูกกันอยู่ การเก็บค่าภาษี
ในสมัยต่อมาคงปรากฏว่าเรียกเก็บแต่เฉพาะภาษีขาออก และ
มายกเลิกเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์อัตราภาษีศุลกากร
พ.ศ. ๒๔๖๕

๗-การศุลกากรหัวเมือง

การศุลกากรหัวเมือง ปรากฏว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ทาง
ราชการได้ออกข้อบังคับ สำหรับให้กรมมหาดไทยกรมกลาโหม
และกรมท่า มีท้องตราออกไปยังกรมการตามหัวเมือง^๕ ท้อง
ให้กรมการเจ้าเมืองดำเนินการศุลกากรตามแบบอย่างเจ้าพนักงาน
ในกรุงเทพฯ ฯ^(๖) ข้อบังคับที่ว่านี้ เห็นจะประสงค์ให้เจ้าพนักงาน
กรมการหรือเจ้าภาษีที่ผูกขาดตัดตอนไปเก็บ จะได้จัดการให้เป็น
ระเบียบแบบอย่างอันเดียวกัน เพื่อความเรียบร้อยในการตรวจตรา

(๒๔๓๓) ว่ามิสเตอร์เอดวาร์ดแฮมมิลตันคังส์ข้าราชทูตอังกฤษและ
ซึ่งยังใช้^๕ในกรุงเทพฯ ฯ ได้ขอให้กรมศุลกากรรับตั้งแบงก์แทนคังส์เงิน
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กรม
ศุลกากรรับตั้งแบงก์ได้

(๑.) ดูรายละเอียดในกฎหมายรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๔ หน้า ๓๒๔๗

และไม่ให้เกิดขึ้นเรื่องหยุกหยิกชนกับชาวต่างประเทศด้วย ที่
ว่าในระยะตอนนั้น การเก็บภาษีศุลกากรหัวเมืองยังเป็นทั้งเจ้า
พนักงานจัดเก็บและเจ้าภาษีผูกขาดจัดเก็บอยู่ที่สองฝ่าย ก็
เพราะแม่ทัพทำกรุงเทพ ฯ เองก็ชวนจะให้เข้าใจว่า ยังเป็นภาษี
ผูกขาดอยู่ ดังสำเนาหนังสือต่อไปนี้ :

“ วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิ์ศักราช ๑๒๕๐

ข้าพเจ้า หลวงต่างใจกรมการ | เมืองนครศรีธรรมราช ทำบัญชี
หมื่นทิพวาทีล้ำ

ฝ่า | ศรีตระวันกรมการเมืองกลันตัน มาขึ้นแก้ท่านออกพัน
สิ่งของ | นายเวร ขอดำเนินกราบเรียน ฯ พล ฯ เกษตราธิบดี ว่าการ
แทนสมุหพระกลาโหมทราบ

“ ด้วยพระศรีธรรมบริรักษ์ปลัดเมืองนครศรีธรรมราชมีหนังสือ

บอกให้ข้าพเจ้านำ | หวันกาเด
หวันยะโกบ | ศรีตระวันกรมการ นาย | คุม
หวันมุศตะปา | ไพร |
หวันวิกกาเร

เรือสกุณเนอบรรทุกต้นไม้ | ทอง |
เงิน | เครื่องราชบรรณาการเมือง

กลันตันจำนวนปีชวดสัมฤทธิ์ศก เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย แต่

เข้ามาขึ้นต่อท่านหมื่นรัตนธาดาเวรมหาศไทยฝ่ายเหนือ ขอได้นำเรื่องราวของข้าพเจ้าขึ้นน้อมคำนับกราบเรียน พล สมุหมหาศไทยฝ่ายเหนือ ซึ่งตั้งจัดราชการแผ่นดินเมือง ลาว | ฝ่ายตะวันตก
เขมร |

ออกอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ทราบ ด้วยมีท้องตราพระราชสีห์พิกัดภาษีม็อบเสด็จออกและร้อยชัศสามเข้ามากับฎีกาตัวใบเสร็จสำหรับให้แก่ลูกค้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ออกไปไว้ให้เก็บภาษีม็อบประกาศปัดศึก ใต้เท้ากรุณาเจ้าให้ผู้ว่าราชการเมืองจัดคนเก็บภาษีม็อบผู้ว่าราชการเมืองไม่มีคนที่จะเข้าใจในการภาษีม็อบและคิดคำนวณสินค้า ใต้เท้ากรุณาเจ้าจึงให้จันพระศักตวานิชเป็นเจ้า

ภาษีม็อบ ใต้ม็อบพิกัดและตัวฎีกาใบเสร็จลงไปตั้งเก็บภาษีม็อบเข้า | ออก |

อยู่ที่เมืองเชียงแตง เมืองธาราบวิตรต่อเขตต์แดนเมืองพนม เป็น ราชวงศ์ผู้ว่าราชการเมืองอุปฮาดราชวงศ์ทั่วเพี้ยกรมการเมืองเชียงแตง จึงได้ปลุกโรงภาษีม็อบออกหมายประกาศบ่าวร้องราษฎรให้ทราบทั่วกัน จันพระศักตวานิชจึงได้ลงมือเก็บภาษีม็อบ

เข้า | ตั้งแต่ณวัน ๗ ๕ ๑๒ ค่ำ ประกาศปัดศึก | มาจนถึงณวัน
ออก |

๗ ๕ ค่ำประกาศปัดศึก สิ้นจำนวนหนึ่งได้เงินตรา $\frac{๑๑}{๒}$ ข้า-

พเจ้าเห็นว่าในการเก็บภาษีทุลเกล้า ๆ ถวายในปีจอ อัฐศก
ต่อไปนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะ ขอผูกขาดตัดตอนเก็บภาษีขา

เข้า | ตามท้องตราพระราชสี่ห์และพิกัตภาษี ทุลเกล้า ๆ ถวาย
ออก

ปีหนึ่งเป็นจำนวนเงิน ๓๒ ชั่ง จะขอเป็นเจ้าภาษีเก็บภาษีตามท้อง
ตราพระราชสี่ห์และพิกัตภาษี ตั้งแต่ปีจออัฐศกไปจนถึงปีชวด

สำคัญศก จะมีผู้มาประมูลเงินภาษี เข้า | ขึ้นอีกมากน้อยเท่า
ออก

ใด ขอพระราชทานให้เป็นสิทธิอยู่ในข้าพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น นอก
จากปีชวดสำคัญศก ตั้งแต่ปีกุนนพศกต่อไปจะมีผู้มาประมูล
พระราชทรัพย์ภาษีขึ้นอีกเท่าใด ควรข้าพเจ้าจะรับทำภาษีของพระ

เดช | ใด ข้าพเจ้าก็จะรับประมูลทำเจ้าภาษีต่อไป ถ้าข้าพเจ้า
คุณ

รับเป็นเจ้าภาษีมได้ ก็แล้วแต่ผู้ที่จะรับเป็นเจ้าภาษีข้าพเจ้า.....

....(ลบ).....เก็บภาษีตามพิกัต ข้าพเจ้ากลับเป็น

เจ้าภาษีต่อไป ถ้าข้าพเจ้าเก็บภาษีได้เงินไม่ถึง ๓๒ ชั่งขาดทุน

ประการใด ข้าพเจ้าก็จะร้องเรื่องราวขาดตามธรรมเนียมเจ้าภาษี

ณกรุงเทพ ฯ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ถ้าและ

เก็บภาษีไม่ขาด ข้าพเจ้าทำเรื่องราวว่าขาดก็ให้ท่านปรับใหม่ทำ

โทษข้าพเจ้า ๆ เก็บภาษีสิ้นงวดจำนวนปีแล้ว ข้าพเจ้าจะเอาเงิน

คราค่าภาษีส่งไว้ต่อเจ้านครจำปาศักดิ์ เจ้าอุปฮาดเจ้าราชบุตรเจ้า

นายแสนท้าวพระยาลาว ให้บอกส่งเงินตรา ๓๒ ชั่งลงไปทุก
 เกลา ๑ ถวายในกรุงเทพ ๑ ทุก ๆ ปี มีให้พระราชทรัพย์ของ
 หลวงคตกำถ่วง ^{งวด} _{ปี} | อยู่กับข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้าส่งไว้มังเจ้า
 บุคิธรรมธรเจ้านครจำปาศักดิ์ เจ้าอุปฮาดเจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร
 เจ้านายแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครจำปาศักดิ์ทุก ^{งวด} _{ปี} | แล้ว
 ข้าพเจ้าจะขอให้ม้านายรับประกันตัวข้าพเจ้า ตั้งแต่จำนวนปีจอ
 อัฐศก^๑ ไปจนถึงปีชวด^๒สาธุศก^๓ และถ้าข้าพเจ้าได้เป็นเจ้าธานี
(ลบ).... พระบารมีปกเกล้า ๑ ปกผมเป็นที่พึง คกรมัก
 แล้วแต่จะไปรดเกล้า”

(สำเนา)

“วัน ๕ ๖ ๘ ค่ำ ปีจออัฐศก ๑๒๔๘

“ข้าพระพุทธเจ้าพระยามหาอำมาตยาธิบดี จุลราชสีห์.....
 (ลบ)....มูรธาธรพิริยพาห สุ่มมหาดไทยฝ่ายเหนือ.....(ลบ)
ข้าหลวงมายังออกพันทนายเวรได้นำขึ้นกราบเรียน พณ ลุก
 ขุนณศาสดา ขอพระราชทานได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ทราบฝ่าล่องซูลีพระบาท ด้วยเงินพ่อค้ามีชื่อพากันทำเรื่องมา
 ขึ้นต่อข้าพระพุทธเจ้าว่า จะขอทำภาษีขาเข้าขาออกเป็นภาษีผูก
 ซาดหลายราย เดิมขอทำปีหนึ่งยี่สิบชั่ง แล้วข้าพระพุทธเจ้าได้
 หาตัวเงินมีข้อมาพร้อมกันว่า ถ้าผู้ใดจะรับ.....(ลบ).....แต่

จันทระศรีรัตนโกศา จันทหลวงเจริญสมบัติ ประมุขขึ้นไปถึงปีหนึ่ง
เงินภาษีสามสิบสองชั่ง แจ่งอยู่ในเรื่องราวจันทระศรีรัตนโกศา
จันทหลวงเจริญสมบัติแล้ว แต่จันทมีชื่อนอกนั้นก็ห้ามผู้ใดประ
มุขขึ้นไปอีกไม่ และสินค้าทุกวันนี้ จันทมีชื้อมีทุนรอนก็พากัน
กักสินค้าเสีย หากใครจะมีลูกค้าล่องลงไปทางเมืองเขมรไม่ เพราะ
คิดจะอยากเป็นเจ้าของภาษี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ให้เป็น
ภาษีผูกขาดแล้ว ก็จะสบายแก่เจ้าเมืองกรมการ ไม่ต้องจ่าย
เสบียงอาหาร..(ลบ)..ผู้คนมาไว้ให้เจ้าภาษีใช้สอย ประการหนึ่ง
พระราชทรัพย์ของหลวงก็คงที่ขึ้น เพราะจันทถูกค้าต่อมาพออยาก
จะได้ซื้อเสียดเป็นเจ้าภาษีนายอากร ข้าพระพุทธเจ้าได้ปฤกษากับ
เจ้านครจำปาศักดิ์ ๆ ก็เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ไม่เป็นที่ลำบากแก่ตัว
นายท้าวพระยาและเจ้าเมืองกรมการ ถ้าถึงปี.....(ลบ).....

เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ก็จะรับฉลองพระ	เดช คุณ	เร่งเอาเงิน ภาษีให้
-----------------------------------	------------	---------------------

ครบตามจำนวนทุกปีมิให้ดักลวงได้ จะควรประการใดแล้วแต่
จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งเรื่องราวจันทระ
ศรีรัตนโกศา จันทหลวงเจริญสมบัติลงมาด้วยแล้ว

“ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม”

การส่งเงินค่าภาษีศุลกากรหัวเมืองที่เก็บได้	ถ้าเป็นหัว
เมืองขึ้นกรมมหาดไทยกรมกลาโหมหรือกรมท่า	ผู้ว่าราชการ

เมืองเห็นจะนำส่งต่อกรมที่เมืองตนขึ้นอยู่กับ แล้วกรมนั้นส่งต่อมายังกรมศุลกากร ที่กล่าวมานี้ หมายความว่าถึงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในเอกสารฉบับหนึ่ง ดังต่อไปนี้

“ศาลาว่าการต่างประเทศ

“วัน ๓ ๑๑ ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็งสมุททศศก ศักราช ๑๒๕๐

“หมื่นวิสุทธอภัยรณายเวรกรมท่า แจ้งความมายังท่านหลวงพิณิจวิทศภณทัณฑ์ปลัดกรมศุลกากร

“ด้วยพระยาวิชายาธิบดี, ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรีกรมการมีหนังสือบอกมาว่า หลวงพรหมสุภาแห่งผู้ตรวจเก็บเรียกภาษีเบ็งเสร็จ ภาษีร้อยละสาม ฤๅด่านปากน้ำเมืองจันทบุรีทำบัญชีสินค้า

ฝ่ายขา เข้า | จำนวนปี จออัฐศีกี่ | มายื่นต่อพระยาวิชายาธิบดีไฉน
ออก | กุณนพศกี่ |

นวร ๆ ปีจออัฐศกได้เก็บเรียกเงินภาษีขาเข้าร้อยละสาม ได้เป็น

เงิน —

๑	๔๗
๘	๘

 ค่ำ ฎีกา

๒๓
๔๓

 เผา

๑	๗๕
๓๑	

 ผิดยอดในต่ำกว่า

ยอดนอก ๔๐ อัฐ

“จำนวนปีกุณนพศกี่เงิน —

๔๖	๕
๕๖	๘

 ค่ำ ฎีกา

๕	๕๖
๑๖	๘

 เผา

รวมได้เรียกเก็บภาษีร้อยละสาม ๒ จำนวนเป็นเงิน

$$\frac{๒}{\frac{๕๑}{๓๕}}$$

พระยาวิชาธิบดีกรมการได้คัดสำเนาใบอนุญาตขึ้นค่าและเงิน

$$\frac{๒}{\frac{๕๑}{๓๕}}$$

มอบให้หลวงพรหมสุภาแพ่งนำเข้ามาส่ง กับได้ทำหนังสือบอกส่ง
ตราใบอนุญาตขึ้นค่ามายังกรมศุลกากรด้วยฉบับหนึ่ง

“ได้นำหนังสือบอกขึ้นกราบทูลพระเจ้าอนงขาเธอ กรม
หลวงทเววงศวโรประการ, ทรงทราบแล้ว มีรับสั่งให้ข้าพเจ้านำ
เงินส่งมายังท่านนั้น

“ข้าพเจ้าจึงให้หลวงพรหมสุภาแพ่งกรมการนำหนังสือบอก

ตราใบอนุญาตขึ้นค่าและเงินภาษี $\frac{๒}{\frac{๕๑}{๓๕}}$ มาส่งยังท่านด้วยแล้ว

“ขอท่านได้นำกราบเรียนต่อเจ้าคุณผู้บัญชากรมศุลกากร
ทราบ แล้วแต่จะโปรด

“หมื่นวิสุทธอักษร”

แต่ที่กรมการหัวเมืองนำส่งเพียงบัญชีอย่างเดียวก็นิ่ง
สำเนาต่อไป

“ศาลาลูกขุนในฝ่ายขวาที่ว่าการกรมพระกลาโหม

“วัน ๕ ๒ ๑๑ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ “ นาย

บริบาลบันยงค์นายเวรกรมพระกลาโหม ขอแจ้งความมายังท่าน
หลวงพิณจิวิเทศภักดิ์ปลัดกรมศุลกากรขวา ขอได้นำขึ้นเรียน
ท่านอธิบดีกรมศุลกากรทราบ

“ ด้วยท่าน พระยาศรีสรรราชภักดิ์ | ผู้รับอำนาจว่าการแทน
พระนรินทรราชเสนี

ฯ พณ ฯ ที่สมุหพระกลาโหม สั่งว่า หลวงพรหมภักดิ์ยกระบัตร
ผู้รักษาว่าราชการเมืองหลวงสวน มีหนังสือบอกส่งบาญชีภาษีขา

เข้า | ตั้งแต่เดือน ๓ ประกาศปิดศก | จนถึงเดือน ๘ ปีมะ
ออก

อัฐศกเข้ามา ความแจ้งอยู่แล้ว

“ ข้าพเจ้าขอส่งสำเนาหนังสือบอกฉบับ ๑ กับบาญชีภาษีขา

เข้า | ฉบับ ๑ สอดผนึกมาด้วยแล้ว
ออก

“ นายบริบาลบันยงค์ ”

การศุลกากรหัวเมืองจะเปลี่ยนมาเป็นเจ้าพนักงานจัดเก็บทั้ง
หมดเมื่อไร ยังไม่พบหลักฐาน แต่อย่างไรก็ดีเมื่อเลิกเป็นภาษี
ผูกขาด เปลี่ยนเป็นเจ้าพนักงานจัดเก็บแล้ว หน้าที่นี้ในตอน
หลังจึงตกแก่กรมสรรพากรนอก ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรม

สรรพากร เพราะรวมกรมสรรพากรในมาสมทบเข้าด้วย วิธี
 จัดเก็บก็เดินตามแบบอย่างของศุลกากรกรุงเทพ ฯ โดยอนุโลม
 จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้เปิดทางรถไฟสายใต้ เดินรถต่อกับประเทศ
 มะลายูซึ่งขึ้นอยู่กับอังกฤษ กรมศุลกากรจึงได้จัดตั้งด่านตรวจ
 เก็บภาษีศุลกากรขึ้นที่ ป่าดงเบขาร์ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม โดย
 รัฐบาลทำสัญญาความตกลงกับรัฐบาลมะลายูของอังกฤษ และ
 ในคราวเดียวกันนี้ ได้ตั้งด่านศุลกากรที่อำเภอทุ่งสงจังหวัดนคร-
 ศรีธรรมราชอีกแห่งหนึ่ง แต่ด้วยเหตุการณเปลี่ยนแปลงไป
 ลงประการ ด่านศุลกากรทุ่งสงนี้ภายหลังจึงได้ยุบเลิกเมื่อวัน
 ที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ในปีเดียวกันกับที่ตั้งด่านศุลกากร
 ปาดังเบขาร์และศุลกากรด่านทุ่งสง ได้โอนด่านศุลกากรกันตั้ง
 จังหวัดตรัง ด่านศุลกากรจังหวัดภูเก็ตและด่านศุลกากรจังหวัด
 ระนอง มาจากกรมสรรพากร มาขึ้นอยู่กับความปกครองของกรม
 ศุลกากร เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ถึงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒
 โอนด่านศุลกากรในมณฑลปัตตานีได้ทั้งหมด และวันที่ ๑ เมษายน
 พ.ศ. ๒๔๖๓ โอนด่านศุลกากรในมณฑลจันทบุรีจากกรมสรรพาก-
 กรมาขึ้นอยู่กับกรมศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๔ ทางรถไฟสายใต้ที่
 แยกไปต่อกับแดนกั้นตันรถไฟเดินได้แล้ว กรมศุลกากรจึง
 ตั้งด่านศุลกากรพรมแดนที่ สโหวงโกลัก ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑
 พฤศจิกายนจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๔ กรมศุลกากรได้ตั้งด่านศุลกากร

ที่อำเภอรัฐประเทศอื่นอีกแห่งหนึ่ง สำหรับตรวจเก็บภาษีทาง
พรมแดนติดต่อกับประเทศเขมร

๑๐- การเก็บภาษีสุรา

สมัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อม ๆ ทรงบัญชาการ

(เรียบเรียงจากบันทึกของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อม ๆ)

การจัดเก็บภาษีสุราแต่เดิม จัดให้มีนายอากรรับผูกขาด ไป
ตั้งโรงต้มกลั่นสุราออกจำหน่ายในตำบลต่าง ๆ และนำเงินอากร
สุราส่งต่อกระทรวงพระคลังฯ ตามจำนวนเงินที่รับผูกขาดไป ส่วน
สุราที่ส่งเข้ามาจากต่างประเทศ ก็เรียกเก็บภาษีขาเข้าเป็นภาษี
ร้อยละ ๓ และนำออกซื้อขายได้ทั่วไปอย่างสินค้าธรรมดา จึง
ขายได้ราคาถูก สุราโรงเตาสุราที่นายอากรต้มกลั่นออกจำหน่าย
ก็ต้องขายราคาต่ำเช่นเดียวกัน ผลประโยชน์เงินอากรสุราจึง
เก็บได้น้อย ภายหลังรัฐบาลจึงได้ทำสัญญาเรื่องสุรากับนานา
ประเทศเปลี่ยนอัตราเก็บภาษีสุรา เป็นเก็บตามจำนวนกอลฮอลด์
ในน้ำสุรา สุรามีจำนวนกอลฮอลด์ตั้งแต่ ๕๐ ดีกรีลงไป เรียก
เก็บภาษีทะเละ ๘ บาท ๓๗ สตางค์ครึ่ง สุราที่มีจำนวนกอลฮอลด์
สูงขึ้นไป ก็เรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วน และเพิ่มอัตราเก็บ
ภาษีเหล้าเบียร์เหล้าองุ่นขึ้นเป็นร้อยละ ๕ ตามราคา และได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติภาษีอากรขึ้นใน

จุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๒๕) ขึ้นสำหรับบังคับการจัดเก็บ
ภาษีสุรา ทั้งสุราที่ต้มกลั่นในบ้านเมือง และสุราที่ส่งเข้ามาจาก
ต่างประเทศ เป็นอย่างเดียวกัน

ก่อนเวลาที่กฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ จะได้ออก
ใช้ ได้มีการประชุมคณะทูตและกงสุลในกรุงเทพฯ ฯ ม. เดวิด
วิลเลียม ที่ปรึกษาราชการในกรมศุลกากร เป็นผู้ไปนั่งในที่ประชุม
แทนเจ้าพนักงานฝ่ายไทย และที่ประชุมได้ตกลงกันให้กรม
ศุลกากรเป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บภาษีสุราเข้า แทนนายอกรสุรา
ตามกฎหมาย ส่วนนายอกรสุราให้เป็นผู้จัดเก็บแต่ภาษีสุราชั้น
ใน กรมศุลกากรจึงได้เป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บภาษีสุราเข้ามาตั้ง
แต่เวลาเริ่มใช้กฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ เมื่อ พ.ศ.
๒๔๓๒ แต่เงินภาษีสุราเข้าที่กรมศุลกากรเก็บได้ ก็โอน
ไปให้แก่ผู้ที่ได้รับเป็นนายอกรสุรา นายอกรสุราจัดคนมากำกับ
ตรวจการเก็บภาษีสุราเข้าอยู่ที่กรมศุลกากร จนถึงราว พ.ศ.
๒๔๔๔ กระทรวงพระคลัง ฯ จึงได้ตกลงให้นายอกรสุรารับผูก
ขาดแต่ภาษีสุราชั้นในอย่างเดียว ส่วนภาษีสุราต่างประเทศที่กรม
ศุลกากรเป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บ ก็ให้นำส่งเป็นเงินรายได้ของรัฐบาล
อีกส่วน ๑ กรมศุลกากรจึงจัดเจ้าพนักงานตรวจเก็บภาษีสุราเข้า
และนำเงินค่าภาษีสุราที่ได้รับส่งพระคลังโดยตรง ไม่ได้โอนให้
นายอกรสุราแต่นั้นมา

การที่ได้แก้ไขอัตราเก็บภาษีสุราเข้า และภาษีสุราชั้นใน

ให้สูงขึ้นตามกฎหมายขึ้นในจุลศักราช ๑๒๔๘ เป็นผลให้สุรา
 ที่ส่งเข้ามาจากต่างประเทศต้องเสียภาษีมากขึ้น และนำออกขาย
 ได้เฉพาะในวันที่ได้รับใบอนุญาตให้จำหน่ายสุรา จึงต้องขาย
 ราคาแพงขึ้น ส่วนผู้ที่ได้รับเป็นนายอากรสุราก็คงจัดการต้มกลั่น
 สุราออกจำหน่ายตามเดิม ไม่ได้จัดเก็บภาษีสุราจากผู้อื่นที่ได้รับ
 ต้มกลั่นสุราออกจำหน่าย และคอยตรวจตราไม่ให้ผู้ที่มิได้รับ
 ใบอนุญาตจำหน่ายสุราและเสียค่าธรรมเนียมให้แก่นายอากร รับ
 สุราต่างประเทศมาขาย ส่วนสุราที่นายอากรต้มกลั่นออกจ่า
 หน่าย ก็นำออกจำหน่ายซื้อขายได้ทั่วไป ไม่ต้องรับใบอนุญาต
 ให้จำหน่ายสุราอย่างใด ๆ แต่เมื่อสุราต่างประเทศต้องขายราคา
 แพง โดยต้องเสียภาษีขาเข้าตามพิกัด และเสียค่าธรรมเนียมใบ
 อนุญาตให้จำหน่ายสุราตามกฎหมาย สุราโรงเตาสุราก็ขายได้ราคา
 แพงขึ้น ผลประโยชน์เงินรายได้อากรสุราผูกขาดจึงเก็บได้สูง
 ขึ้น แต่โดยเหตุที่นายอากรสุรามีความพึงเล็งแต่จะต้มกลั่นสุรา
 ออกจำหน่ายให้ได้พอกับเงินอากรอย่างเดียว ไม่ได้ตรวจตรา
 การซื้อขายสุราต่างประเทศและการทำสุรามาขายสุรา ให้ถูกต้อง
 ตามกฎหมายสม่ำเสมอ ทั้งการค้าขายในประเทศไทยก็มีความ
 เจริญยิ่งขึ้น สุราต่างประเทศจึงได้ส่งเข้ามาจำหน่ายมาก และ
 ยังได้เปรียบสุราโรงเตาสุรา ที่เป็นสุรามีจำนวนกอสอดล้นมาก ผู้
 ขายอาจจะเติมน้ำให้จำนวนสุรามากขึ้น โดยไม่ต้องเสียภาษีสุรา

เพิ่มขึ้นได้ และเป็นเหตุให้สุราโรงเตาสุรารายได้ลดน้อยลง และจะขายราคาแพงไปนั้กไม่ได้

เมื่อผู้รับเป็นนายอากรได้รับประโยชน์น้อยลง ก็ขอรับผูกขาดอากรสุราในปีข้างหน้าต่ำลง อันเป็นผลให้เงินรายได้อากรสุราผูกขาดต่ำเอียงไปทางข้างต่ำ กับยังมีบุคคลและบริษัทต่างประเทศปรารถนาจะขออนุญาตตั้งโรงต้มกลั่นสุรา เพื่อต้มกลั่นสุราออกขายแข่งกับสุราของนายอากรที่ต้มกลั่น ออกจำหน่ายด้วยกระทรวงพระคลัง ฯ จึงได้ดำริเห็นว่า ควรจะจัดเก็บภาษีสุราให้ถูกต้องตามกฎหมายภาษีชั้นโนเสี่ยทีเดียว และได้ทดลองให้เจ้าพนักงานจัดเก็บภาษีชั้นโนเสี่ยในบางมณฑลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ก็เห็นว่าได้ผลดี ไม่ต่ำกว่าที่ได้จัดเก็บเป็นอากรผูกขาดในจำนวน พ.ศ. ๒๔๕๒ จึงได้โปรดให้จัดตั้งกรมสุราขึ้น เพื่อจัดเก็บภาษีสุราเป็นภาษีสรัฐบาลจัดเก็บทั่วทุกมณฑล และจัดให้นายอากรสุราผูกขาดได้รับเป็นผู้ต้มกลั่นสุรา และจัดตั้งเจ้าพนักงานขึ้นสำหรับคอยตรวจเก็บภาษีสุรา ที่จำหน่ายออกจากโรงต้มกลั่นสุราทั่วไปทุกตำบล ที่ได้มีโรงต้มกลั่นสุราตั้งอยู่ หรือที่ได้เคยจัดเก็บภาษีสุราเป็นภาษีผูกขาดมาแล้ว สุราของโรงต้มกลั่นสุราที่ได้เสียภาษีแล้ว ก็ส่งไปซื้อขายได้ไม่ว่าที่ใดมณฑลใด

อนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ บริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศส ซึ่งได้รับทำการต้มกลั่นสุราออกจำหน่ายอยู่ในประเทศอินโดจีน ได้เข้า

มาเจรจาขออนุญาตตั้งโรงต้มกลั่นสุราตามแบบของบริษัทกลั่นสุรา
 ฝรั่งเศส ที่โรงต้มกลั่นสุราอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน ขึ้นที่กรุงเทพฯ โรง
 แต่กระทรวงพระคลัง ฯ ซึ่งแจ้งว่า พลเมืองของไทยนิยมบริโภคน
 สุราโรงเตาสุรา อันมีรสผิดกับสุราที่บริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศส ได้
 ต้มกลั่นออกจำหน่ายในเมืองญวนเป็นต้น ก็ยังมีเหตุขัดข้อง
 ในการอื่น ๆ จึงไม่อนุญาตให้บริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศสเข้ามาตั้งโรง
 ต้มกลั่นสุราขึ้นในกรุงเทพฯ ฯ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ บริษัทกลั่นสุรา
 ฝรั่งเศสจึงให้ ม. เดล สนิตส์ เข้ามาเป็นผู้จัดการในกรุงเทพฯ ฯ และ
 ส่งสุราจากโรงต้มกลั่นสุราเมืองไซ่ง่อน อันเป็นสุรามีจำนวน
 กอฮอลต์สูงกว่า ๕๐ ดีกรี เข้ามาเสียดำที่กรมศุลกากร แล้วรับ
 ไปปนน้ำให้มามีจำนวนกอฮอลต์คล้ายคลึงกับสุราโรงเตาสุรา อันมี
 จำนวนกอฮอลต์ประมาณ ๒๘ ดีกรี แล้วนำออกขายส่งในมณฑล
 กรุงเทพฯ ฯ และมณฑลที่ใกล้เคียงทั่วไป บริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศส
 ถือเอาหนังสือสัญญาเรื่องสุรา ที่ว่าสุราต้มกลั่นในบ้านเมืองหรือ
 สุราของไทยซื้อขายได้อย่างไร สุราของฝรั่งเศสก็ต้องซื้อขายได้
 เช่นเดียวกัน บริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศสจึงได้ส่งสุราที่นำเข้ามาจาก
 ไซ่ง่อน ไปเทขายทั่วไปอย่างเดียวกับสุราโรงเตาสุรา ไม่
 เลือกว่าจะเป็นร้านได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุราหรือไม่ได้รับใบ
 อนุญาต เมื่อสุราของฝรั่งเศสซื้อขายขายกันได้โดยไม่ต้องมีใบ
 อนุญาตให้ขายสุราและขายสุราตามกฎหมายแล้ว สุราต่างประเทศ
 ชนิดอื่น ๆ ที่ได้เคยนำออกขายระเพาะในร้านที่ได้รับใบอนุญาต

จำหน่ายสุรา ก็ดำเนินการตามอย่างสุราของฝรั่งเศสด้วย กระทรวง
พระคลัง ฯ จึงดำริเห็นว่า การเก็บภาษีสุรாத่างประเทศตกเป็น
หน้าที่ของกรมศุลกากรจัดเก็บ ส่วนการเก็บภาษีสุราชั้นในและ
ตรวจตราการซื้อขายสุรา อยู่ในบังคับบัญชาของกรมฝิ่น เป็นการ
แยกย้ายกันอยู่ ไม่เป็นความสะดวกแก่การบังคับบัญชา จึงได้
โปรดให้ยกการตรวจเก็บภาษีสุราทั้งหมด ไปรวมอยู่ในกรม
ศุลกากรใน พ.ศ. ๒๔๕๒

ในชั้นต้นกรมศุลกากรได้จัดให้ร้านขายสุราโรงเตาสุรารับใบ
อนุญาตจำหน่ายสุรา และออกใบอนุญาตให้ชนสุราไปในที่ต่าง ๆ
ให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อบังคับให้สุราของฝรั่งเศสและสุรา
ต่างประเทศชนิดอื่น ๆ ทำการซื้อขายย้ายขนให้ถูกต้องตามกฎหมาย
เช่นเดียวกัน ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้จัดให้มีร้านแขวง (ย
กงสี) สำหรับรับสุราโรงเตาสุราจากโรงต้มกลั่นสุราไปจำหน่าย
ตามวิธีของนายอากรผูกขาด และจัดให้ร้านขายสุราย่อยในท้อง
ที่ตำบลนั้น เป็นร้านช่วงรับสุรารากร้านแขวงไปจำหน่าย และ
ให้ผู้รับอนุญาตต้มกลั่นสุราทำสัญญากรับร้านแขวงและร้านช่วง ไม่
ให้รับสุราของผู้อื่นมาขาย และให้ร้านขายสุราโรงเตาสุราทั้งหมด
รับหนังสือใบอนุญาตจำหน่ายสุรา และเสียเงินค่าธรรมเนียม
ตามกฎหมายเท่ากับร้านขายสุรாத่างประเทศ ร้านขายสุราร้านใด
ที่มีทุนรอนน้อยและจำหน่ายสุราได้น้อย ก็จัดให้โรงต้มกลั่นสุรา
และร้านแขวงช่วยออกเงินค่าธรรมเนียมใบอนุญาตให้ เพราะสุรา

โรงเตาสุรามีน้อยชนิด และต้องแยกย้ายไปตั้งขาย ให้เป็น
 ความสะดวกแก่ผู้ต้องการซื้อ เพื่อป้องกันมิให้สุราเถื่อนนำออก
 ขายได้เป็นความสะดวกด้วย ถ้าจะเรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียม
 ใบอนุญาตจากผู้ขายสุราโรงโดยตรง เท่ากับสุราต่างประเทศ ผู้
 ขายสุราโรงก็ได้ประโยชน์น้อย และร้านขายสุราจะมาตั้งรวมอยู่
 แต่ในที่ประชุมชน ทั้งสุราโรงเตาสุราก็เสียเปรียบสุราต่างประเทศ
 ด้วยเป็นสุรามีสำนวนกอสอดต่ำ ผู้ขายจะไปปนน้ำขายไม่ได้ และ
 ไม่เป็นความประสงค์ของเจ้าพนักงานที่จะให้สุราจำหน่ายออกจาก
 โรงต้มกลั่นสุรา เป็นสุรามีสำนวนกอสอดสูง สำหรับให้ผู้ขายรับ
 ซื้อไปปนน้ำออกจำหน่าย อันจะเป็นทางเสียประโยชน์ของอากร
 สุรา จึงจำต้องหาทางอุดหนุนให้สุราโรงเตาสุราจำหน่ายได้ โดย
 ไม่ผิดด้วยกฎหมาย เมื่อได้จัดการในมณฑลกรุงเทพฯ ฯ สำเร็จ
 เรียบร้อยแล้ว จึงได้มีคำสั่งส่งระเบียบการไปให้มณฑลต่าง ๆ
 จัดการอย่างเดียวกัน โดยวิธีการดังนี้ ร้านขายสุราโรงเตาสุราทั้ง
 หมดจึงได้รับใบอนุญาตจำหน่าย สุราถูกต้องตาม กฎหมายทั่วกัน
 และยังเก็บเงินค่าธรรมเนียมใบอนุญาตจากร้านขายสุราโรงเตาสุรา
 เป็นเงินผลประโยชน์รายได้ของอากรสุราเพิ่มขึ้นอีกส่วน ๑

เมื่อได้จัดการซื้อขายสุราโรงเตาสุราได้ถูกต้องตาม กฎหมาย
 แล้ว จึงบังคับให้ผู้รับสุราต่างประเทศปฏิบัติการค้าซื้อขายสุราให้
 ถูกต้องตามกฎหมายเช่นเดียวกัน เป็นการให้ความชอบธรรม

เสมอหน้ากัน การจำหน่ายสุราของฝรั่งเศสก็ลดน้อยลงในที่สุดก็เลิกไป

ในตอนนั้นกระทรวงพระคลัง ฯ ได้จ้าง ม. เปติยูเคนัง ข้าราชการในสถานทูตฝรั่งเศสมารับราชการเป็นเจ้ากรมในกรมสุราผู้ ๑ และให้มีหน้าที่สำหรับแนะนำการจัดเก็บภาษีสุรา และตรวจตราเจ้าหน้าที่ภาษีสุราทั้งปวง ทั้งในมณฑลกรุงเทพฯ ฯ และมณฑลอื่น ๆ ให้จัดการเก็บภาษีสุราให้ถูกต้องตามกฎหมายและคำสั่งของกระทรวงพระคลัง ฯ ทุกประการ ม. เปติยูเคนัง ได้มาทำสัญญาเข้ารับราชการในกรมสุรา ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ แล้วกลับออกไปประเทศฝรั่งเศสจนถึงพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้กลับเข้ามารับราชการในกรมสุรา และเมื่อ ม. เปติยูเคนัง ได้เข้ามารับราชการในกรมสุรา และได้ทราบถึงการทำงานของกรมสุราแล้ว ไม่เข้าบริษัทกลั่นสุราฝรั่งเศสจึงได้หยุดเลิกไม่ส่งสุราเข้ามาจำหน่ายต่อไป แต่ ม. เปติยูเคนัง ได้เข้ามารับราชการอยู่ในกรมสุราไม่นาน ก็เกิดการมหาสงครามขึ้นในประเทศยุโรป ม. เปติยูเคนัง จึงได้ขอลาพักราชการชั่วคราว และได้ออกจากกรุงเทพฯ ฯ ไป ตั้งแต่วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ แล้วจึงได้กลับเข้ามารับราชการใหม่ เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๘ และได้ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ม. เปติยูเคนัง ได้เอาใจใส่ทำการงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของอากรสุราเป็นอย่างดี ตลอดเวลาที่เข้ารับราชการอยู่ในกรมสุรา และ

เมื่อ ม. เปติฮูเคนัง ได้ลาออกจากราชการไปแล้ว ตำแหน่งเจ้ากรม และที่ปลัดจากราชการกรมสุรา (ฝรั่ง) จึงตกแก่ข้าราชการในกรม สุรารองช่วยกันรับราชการต่อมา

โดยเหตุที่ได้เปลี่ยนแปลงการจัดเก็บภาษีสุรา เป็นเจ้าพนักงานจัดเก็บแทนนายอากรผูกขาดตาม พระราชบัญญัติภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ และการภาษีสุรา เมื่อครั้งจัดเก็บเป็นอากรผูกขาด นายอากรมิได้จัดเก็บภาษีสุราอย่างใด นอกจากต้มกลั่นสุราออกจำหน่าย แบบแผนในการที่จะจัดเก็บภาษีสุรา มีแบบพิมพ์ แบบบัญชีต่าง ๆ และข้อบังคับ สำหรับเจ้าพนักงาน ภาษีสุรา นายตรวจสุรา และข้อสัญญาในการอนุญาตให้รับต้มกลั่นสุรา รับเป็นยกลงสุรา และอื่น ๆ จึงต้องตกเป็นหน้าที่ของ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อม ๆ ทรงจัดวางทางการสำหรับจัดเก็บภาษีสุราชั้นใหม่ทุกอย่าง และได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้นตามเวลากาลที่ได้ล่วงมาเป็นลำดับ และนายอากรได้ละเว้นข้อห้ามข้อบัญญัติกฎหมายภาษีชั้นในเสียบ้างในบางข้อ จนเลยเป็นประเพณี จึงเป็นการยากที่กรมสุราจะกลับรื้อถอนมาบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายที่มีอยู่ได้ ทั้งการค้าขายสุราก็มีการเปลี่ยนแปลงผิดกับเวลาที่พระราชบัญญัติภาษีชั้นในจุลศักราช ๑๒๔๘ ได้ออกประกาศใช้ไปบ้าง ตามเวลาที่ได้ล่วงมา จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตราพระราชบัญญัติภาษีชั้นในแก้ไข

เพิ่มเติม และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกกฎเสนาบดีสำหรับบังคับการจับเก็บภาษีสุราหลายครั้ง คือ

(ก) พระราชบัญญัติและกฎเสนาบดีสำหรับให้เจ้าพนักงานภาษีสุรามีสั่งอำนาจคดีทำผิดภาษีสุราในศาลหลวงได้ทั่วไป และมีอำนาจต่าง ๆ ในการเก็บภาษีสุราเหมือนกับนายอากรสุรา ตามที่ให้อำนาจไว้ในกฎหมายชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ คือ

(๑) พระราชบัญญัติภาษีชั้นในเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๑ ออกประกาศใช้ เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ให้เจ้าพนักงานภาษีสุรามีสั่งอำนาจและหน้าที่เหมือนอย่างนายอากรตามกฎหมายชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ ทุกประการ และให้ยกเลิกกฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ มาตรา ๑๔-๑๕ และ ๑๖

(๒) พระราชบัญญัติแก้ไขภาษีชั้นใน พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ ให้ยกเลิกค่าฤชาธรรมเนียม คดีผิดภาษีสุราทั้งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย ให้ใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ และได้ออกประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. เดียวกัน

(๓) กฎเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ แจ่งตำแหน่งและหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้ทำการเก็บภาษีชั้นใน ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

(ข) พระราชบัญญัติและกฎเสนาบดี แก้ไขเพิ่มเติมการจับเก็บภาษีสุรา คือ

(๑) เพื่อให้การขนสุราเข้าในร้านจำหน่ายสุราและขนออกจากร้าน ต้องมีใบอนุญาตให้ขนสุรากับน้ำสุราไปด้วย ตามความในมาตรา ๑๑ แห่งกฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ และทำบัญชีสุราขนเข้าขนออกและคงเหลือในร้านตามความในมาตรา ๔๔ ซึ่งมีได้ใช้มานาน ให้ลูกค้าปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นความสะดวกแก่การตรวจสอบของเจ้าพนักงานและป้องกันไม่ให้ลูกค้าลักลอบนำสุราเถื่อน (สุราที่ยังไม่ได้เสียภาษี) และทำสุราปลอมสุราปนน้ำออกจำหน่ายได้นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ออกกฎเสนาบดี ว่าด้วยการทำบัญชีสุราขนเข้า ขนออก และคงเหลือในร้าน ตามความในมาตรา ๔๔ แห่งกฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

(๒) พิกัดเก็บภาษีสุราขาเข้า และภาษีสุราชั้นในตามกฎหมายภาษีชั้นใน จุลศักราช ๑๒๔๘ มีกำหนดให้เก็บภาษีสุรา มีจำนวนกอสอดตั้งแต่ ๕๐ ตีกรลงมา เทละ ๘ บาท ๗๗ สตางค์ครึ่ง และสุรามีจำนวนกอสอดที่สูงกว่า ๕๐ ตีกร จึงให้เรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วนกับให้เก็บภาษีเหล้าเบียร์เหล้าองุ่นร้อยละ ๕ ตามราคานั้น เป็นอัตราเก็บภาษีสุราก่อนข้างต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ อยู่มาก และสุราโรงเตาสุราที่ต้มกลั่นออกจำหน่าย ก็มีจำนวนกอสอดเพียง ๒๗ ถึง ๓๐ ตีกร ต้องเสียภาษีเท่ากับสุรามีจำนวน

กอสอลต์ ๕๐ ดีกรี ก็เป็นการเสียเปรียบสุราต่างประเทศ ที่ได้นำเข้า
มาเสียภาษีเป็นสุรามีสจำนวน กอสอลต์สูงแล้วมาเติมน้ำออกจำหน่าย
ให้จำนวนสุรามากขึ้นและมีต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น

ทางที่จะแก้กันความเสียหายในข้อนี้ ก็จะต้องแก้พิกัตเรียก
เก็บภาษีสุราในกฎหมายเดิมเสียใหม่ ซึ่งตามหนังสือสัญญาเรื่อง
สุรากับประเทศต่าง ๆ มีความว่า ถ้าฝ่ายไทยจะแก้พิกัตเก็บภาษี
สุราใหม่ เมื่อได้บอกล่วงหน้าให้ทราบเป็นเวลา ๖ เดือนแล้วก็
แก้ได้ ในที่สุตรัฐบาลจึงได้ตกลงแก้พิกัตเก็บภาษีสุรามีสจำนวน
กอสอลต์ตั้งแต่ ๒๕ ดีกรีลงมาลิตรละ ๔๐ สตางค์ และเพิ่มอัตรา
ค่าภาษีขึ้นดีกรีละ ๑.๖ สตางค์ กอสอลต์บริสุทธุ์ ๑๐๐ ดีกรี จะต้อง
เสียภาษีลิตร ๑ เป็นเงิน ๑ บาท ๖๐ สตางค์ ตามพิกัตที่ได้แก้ไข
ใหม่นี้ สุราโรงเตสุรามีสจำนวนกอสอลต์ ๒๗.๕ ดีกรี จะต้องเสีย
ภาษีลิตรละ ๔๔ สตางค์ เท ๑ - ๑๕ ลิตร เป็นเงิน ๘ บาท ๓๖
สตางค์ สุราโรงเตสุราเป็นอันไม่ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น ส่วนสุรา
ต่างประเทศมีจำนวนกอสอลต์ ๕๐ ดีกรี จะต้องเสียภาษีลิตร ๑ เป็น
เงิน ๘๐ สตางค์ เท ๑ เป็นเงิน ๑๕ บาท ๒๐ สตางค์ สูงกว่า
อัตราเดิม ๖ บาท ๘๒ สตางค์ครึ่ง และกอสอลต์บริสุทธุ์ จะต้อง
เสียภาษีเทละ ๓๐ บาท ๔๐ สตางค์ สูงกว่าอัตราเดิมเทละ ๑๓ บาท
๖๕ สตางค์ ส่วนเหล้าเบียร์ เหล้าองุ่น ก็ได้เพิ่มอัตราค่าภาษีขึ้น
อีกร้อยละ ๓ เป็นให้เรียกเก็บภาษีย่อยละ ๘ ตามราคา เพราะ

ตามหนังสือสัญญาเรื่องสุรากับฝรั่งเศสและอิตาลี มีกำหนดว่าจะ
ไม่เก็บภาษีเหล้าเบียร์เหล้าอ่อนเกินกว่าร้อยละ ๘ ของราคา

ตามข้อตกลงดังนี้ กระทรวงพระคลังฯ จึงได้ขอให้กระทรวง
การต่างประเทศ บอกลวงนำแจ้งความประสงค์ที่จะขอแก้พิกัต
เก็บภาษีสุราใหม่ ไปให้รัฐบาลนานาประเทศทราบตามข้อสัญญา
ในที่สุดก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ
ภาษีชั้นในเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๐ และให้ใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่
วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ออกประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๒
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ตามความในพระราชบัญญัติภาษีชั้นใน
เพิ่มเติมฉบับนี้ เป็นผลให้สุราต่างประเทศในจำนวน พ.ศ.
๒๔๖๑ ส่งเข้ามาลดน้อยไป แล้วจึงได้กลับมีสุราต่างประเทศส่ง
เข้ามาตามเดิม แต่เก็บเงินค่าภาษีสุราขาเข้าได้สูงขึ้นเป็นอันมาก
ส่วนสุราที่ต้มกลั่นในบ้านเมือง ก็จำหน่ายได้ทวีขึ้นมาก ใน
พ.ศ. ๒๔๖๑ และ พ.ศ. ๒๔๖๒ อันเป็นปีที่มิสุราต่างประเทศส่ง
เข้ามาน้อย

(๓) ตามวิธีการที่ได้จัดให้ร้านขายสุราโรงเตาสุรารับใบ
อนุญาตจำหน่ายสุราตามกฎหมายทั่วไปนั้น ร้านแขวงอันเป็น
ร้านขายส่งสุราของโรงเตาสุรา ควรจะต้องรับใบอนุญาตจำหน่าย
สุราอย่างที ๑ และร้านขายย่อยที่ดวงสุราขายปลีกให้แก่ผู้ชอกิน
ในร้าน ควรจะต้องรับใบอนุญาตจำหน่ายสุราอย่างที ๓ แต่แบบ
พิมพ์หนังสือใบอนุญาตจำหน่ายสุราแบบที่ ๑๒ - ๑๓ และ ๑๔

ตามกฎหมายภาษีชั้นในจุลศักราช ๑๒๕๔ ไม่เหมาะกับการที่ได้จัด
ขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรม-
ราชานุญาตให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ออกกฎแก้ไข
แบบใบอนุญาตให้จำหน่ายสุราเสียใหม่ และได้ประกาศใช้เมื่อ
วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

(๔) สุราเป็นสินค้าที่ต้องเสียภาษีแรงมากกว่าสินค้าชนิด
อื่น ๆ เป็นที่ ๒ บาท และการทำสุราก็อาจจะทำขึ้นได้ง่าย โดย
มิต้องลงทุนรอนมาก และตามกฎหมายยังเปิดโอกาสให้สุรา
ต่างประเทศนำเข้ามาซื้อขายได้เป็นความสะดวก ต่อสู้กับสุราที่ดื่ม
กลั่นในบ้านเมืองด้วย การค้าขายสุราจึงได้มีอุปบายพลิกแพลงหลัก
เลี้ยวกฎหมาย และการตรวจตราของเจ้าพนักงานด้วยประการ
ต่าง ๆ เมื่อเจ้าพนักงานได้ตรวจตราการซื้อขายสุรา และการลัก
ลอบทำสุราผิดกฎหมายกวดขันยิ่งขึ้น พวกค้าขายสุราได้นำวิธี
ใหม่มาใช้ทำสุราและขายสุราขึ้นอีกอย่าง ๑ คือ ใช้รากไม้ใบยา
หมักเข้ากับน้ำตาล หรือน้ำข้าวหมากให้เกิดกอฮอลชัน แล้วเอา
ขึ้นกลั่นบ้างไม่ได้กลั่นบ้าง และใช้เครื่องยาไทยยาจีนแช่สุราที่
มีจำนวนกอฮอลชันสูง เช่นสุราฮอลันดา แล้วป่นน้ำผสมน้ำตาลกับ
เครื่องหอมให้มีรสหวานหอมบ้าง ให้มีกลิ่นรสเป็นยารักษาโรคบ้าง
แล้วบรรจุขวดสุรานำออกจำหน่าย เรียกชื่อเป็นยารักษาโรค มี
สรรพคุณต่าง ๆ กัน โดยมากแจ้งว่าเป็นยาชูกำลัง สำหรับใช้
กินได้ทั้งชายทั้งหญิง และนางขนานยังบอกว่าไม่ใช่สุรา ภิณฑุ

สามแผนชั้นได้ก็มี ยาเข้าสู่ราเหล่านี้ มิได้อยู่ในความกำกับตรวจ
 ตราของเจ้าพนักงานภาษีสุราแต่อย่างใด ๆ และไม่มีทางที่จะทราบ
 ได้ว่า ได้ทำและผสมด้วยสุราที่ได้เสียภาษีถูกต้องแล้วหรือมิใช่
 และนำออกซื้อขายทั้งในร้านที่ได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุรา และ
 ไม่ได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุรา

กรมสุราได้ทดลองจับผู้ขายยาเข้าสู่รา ๓ รายไปฟ้องศาล
 หาวว่าขายสุราไม่มีใบอนุญาต เจ้าของยาต่อสู่ว่า เป็นยารักษาโรค
 กัดด้วยกอสอล (สุราอาแรกที่ส่งมาจากประเทศชวา) แล้วปน
 นำนำออกจำหน่ายเป็นยารักษาโรค และมีพะยานมาเบิกประกอบ
 ข้อต่อสู้ของจำเลย ว่าได้เคยซื้อยาของกลางไปใช้กินหายจากโรค
 ภัยต่าง ๆ ศาลพิพากษาว่า ของกลางเป็นยารักษาโรคไม่ใช่สุรา
 จำเลยอาจจะซื้อขายได้โดยไม่ต้องรับใบอนุญาตจำหน่ายสุราอย่าง
 ใด ตลอดถึงศาลฎีกา กรมสุราจึงได้กลับฟ้องผู้ชนสุราอาแรก
 เข้าไปในร้านทำยา ในฐานะชนสุราไม่มีใบอนุญาตและมีสุราไว้
 โดยมีได้จัดการให้ถูกต้องตามกฎหมาย ศาลพระราชอาญาพิจารณา
 คดีเสร็จสำนวนแล้ว พิพากษาว่า สุราที่มีจำนวนกอสอลสูง เมื่อ
 ชนเข้าไว้ในร้านขายสุราก็ต้องเป็นสุรา ถ้าชนเข้าไว้ในร้านทำยา
 เพื่อประกอบทำยารักษาโรค ก็ต้องเป็นยาหรือเครื่องยา ให้ปล่อย
 คดีจำเลยพ้นข้อหาไป จึงเป็นอันหมดหนทางที่เจ้าพนักงานภาษี
 สุราจะเข้ากำกับตรวจตราและห้ามปรามการขายสุรา โดยวิธีให้
 ชื่อเป็นยารักษาโรคได้ เพราะตามพระราชบัญญัติภาษีชั้นใน ที่มี

อยู่เดิมไม่มีความขัด ว่าวัตถุประสงค์ใดเป็นน้ำสุราอันต้องด้วย
 กฎหมายภาษีสั้นใน และเมื่อกรมสุราต้องแพ็คครั้งที่ ๒ เรื่องนี้
 แล้ว การทำสุราออกจำหน่ายโดยวิธีเรียกชื่อเป็นยารักษาโรค ได้
 มีความเจริญแพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในกรุงเทพฯ ฯ และ
 หัวเมืองมณฑลต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้สุราที่ได้เสียภาษีถูกต้องแล้ว
 จำหน่ายได้ลดต่ำไป

การที่จะแก้ความเสียหายในข้อนี้ ก็จะต้องมีพระราช
 บัญญัติภาษีสั้นในแก้ไขกฎหมายภาษีสั้นในเพิ่มเติมขึ้นอีก เพื่อ
 ให้มีความว่าวัตถุประสงค์ จึงจะเป็นน้ำสุราอันต้องด้วยพระราช
 บัญญัติภาษีสั้นใน และให้เจ้าพนักงานภาษีสูรามีอำนาจในการ
 ตรวจสอบกับการทำสุรา พระสมสุราออกซื้อขายมากกว่ากฎหมาย
 เดิมที่มีอยู่แล้ว แต่กฎหมายภาษีสูราเป็นกฎหมายที่ต่อเนื่องมา
 จากหนังสือสัญญาเรื่องสุรา การที่จะแก้ข้อความในกฎหมาย โดย
 ไม่ต้องขอแก้สัญญานั้น ก็จะต้องเป็นข้อความที่ไม่ขัดด้วยหนังสือ
 สัญญาเรื่องสุรา ร่างพระราชบัญญัติภาษีสั้นในแก้ไขเพิ่มเติม จึง
 ต้องส่งผ่านที่ปรึกษากระทรวงพระคลัง ฯ กระทรวงการต่างประเทศ
 และกรรมการร่างกฎหมาย ซึ่งต้องสอบสวนทบทวนไปมาอีก
 หลายครั้ง และในที่สุด จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
 ตราพระราชบัญญัติภาษีสั้นในแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๗ และ
 ใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน กระทรวงพระคลัง ฯ
 จึงได้มีคำสั่งไปยังเจ้าหน้าที่ภาษีสูรามณฑลต่าง ๆ ซึ่งแจ้งทางการ

สำหรับปฏิบัติกับผู้ทำยาและขายยาเข้าสุราตามพระราชบัญญัติที่
ออกใหม่ คือในขั้นแรกให้สำรวจจำนวนยาเข้าสุรา ที่มีอยู่ใน
ร้านขายยาเข้าสุราต่าง ๆ ให้ทราบไว้ บรรดา ยาเข้าสุราที่มีอยู่อัน
ไม่มีทางที่จะทราบได้ว่า ได้ทำขึ้นจากน้ำสุราเถื่อนแล้ว แม้อยู่ใน
ร้านที่ได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุรา ก็อนุญาตให้ขายได้ต่อไปจน
กว่าจะหมด หรืออยู่กับผู้ที่ซื้อไว้ สำหรับใช้กิน ก็อนุญาตให้
ขายต่อไปได้จนกว่าจะหมดเหมือนกัน ส่วนร้านขายยาเข้าสุรา
ที่ไม่ได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุรา ก็ขอมิให้ขายยาเข้าสุราคืนได้
แก่เจ้าของเดิม หรือร้านรับใบอนุญาตจำหน่ายสุราอย่างใด ๑ เพื่อ
เปลี่ยนแปลงผสมทำเป็นสุรยาออกจำหน่ายอย่างสุราต่อไป
หรือมิฉะนั้นก็จะต้องได้รับใบอนุญาตจำหน่ายสุราก่อน จึงจะทำ
การซื้อขายสุรยาเหล่านั้นได้ต่อไป

เจ้าพนักงานไม่ได้จัดการรุนแรงอย่างไร ความประสงค์มี
อยู่เพียงจะมีให้ผู้ใดทำหรือขายน้ำสุรา โดยอุบายใช้ฉลากปิดขวด
สุราบอกว่าเป็นยารักษาโรค และนำออกจำหน่ายซื้อขายเป็นยา
ไม่ใช่สุราต่อไปเท่านั้น แต่ก็คงไม่เป็นที่พอใจของพวกทำยาขาย
ยาเข้าสุรา ซึ่งได้เคยรับประโยชน์มากเพราะลงทุนน้อย และ
ได้กำไรตั้ง ๒-๓ เท่าทุน ทั้งยอมทราบอยู่แล้วด้วยกัน ว่าเจ้าพนักงาน
คงจะได้จัดการห้ามปราม การทำยาเข้าสุราออกจำหน่ายในไม่ช้า
พวกทำยาเข้าสุราจึงได้ลงทุนผสมยาเข้าสุราไว้ในโรงร้านของตน
เป็นจำนวนมากมาย เพื่อประสงค์จะให้เป็นยาเข้าสุราที่ได้ทำ

ไว้ก่อนพระราชบัญญัติออกใช้ ในมณฑลกรุงเทพฯ เจ้าพนักงาน ได้ทำการสำรวจยาเข้าสุราที่มีอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ เมื่อสิ้นกันยายน มียาเข้าสุราที่บรรจุขวดไว้แล้วถึง ๑๗๐,๐๐๐ ขวดเศษ และยังมียาเข้าสุราที่ได้ปั้นปรุงไว้แล้ว บรรจุถัง โอ่ง และไห ยังไม่ได้บรรจุขวดก็อีกมาก รวมยาเข้าสุราที่ได้ทำไว้แล้วในกรุงเทพฯ คงไม่ต่ำกว่า ๒๐๐,๐๐๐ ขวด เป็นยามีชื่อต่าง ๆ ถึง ๒๒๗ ขนาน และในมณฑลต่าง ๆ ก็มียาเข้าสุราที่ได้ทำขึ้น และส่งไปจำหน่าย จากกรุงเทพฯ ทั่วไปทุกมณฑล ตามบัญชีสำรวจของเจ้าพนักงาน คงเป็นสุรยาไม่ต่ำกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ขวด ความตั้งใจของพวกทำยาขายยาเข้าสุรา จะให้ยาเข้าสุราที่ได้ทำไว้ก่อนเวลาที่พระราชบัญญัติออกใช้ซื้อขายได้ไปจนกว่าจะหมด อันจะไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นการยากแก่เจ้าพนักงาน ที่จะตรวจตราให้ทราบได้ว่า ยาขนานใด ขวดใด เป็นยาเข้าสุราที่ได้ทำไว้ก่อนพระราชบัญญัติออกใช้ และยาขนานใดขวดใด เป็นยาที่ได้มีผู้ทำเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง และความตั้งใจของเจ้าพนักงานที่จะรักษาประโยชน์ของอากรสุรา อันจะต้องเสื่อมเสียไป เพราะพวกขายสุราเรียกชื่อเป็นยากี่จะไม่สมประสงค์ด้วย เจ้าพนักงานจึงไม่อนุญาตให้ซื้อขายยาเข้าสุราเป็นยารักษาโรคต่อไป เว้นแต่จะได้ซื้อขายเป็นสุรา

พวกทำยาเข้าสุราออกจำหน่ายได้ยอมตกลงขอรับใบอนุญาตจำหน่ายสุรา และเพิ่มคำว่าสุรยาลงที่ฉลากปิดขวดยาแล้วนำออกซื้อขายเป็นสุราก็มีมากมาย และที่เลิกไม่ทำยาเข้าสุราออก

จำหน่ายต่อไปก็มีมากมายเหมือนกัน และพวกที่ต่อสู้ว่า ยาเข้า
 สรุของตนเป็นยารักษาโรคอันแท้จริง ไม่ใช่สุรา โดยยกเหตุผล
 ต่าง ๆ มาอ้าง ซึ่งเจ้าพนักงานยังกำลังสอบสวนหาหลักเกณฑ์ที่
 จะวินิจฉัยว่าเป็นยา หรือเป็นสุรา ก็ยังมีอยู่อีกมากมาย ตั้งแต่
 พระราชบัญญัติภาษีชั้นในแก้ไขเพิ่มเติมได้ออกประกาศใช้แล้ว
 เจ้าหน้าที่ภาษีสุราทั่วไป ต้องทำงานในเรื่องยาเข้าสุราเพิ่มขึ้นอีก
 เป็นอันมาก ทางกรมสุราก็ต้องตอบและชี้แจงข้อปัญหาในเรื่อง
 ยาเข้าสุรา ทั้งพวกเจ้าของยาและเจ้าหน้าที่ในมณฑลต่าง ๆ ทั่วไป
 แต่อย่างไรก็ดีการที่จัดให้พวกขายยาเข้าสุรา ซื่อขายยาเข้าสุรว่าเป็น
 สุรานั้น เป็นเหตุให้ผู้ซื้อขาดความนิยมไปมาก และจำหน่าย
 ได้ลดต่ำลงกว่าเมื่อนำออกขายเป็นยารักษาโรคเป็นอันมาก และ
 เป็นผลให้สุราที่ได้เสียภาษีถูกต้องแล้วจำหน่ายได้ทวีขึ้นโดยเร็ว
 พลัน ในจำนวน พ.ศ. ๒๔๖๗ เก็บเงินผลประโยชน์ได้จาก
 อากรสสุรา ทั้งภาษีสุราชั้นในและภาษีสุราขาเข้า รวมเป็นเงิน
 ๑๑,๕๒๘,๕๕๑ บาท ๖๒ สตางค์ คงสูงกว่า พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็น
 เงิน ๗๕๑,๕๔๒ บาท ๒๒ สตางค์ ในจำนวนปีต่อ ๆ มากก็เก็บ
 เงินได้สูงขึ้นเช่นเดียวกันเป็นลำดับมา

ราชการในกรมสุรา ในชั้นแรกที่ได้ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ๆ ให้ยกกรมสุรามารวมอยู่ในกรมศุลกากร ก็คือ จัดให้การ
 ค้าขายสุราโรงเตาสุราและสุราต่างประเทศให้ถูกต้องตามกฎหมาย
 ภาษีชั้นในที่มีอยู่ เมื่อได้จัดวางทางการในมณฑลกรุงเทพฯ ๆ

และมณฑลที่ใกล้เคียงเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ขยายการออกไปถึง
 มณฑลชั้นนอกต่อ ๆ ออกไปโดยลำดับ การจัดเก็บภาษีสุราใน
 เวลานั้น ได้อนุญาตให้มีผู้รับตั้งโรงต้มกลั่นสุรา และเจ้าพนักงาน
 เป็นผู้จัดเก็บภาษีตามรายเหงจำนวนสุราที่จำหน่ายออกจากโรงต้ม
 กลั่นสุรา ตามความในมาตรา ๔ แห่งกฎหมายภาษีชั้นใน จุดศก-
 ราช ๑๒๔๘ อย่าง ๑ เก็บเป็นอนุญาตให้ราษฎรต้มกลั่นสุราใน
 บ้านเรือนในที่ซึ่งอยู่ห่างไกลกันดาร ซึ่งจะจัดให้มีผู้รับตั้ง
 โรงต้มกลั่นสุราออกจำหน่าย และเก็บภาษีตามรายเหไม่ได้อย่าง
 ๑ และในบางมณฑล บางตำบล ก็ไม่ได้มีการจัดเก็บภาษีสุรา
 ทีเดียวเลยอีกอย่าง ๑ เมื่อได้โอนการภาษีสุราชั้นในมารวมอยู่ใน
 กรมศุลกากรแล้ว ได้ขออนุญาตต่อกระทรวงพระคลัง ๆ ให้
 คลังมณฑลและคลังจังหวัด มีหน้าที่เป็นหัวหน้ารักษาราชการใน
 แผนกสุราประจำมณฑลและจังหวัดต่าง ๆ ด้วย ส่วนเจ้าพนักงาน
 ภาษีสุรา ถ้าจำเป็นจะต้องมีในมณฑลใด ก็ให้มีตำแหน่งเพียง
 ชั้นผู้ช่วย อยู่ในบังคับบัญชาของคลังมณฑล

ส่วนโรงต้มกลั่นสุราที่ได้ตั้งอยู่ในตำบลต่าง ๆ เมื่อครั้งจัด
 เป็นอากรผูกขาด โรงต้มกลั่นสุราตำบลใดควรจะยุบเลิกมารวม
 ต้มกลั่นสุรา ที่โรงต้มกลั่นสุราตำบลใดได้ ก็ได้จัดให้ยุบเลิก
 โรงต้มกลั่นสุรานั้น ๆ เสีย มารวมทำการต้มกลั่นสุราที่โรงใหญ่
 และจัดส่งสุราจากโรงใหญ่ ไปจำหน่ายในตำบลต่าง ๆ โดยจัด
 ตั้งร้านแขวง สำหรับรับสุราจากโรงต้มกลั่นสุราไปทำการขายส่ง

ให้แก่นักขายสุราย่อยในตำบลนั้น ๆ ความประสงค์ก็เพื่อจะ
ตัดจำนวนเข้าพนักงานกำกับโรงต้มกลั่นสุรา และจัดเก็บภาษี
สุราที่จำหน่ายออกจากโรงต้มกลั่นสุราให้น้อยลง และจัดการ
กำกับตรวจตราการเก็บภาษีสุราที่โรงต้มกลั่นสุราโรงใหญ่ ใหญ่นั้น
คงแข็งแรงยิ่งขึ้น ส่วนท้องที่ตำบลใด ที่ตั้งอยู่ในที่ห่างไกล จะ
ส่งสุราจากโรงใหญ่ไปจำหน่ายไม่ได้สะดวก และถ้าเป็นตำบล
ที่สุรจำหน่ายได้น้อย จะจัดให้มีเจ้าพนักงานไปกำกับตรวจเก็บ
ภาษีสุรา ที่จำหน่ายออกจากโรงต้มกลั่นสุรา จะต้องเปลือง
ค่าใช้จ่ายมากก็จัดให้ผู้รับอนุญาตต้มกลั่นสุรา เสียภาษีสุราเป็น
ภาษีเหมาเตาตามความในมาตรา ๓๕ แห่งกฎหมายภาษีชั้นในจุล-
ศักราช ๑๒๔๘ ก็อนุญาตให้ผู้รับต้มกลั่นสุราต้มกลั่นสุรออก
จำหน่ายในท้องที่ตำบลนั้น และให้นำเงินค่าภาษีสุรา กับค่า
ธรรมเนียมต่าง ๆ ส่งต่อเจ้าพนักงานเป็นรายเดือนรายปี ตามที่
ได้ทำสัญญาตกลงไว้กับเจ้าพนักงานคล้ายอากรผูกขาด เจ้าพนักงาน
คงจัดให้มีนายตรวจสุราไปประจำอยู่เพียงคน ๑ หรือ ๒ คน
เพื่อตรวจตราการต้มกลั่นสุรา และการซื้อขายสุราในตำบลนั้น
ให้ถูกต้องตามสัญญา ตำบลใดที่เป็นที่กั้นดารหรือชายพระราช
อาณาเขตต์ จะจัดให้มีผู้รับไปตั้งโรงต้มกลั่นสุรออกจำหน่าย
ไม่ได้ จึงจัดเก็บภาษีสุราเป็นนอกใบอนุญาตให้ราษฎรต้มกลั่น
สุราเตาเล็ก และต้มกลั่นสุราในบ้านเรือนตามวิธีเดิม

ภาคผนวก

บัญชีหัวเมืองฝ่ายเหนือกรมมหาดไทย
ซึ่งได้ตั้งเรียกชกัภาษาทั้งขาเข้าและขาออก
มีรายชื่อเมืองแจ้งอยู่ต่อไปนี้

บัญชีหัวเมืองซึ่งตั้งเก็บภาษทั้งขาเข้าขาออก จำนวนประกาศปีตศักราช ๑๒๕๗

เมืองพระตะบอง	เมืองนครพนม
เมืองนครเสียมราฐ	เมืองเขมราฐ
เมืองฉะเชิงเทรา	เมืองทองคำใหญ่
เมืองอุทัย	เมืองเชียงแตง
เมืองตาก	เมืองแสนปาง
เมืองหลวงพระบาง	เมืองอัตปือ
เมืองนครจำปาศักดิ์	เมืองนครเชียงใหม่
เมืองหนองคาย	เมืองนครลำปาง
เมืองโพนพิสัย	เมืองลำพูน
เมืองสกลนคร	

บัญชีหัวเมืองฝ่ายใต้
กรมพระกลาโหมซึ่งได้ตั้งเก็บภาษี
ทั้งขาเข้าและขาออกมีรายชื่อเมืองแจ้งอยู่ต่อไปนี้

๑. เมืองกาญจนบุรี	๑๔. เมืองสงขลา
๒. เมืองราชบุรี	๑๕. เมืองพัทลุง
๓. เมืองเพชรบุรี	๑๖. เมืองปะเหลียน
๔. เมืองปราณบุรี	๑๗. เมืองตรัง
๕. เมืองประจวบคีรีขันธ์	๑๘. เมืองกระบี่
๖. เมืองกำเนิดนพคุณ	๑๙. เมืองภูเก็ต
๗. เมืองประทิว	๒๐. เมืองถลาง
๘. เมืองชุมพร	๒๑. เมืองพังงา
๙. เมืองหลังสวน	๒๒. เมืองตะกั่วทุ่ง
๑๐. เมืองไชยา	๒๓. เมืองตะกั่วป่า
๑๑. เมืองกาญจนดิษฐ์	๒๔. เมืองระนอง
๑๒. เมืองสมุย	๒๕. เมืองกระบี่
๑๓. เมืองนครศรีธรรมราช	

ทำเนียบข้าราชการผู้ใหญ่กรมศุลกากร

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<u>อธิบดี</u> พระยาภาศกรวงส์ (ชุมพร บุณนาค)	๒๔๒๒-๒๔๓๔	ภายหลัง เป็น เจ้า- พระยาในนามเดิม
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม หมื่นพิทยลาภ ฯ หม่อมเจ้าพร้อม	๒๔๓๕- ๒๔๓๖-๒๔๓๒	ภายหลังเป็นกรมขุน ภายหลังเป็นพระวร- วงส์เธอ พระองค์เจ้า พร้อมพงศอชิราช
พระยาสุพรรณสมบัติ (ดิณ บุณนาค)	๒๔๖๐-๒๔๓๐	เป็นทำการแทน อธิบดี
พระยาชัยสุนทร (คาล บุณนาค)	๒๔๓๒-๒๔๓๖	ก่อนนี้ ๑ เป็นทำ การแทนอธิบดี
พระยาเสวกวรายุด์ (กิมสวน รัตบุตร)	๒๔๓๖-๒๔๓๘	ก่อนนี้ ๑ เป็นทำ การแทนอธิบดี
หม่อมเจ้าวิวัฒนชัยไชยันต์	๒๔๓๘-๒๔๘๑	
นายนาวอากาศเอก หลวง กาจสงคราม รัฐมนตรี	๒๔๘๑-ปัจจุบัน	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<p style="text-align: center;"><u>ที่ปรึกษา</u></p> <p>นายเดวิดวิลเลียม นายเอควาดแอมโบรส นายวิลเลียมมันน์ นายนอร์แมนแมกสเวล</p>	<p>๒๔๓๑-๒๔๔๔ ๒๔๔๔-๒๔๕๑ ๒๔๕๑-๒๔๖๖ ๒๔๖๗-๒๔๖๘</p>	<p>เดิมเป็นหัวหน้ากอง รายงาน แล้วเป็นผู้ ตรวจการ ศาล การ ทั่วไป</p>
<p>นายดีเอฟเมส นายคัมลยุดีร์ฟ</p>	<p>๒๔๖๘-๒๔๗๘ ๒๔๗๘-ปัจจุบัน</p>	<p>เดิมเป็นที่ปรึกษา กรมสรรพสามิต</p>
<p style="text-align: center;"><u>รองอธิบดี และ</u> <u>ผู้ช่วยอธิบดี</u></p>		
<p>หลวงราชาสาธก (J.M.F. da Costa)</p>	<p>๒๔๓๗-๒๔๓๘</p>	
<p>นายเอควาดแอมโบรส</p>	<p>๒๔๔๔-๒๔๕๑</p>	<p>เป็นผู้ช่วยอธิบดีอยู่ ปี ๑ ภายหลังเป็นที่ ปรึกษา และ ผู้ช่วย อธิบดี</p>
<p>นายวิลเลียมมันน์</p>	<p>๒๔๕๑-๒๔๖๖</p>	<p>เป็นรองอธิบดีและ ที่ปรึกษา</p>

นาม	พ. ศ.	หมายเหตุ
นายอรลคัมบุ แลม- เบอร์ตัน พระยารัตนโกษา (ม.ร.ว. ใหม่ นพวงศ์)	๒๔๕๗-๒๔๖๐ ๒๔๖๐-	รักษาการในตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิบดี ภาย หลังเป็นผู้ช่วยอธิบดี กรมสุรา
พระยาอนุমানราชชน (ขง เสฐียรโกเศศ)	๒๔๖๕-๒๔๗๖	
นายนาวาตรี หลวงเดชดำรง (เข้ม เดชดำรง) หลวงชนาทรพินิจ (เล็ก จันทโรจวงศ์)	๒๔๗๖-๒๔๘๐ ๒๔๘๐-	ย้ายไปรับราชการทาง กระทรวง การ คลัง แต่ยังรับเงินเดือน ใน ตำแหน่ง ผู้ช่วย อธิบดีกรมศุลกากร
หลวงบรรณกรโกวิท (เปา จักกพาก) (รักษาการ)	๒๔๘๑-	รับ เงิน เดือน ทาง กระทรวง การ คลัง แต่รับราชการในตำแหน่ง ผู้ช่วย อธิบดี กรมศุลกากร

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<u>เจ้ากรมกองบัญชาการ</u>		
พระมดงสุดกุกฤต (ม.ร.ว. หนู อิศรางกูร)	๒๔๒๕-๒๔๓๓	ภายหลังเป็นพระยา อิสรพันธ์โสภณ
หลวงพิทักษ์สมบัติ (มงคล ธรรมสโรช)	๒๔๔๓-๒๔๕๓	ภายหลังเป็นพระใน นามเค็ม
พระมดงสุดกุกฤต (ท้วม สามโกเศศ)	๒๔๕๓-๒๔๗๒	
<u>เจ้ากรมกองภาษีสขาออก</u>		
พระสาเลียกรพิพัฒน์ (ม.ร.ว. เจริญ อิศรางกูร)	๒๔๓๓-๒๔๔๓	
หลวงสมบัติชัยคุณผล (ม.ร.ว. เผือก อิศรางกูร)	๒๔๔๓-๒๔๕๐	
หลวงสาเลียกรพิพัฒน์ (เชษฐ พหลโยธิน)	๒๔๕๐-๒๔๕๓	
พระพิทักษ์สมบัติ (มงคล ธรรมสโรช) (ต่อนี้รวมเข้ากับกองภาษีส ขาเข้า เป็นกองภาษีส)	๒๔๕๓-๒๔๖๕	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<u>ตำรวจใหญ่ฝ่ายขาออก</u>		
กัปตันเอฟ. ซี. เอ. ไลเซอร์	๒๔๒๑-๒๔๒๕	ยังขึ้นอยู่กับพระยาพิพิธโภคัย ฯ
พระยาสมุหุรณรัักษ์(สิน)	๒๔๓๑-	ยังขึ้นอยู่กับพระยาพิพิธโภคัย ฯ
นายขอนแก่น	๒๔๔๕-	
ม.ร.ว. ใหม่ นพวงศ์	๒๔๔๗-	ภายหลังเป็นหม่อม นราธิราช แล้วเป็น พระยารัตนโกษา ผู้ ช่วยอธิบดีกรมสุรา
หลวงสมบัติธัญญผล (เฉลิม บุญ - หลง)	๒๔๔๗-๒๔๗๒	ภายหลัง เป็น พระ สาธิตาภกรพิพัฒน์
(ต่อไปพร้อมกับกองตรวจ ภายนอก)		
<u>หัวหน้ากองภาษีขาเข้า</u>		
นายเอฟ. บี. ฮิกส์	๒๔๒๑-๒๔๒๓	เรียกว่า Inspector of Imports ขนกลา- ใหม่

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
นายเจ เอ็น เอฟ ดาคอสตา	๒๔๒๔-๒๔๓๖	เรียกว่า Inspector and Commissioner ภายหลัง เป็นหลวง ราชายสาธก และ เป็นผู้ช่วยอธิบดี
นายอ. ซี เนเซอร์ นายอาร์ดับบลิวแลมเบอร์ตัน	๒๔๓๕-๒๔๔๒ ๒๔๔๓-๒๔๕๖	เรียกว่า Chief Inspector แล้วเลื่อน เป็นผู้ช่วยอธิบดี คง อยู่ในตำแหน่งเดิม
นายเอช บี แลมเบอร์ตัน พระยาเสวกวราชูตม์ (กิมสวน รักตบุตร)	๒๔๖๐ ๒๔๖๒ ๒๔๖๐-๒๔๗๖	เมื่อครั้งยังเป็นพระ ในนามเดิม
หลวงวิฑูรชญาตม์ (เสียง ชูเกต)	๒๔๗๗-๒๔๗๘	
หลวงโสภณโกการักษ์ (เจงฮี่ สิทธิพงศ์)	๒๔๗๕-๒๔๘๐	
หลวงสวัสดิชนบาล (สวัสดิ์ เสวตะศิษฐ์)	๒๔๘๑-ปัจจุบัน	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<p style="text-align: center;"><u>ตำรวจใหญ่</u> <u>กองตรวจภายนอก</u></p>		
(แยกจากกองภาษีขาเข้า)		
นายเอเฟ ดาคอสตา	๒๔๓๒-๒๔๔๒	ภายหลังเป็นขุน
นายบาโรส		เสวกวรายดัก
นายอาร์ดัลดู-		ตอนนี้อยู่ใน
แลมเบอร์ตัน		กองภาษีขาเข้า
นายเอชกราเก		
นายเอช ยี แลมเบอร์ตัน	๒๔๔๒-๒๔๖๐	
นายเอ เดรนแนน	๒๔๖๑-๒๔๖๕	
นายอาร์, เจ, แมกคอกแมก	๒๔๖๖-๒๔๖๗	
พระสาเลียกรพิพัฒน์		
(เฉลิม บุญ-หลง)	๒๔๖๘-๒๔๗๒	ตอนนี้แยกจากกอง
นายเจ. มัลลิน	๒๔๗๓-๒๔๗๕	ภาษีขาเข้า
พระศุลกภักดียารักษ์		
(ชินอกร์)	๒๔๗๖-๒๔๗๘	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
นายนาวาตรี หลวง เดชดำรง (แหม่ม เดชดำรง) นายจรรยา สัมแสง	๒๔๘๐-๒๔๘๒ ๒๔๘๒-ปัจจุบัน	
<u>หัวหน้ากองตีราคา</u> (แยกออกจากกองภาษี ขาเข้า) นายดี วัน (D. Wan) นายเกาชูยเซียง		ยังขึ้นอยู่กับกอง ภาษีขาเข้า
นายดี เอฟ กอลลาไซ พระยารัตนโกษา (ม.ร.ว. ใหม่ นพวงศ์) หลวงเสวกวรายุทธ์ (กิมสวน รักบุตร)		" " " " " "
หลวงพาหุรักษ์บริรักษ์ (กิมชา)	๒๔๖๐-๒๔๖๖	ภายหลังเป็นพระ และพระยาในนาม เดิม ตอนแยก จากกองภาษีขาเข้า เรียกว่า เจ้ากรม
	๒๔๖๗-๒๔๖๘	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<p>พระนันทพิธภัณฑ์ (ตรา บุนนาค) ขุนไวกุพิยากร (กิมเค็ย นิงสานนท์) (ขุบเป็นแผนกชั้นกอง ภานั)</p>	<p>๒๔๓๐-๒๔๓๓ ๒๔๓๓-๒๔๓๘</p>	
<u>หัวหน้ากองรับเงิน</u>		
เจ้าสัวถวน		สมัยเจ้าพระยาภาส- กรวงศ์เป็นอธิบดี
<p>ขุนศุภผลขจรการ (ตันจวนตอง ศุภผลศิริ)</p>	๒๔๖๑-๒๔๖๓	
<p>หลวงพินิจโกศการ (เง็ก นิงสานนท์)</p>	๒๔๖๖-๒๔๗๑	ตอนน ^๕ แยกจากกอง ภานัขาเจ้า
<p>หลวงบำรุงสูงการ (แดง จันทนภุมม)</p>	๒๔๗๒-๒๔๗๖	
<p>หลวงพิทักษ์ศุลกกิจ (เถาะ นิงสานนท์)</p>	๒๔๗๗-๒๔๘๒	
<p>ขุนนนทภานั (เทียน นนทลี)</p>	๒๔๘๒-ปัจจุบัน	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<u>หัวหน้ากองสถิติ</u> <u>หรือกองรายงานเต็ม</u> (แยกจากกองภาษีขาเข้า)		
นายเอช กราเก (Grage)	๒๔๔๓-	เรียกว่า Principal
		of Statistical
		Division
นายเอน ดากรูช	๒๔๕๐-	ตอนน ^๕ เรียก Chief
นายนอร์แมนแมกสเวล	๒๔๔๕-๒๔๖๒	of Statistical Divi-
		sion และแยก
		ออกจากกองภาษี
		ขาเข้า
พระยาอนุমানราชชน		
(ขง เสฐียรโกเศศ)	๒๔๖๓-๒๔๖๔	เมื่อยังเป็นหลวง
		และพระในนามเดิม
		ตอนน ^๕ เรียกเจ้ากรม
พระสมบัติชัยคุณผล		
(ม.ถ. เลื่อน อิศรางกูร)	๒๔๖๕-๒๔๘๐	
หลวงไพรัชชนกิจ		
(แดง ทุมวิภาค)	๒๔๘๒-ปัจจุบัน	

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
<p><u>กองศุลกากร</u> (แยกจากกองสถิติ) หลวงอรรมพัสดุการ (สนม ยวงทรัพย์) นายนาวตรี หลวง เดชดำรง (แหม่ม เดชดำรง)</p>	<p>๒๔๓๕-๒๔๗๐ ๒๔๗๑-ปัจจุบัน</p>	
<p><u>ข้าหลวงตรวจการ</u> <u>ศุลกากร</u> พระพิณิจรนากร (บุญเพง บุคตนันท์) หลวงวรการวินิจฉัย (หวาน สามโกเศศ) พระธานีครตรวจการ (จิ่ง เจาศินานนท์)</p>	<p>๒๔๖๑-๒๔๖๓ ๒๔๖๑-๒๔๖๕ ๒๔๖๑-๒๔๗๕</p>	<p>ศุลกากร มณฑลภูเก็ต ศุลกากร มณฑลปัตตานี ศุลกากรมณฑล สุราษฎร์ ปัตตานี ภูเก็ต</p>

นาม	พ. ศ.	หมายเหตุ
พระรัฐหิรัญญากร (สอน สุกนธามร)	๒๔๖๒-๒๔๘๐	ศุลกากรมณฑล นครศรีธรรมราช
หลวงชาญบรรณกิจ (กรณ ไทยชน)	๒๔๖๖-๒๔๗๕	ศุลกากรมณฑล ปัตตานี
หลวงโสภณโกการักษ์ (เจงฮ์ สิทธิพงศ)	๒๔๖๖-๒๔๗๒	" " "
หลวงวรการวินิจ (หวน สามโกเศศ)	๒๔๘๐	ข้าหลวงตรวจการ ภาค ๑
หลวงพิสุทธธนารักษ์ (บัว จาดูร)	๒๔๘๑-ปัจจุบัน	" " " ●
ขุนอทรสูงกากร (แป้น ณะตะกั่วทุ่ง)	๒๔๘๒-ปัจจุบัน	" " " ๒
<u>เจ้ากรมกองภาษี</u>		
<u>ภายใน</u>		
พระอักษรสมบัติ (เปล่ง ธนโกเศศ)		

นาม	พ.ศ.	หมายเหตุ
หลวงกัณฑ์ทศกัณฑ์วิจารณ์ (ใบ กิตติโกเศศ) หลวงศรีรัตนากร (แสง นวมานนท์) หลวงศรีรัตนากร (ใจ ศรีจรรยา) (ยุบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐)	๒๔๕๔-๖๕	
<u>ผู้ช่วยอธิบดีกรมสุรา</u> <u>เมื่อยังรวมอยู่กับ</u> <u>กรมศุลกากร</u> พระอักษรสมบัติ (เปล่ง ธนโกเศศ) พระยารัตนโกษา (ม.ร.ว. ใหม่ นพวงศ์) (โอนไปขึ้นกรมสรรพากร) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖)		

หมายเหตุ: จำนวน พ.ศ. ตารางยี่ไม่แน่นอน ตารางยี่ไม่ได้

ลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับ กรมศุลกากร

- พ.ศ. ๒๔๑๑ ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์
- ” ๒๔๑๘ แยกกระทรวงพระคลัง ฯ ออกจากกระทรวงการ-
ต่างประเทศ
- ” ๒๔๒๒ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ฯ มาบัญชาการโรงภาษี
- ” ๒๔๒๖ คำว่าศุลกากรเกิดมีใช้ขึ้นภายหลังปีนี้
- ” ๒๔๒๘ ยกการบังคับการโรงภาษีสินค้าเข้า-ขาออก ไป
ขึ้นกระทรวงพระคลัง ฯ
- ” ๒๔๓๑ นายเดวิดวิลเลียมแรกเข้ารับราชการ (ออก พ.ศ.
๒๔๔๔)
- ” ๒๔๓๓ สร้างศุลกสถาน
- ” ๒๔๓๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนพิทยลาภ ฯ เป็นอธิบดี
รวมการภาษีเข้ากับกรมศุลกากร
- ” ๒๔๓๖ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพร้อม ฯ เป็นอธิบดี
- ” ๒๔๔๐ ยกกรมสรรพภาษีมารวมกับกรมศุลกากร
- ” ๒๔๔๔ นายเอ็ดวอดแฮมโบรสมารับราชการ (๑/๘/๔๔
ออก ๑/๑๐/๕๑)
- ” ๒๔๕๑ นายวิฑูเลียมนนนี่มารับราชการ (๑๖/๑๒/๕๑ ออก
๑๘/๘/๖๖)

- พ.ศ. ๒๔๕๒ ขกกรมสุราจากกรมพื้นหลวงมารวมอยู่กับกรม
 สุลกากร (๑/๘/๕๒)
- ” ๒๔๖๐ พระยาสุพรรณสงครามสมบัติมาเป็นทำการแทนอธิบดี
- ” ๒๔๖๑ โอนตำแหน่งสุลาการกันตัง, ภูเก็ต และระนอง จาก
 กรมสรรพากรมาขึ้นอยู่กับกรมสุลาการ (๑/๗/๖๑)
 ตั้งตำแหน่งสุลาการปาดังเบซาร์ และตำแหน่งสุลาการ
 ห่งสง (๑/๔/๖๑ ยุบตำแหน่งสง ๑/๑๐/๖๕)
- ” ๒๔๖๒ โอนตำแหน่งสุลาการในบัญชีได้จากกรมสรรพากรมา
 ขึ้นกรมสุลาการ (๑/๑/๖๒)
- ” ๒๔๖๓ โอนตำแหน่งสุลาการในมณฑลจันทบุรี (๑/๑/๖๓)
- ” ๒๔๖๔ ตั้งตำแหน่งสุลาการสุโขทัย (๑/๘/๖๔)
- ” ๒๔๖๕ นายอรแมนแมกสเวลล์รับตำแหน่งที่ปรึกษา
- ” ๒๔๖๕ นายดีเอฟเมส เป็นที่ปรึกษา
- ” ๒๔๖๕ ออกพระราชบัญญัติสุลาการ พุทธศักราช ๒๔๖๕
 (๓๐/๔/๖๕)
- ” ๒๔๖๕ เปลี่ยนพิกัตอัตราภาษีขาเข้าจากร้อยชัก ๓ เป็นครั้ง
 แรก เริ่มมีคลังสินค้าที่ฉะเชิงเทรา
- ” ๒๔๖๕ ออกพระราชบัญญัติภาษีชั้นในแก้ไขเพิ่มเติม
- ” ๒๔๗๐ พระยาสุพรรณสงครามสมบัติย้ายไปเป็นอัครราชทูตประจำ
 กรุงโตเกียว
- ” ๒๔๗๐ ยุบเลิกภาษีภายใน (๒๘/๕/๗๐)

- พ.ศ. ๒๔๓๑ พระยาชัยสุนทรหมาทำการแทนอธิบดี
- ” ๒๔๓๒ พระยาชัยสุนทรเป็นอธิบดี
- ” ๒๔๓๒ พระองค์เจ้าพร้อม ๆ ออกจากตำแหน่งอธิบดี
ตั้งตำแหน่งอรัญประเทศ
- ” ๒๔๓๒ โอนกรมสุรจากกรมศุลกากรไปขึ้นอยู่กับกรม
สรรพากร (๒๒/๓/๓๒)
- ” ๒๔๓๓ แรกมีประมวลศุลกากร
- ” ๒๔๓๖ พระยาเสวกวรายุคต์เป็นอธิบดี
- ” ๒๔๓๘ หม่อมเจ้าวิวัฒนชัยไชยันต์ เป็นอธิบดี
- ” ๒๔๓๕ นายดีร์ฟ เป็นที่ปรึกษา
- ” ๒๔๔๑ นายนาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม เป็นอธิบดี
-

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

ท่าพระจันทร์

พระนคร

นายสนั่น บุญศิริพันธ์ ผู้พิมพ์โฆษณา

พ.ศ. ๒๔๗๒